

leon sebregts
architect
architectuurhistoricus

Bouwhistorische verkenning met waardestelling Hilton Hotel Amsterdam

10-03-2023

leon sebregts
architect | architectuurhistoricus
bernard de waalstraat 23
3555 bg utrecht

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
1.1.	Aanleiding en doelstelling	5
1.2.	Afbakening	5
1.3.	Werkwijze en leeswijzer	5
2.	Stedenbouwkundige context	8
2.1.	Sluitstuk van Plan Zuid	9
2.2.	Hilton Hotel	11
2.3.	Huidige stedenbouwkundige situatie	16
3.	Cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke context	20
3.1.	Totstandkoming Hilton Hotel Amsterdam	21
3.2.	De Hilton-standaard: droomwereld en machine	21
3.3.	Gebruiksgeschiedenis / beroemde en beruchte gasten	23
4.	Architectuurhistorische context	26
4.1.	Opdracht en bouw	27
4.2.	Architecten Maaskant, De Vlaming en Salm	30
4.3.	Architectonisch ontwerp Hilton Amsterdam	33
4.3.1.	Voorstudie	33
4.3.2.	Typologie en oorspronkelijke organisatie	35
4.3.3.	Architectonische uitwerking	43
4.4.	Uitbreidingen en wijzigingen	64
4.4.1.	Renovatie en uitbreiding jaren tachtig	64
4.4.2.	Renovatie jaren negentig	69
4.4.3.	Uitbreiding jaren 2000	74
5.	Bouwfasering	78
6.	Waardering	80
6.1.	Ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden	81
6.2.	Cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke waarden	82
6.3.	Architectuurhistorische waarden	82
6.4.	Waarden vanuit de gebruikshistorie	83
6.5.	Bouwhistorische waarden	83
	Noten	88
	Bronnen	89

1.

Inleiding

1. Inleiding

1.1. Aanleiding en doelstelling

Op een zeer prominente plek in Amsterdam-Zuid ligt het Hilton Hotel. Op de kruising van de assen Minervalaan en Apollolaan vormt het hotel een sluitstuk van het door Hendrik Petrus Berlage in 1915 ontworpen *Uitbreidingsplan Zuid*. Het hotel, dat in 1962 in gebruik is genomen, is een gezamenlijk ontwerp van de architecten Hugh Maaskant, Frederik Willem de Vlaming en Harry Salm. Medio jaren tachtig van de twintigste eeuw is het hotel aan de noordoostzijde uitgebreid met een casino en in de tweede helft van de jaren negentig is het grootschalig verbouwd en heringericht. In 2015 is het complex inclusief de achterliggende tuin en haven aangewezen als rijksmonument (nummer 532205). Vanaf 2010 was het al gemeentelijk monument. Het bouwwerk maakt onderdeel uit van de destijds door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geselecteerde monumenten uit de periode 1959-1965. Het gehele Plan Zuid van Berlage is in 2017 aangewezen als rijksbeschermd stadsgezicht.

Eigenaar DVM en haar architect OZ hebben architect en architectuurhistoricus Leon Sebregts gevraagd om een Bouwhistorische Verkenning (BHV) uit te voeren en een waardestelling van het hotel op te stellen. Het doel van de verkenning is de kaders aan te geven voor de omgang met het rijksmonument bij toekomstig (groot) onderhoud, verbouwingen en eventuele uitbreidingen.

1.2. Afbakening

Het Hilton Hotel staat op een ruime kavel die wordt ingesloten door de Apollolaan, Willem Witsenstraat, Breitnerstraat en het Noorder Amstelkanaal. De hoofdentree bevindt zich aan de Apollolaan 138. Ten zuiden van het gebouw ligt een groot parkeerterrein. Aan de noordzijde grenst het hotel aan het kanaal. Hier heeft het hotel een eigen tuin met insteekhaven. Het ten westen van het hotel gelegen kantoorgebouw van Van Lanschot (Apollolaan 150) behoort niet tot de scope van deze BHV.

1.3. Werkwijze en leeswijzer

Voor het opstellen van een BHV bestaat geen (wettelijk) vastgestelde methode. Voor het inventariseren en waarderen van gebouwd erfgoed is er onder erfgoeddeskundigen echter wel consensus over een methodiek. In de meeste gevallen wordt de MSP-methodiek (Monumenten Selectie Project) als basis gebruikt. Deze methodiek vormde ook het uitgangspunt voor de door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Stichting Bouwhistorie Nederland, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, Atelier Rijksbouwmeester en de Rijksgebouwendienst (nu Rijksvastgoedbedrijf) opgestelde *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* (2009). In lijn met de richtlijn analyseert deze BHV het Amsterdamse Hilton Hotel in de hoofdstukken 2 tot en met 5 op de volgende aspecten:

2. stedenbouwkundige context
3. cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke context
4. architectuurhistorische context
5. bouwfaserings

De verkenning sluit af met een waardestelling in woord en beeld (hoofdstuk 6).

Omvang en ligging onderzoeksgebied (www.topotijdreis.nl).

De insteek van deze BHV is niet een 'droog' rapport te schrijven, maar een beeldende biografie van de plek en het hotelcomplex te maken. Wetenschappelijk onderbouwd, maar ook als verhaal leesbaar. Dankzij de verhalende opzet is deze BHV voor zowel professionals als het algemene publiek een leesbaar, boeiend en bruikbaar middel bij toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen in en om het Amsterdamse Hilton Hotel.

Voor deze BHV is archief-, literatuur- en kaartonderzoek verricht. Hierbij zijn onder andere de archieven van de gemeente Amsterdam (bouw dossier en beeldbank), Het Nieuwe Instituut (archief Maaskant en Bureau De Vlaming, Salm & Fennis) en de beeldbanken van het Nationaal Archief en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geraadpleegd. Aanvullend is op woensdag 31 augustus en donderdag 06 oktober 2022 de locatie bezocht, waarbij zowel de stedenbouwkundige als de architectonische context is geïnventariseerd. Hierbij is geen destructief onderzoek verricht.

2.

Stedenbouwkundige
context

2. Stedenbouwkundige context

2.1. Sluitstuk in Plan Zuid

Aan het begin van de twintigste eeuw vroeg de gemeenteraad van Amsterdam Hendrik Petrus Berlage (1856-1934) een stedenbouwkundig plan te maken voor het onontwikkelde gebied ten zuiden van de stad. Tussen de rivieren Amstel in het oosten en Schinkel in het westen ontwierp Berlage in 1904 een plan met kronkelende straten dat nauw op de bestaande stad aansloot. Omdat het plan zeer kostbaar bleek, werd Berlage gevraagd een meer efficiënt ontwerp te maken. Ruim tien jaar later presenteerde hij een nieuw plan. Het bestond uit kaarsrechte, nauwe straten en langwerpige bouwblokken. Enkele brede assen doorsneden de nieuwe wijk. In 1917 verleende de gemeenteraad goedkeuring aan dit Plan Zuid. Het noordelijk deel van Plan Zuid is grotendeels volgens het ontwerp van Berlage uitgevoerd. In de stijl van de Amsterdamse School werden tussen 1917 en 1925 de Stadionbuurt, Apollobuurt en Rivierenbuurt gebouwd.

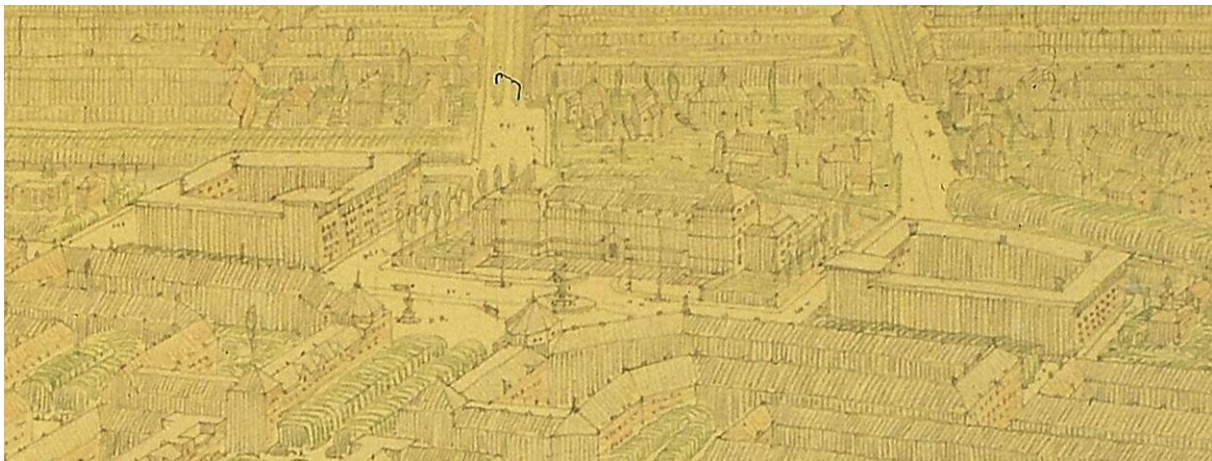
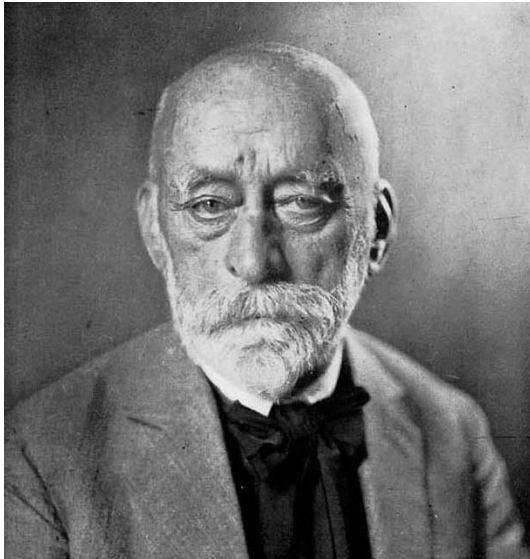

Plan Zuid (1915) door Berlage. Op de locatie van het huidige Hilton Hotel (kader) was de Rijksacademie van Beeldende Kunsten voorzien (Stadsarchief Amsterdam, B00000008320).

Op de beide uiteinden van de Minervalaan, een belangrijke noord-zuid georiënteerde as, bedacht Berlage twee monumentale gebouwen. In het zuiden het Zuiderstation en in het noorden de Rijksacademie van Beeldende Kunsten.¹ Ten behoeve van het station en de ringspoorbaan werd al in de jaren dertig een dijklichaam aangelegd, maar de daadwerkelijke spoorverbinding en station Amsterdam Zuid volgden pas een halve eeuw later. De Rijksacademie is nooit gerealiseerd. Al in 1922 werd besloten deze elders te vestigen. De kruising Minervalaan-Apollolaan bleef decennia lang onbebouwd. Het terrein werd tijdelijk ingericht met een theehuis, sportvelden, speelplekken en een manege. Plannen voor een paleis, een operagebouw en een verzekeringskantoor passeerden de revue, totdat de begeerde plek eind jaren vijftig bestemd werd voor een nieuw te bouwen Hilton Hotel. Plan Zuid kreeg hierdoor, te midden van de architectuur van de Amsterdamse School, een modern sluitstuk.

leon sebregts
architect
architectuurhistoricus

Linksboven: portret van Berlage. Rechtsboven: vogelvluchtperspectief van Plan Zuid vanuit het zuidoosten (1915). Aan de beide uiteinden van de Minervalaan projecteerde Berlage monumentale gebouwen: het Zuiderstation (linksonder) en de Rijksacademie van Beeldende Kunsten (kader). De tekening onder is een detail uit het vogelvluchtperspectief en toont de Rijksacademie van Beeldende Kunsten (Bouwkundig Weekblad 1934 en Stadsarchief Amsterdam, ANWS0029800001).

Tijdelijke inrichting van de noordelijke beëindiging van de Minervalaan (destijds August Allebéplein genoemd). Links: zicht vanaf het August Allebéplein in zuidoostelijke richting (1936). Rechts: zicht vanaf de Minervalaan in noordelijke richting vlak voor de bouw van het Hilton Hotel (1959) (Stadsarchief Amsterdam, OSIM00004002821 en 010122041512).

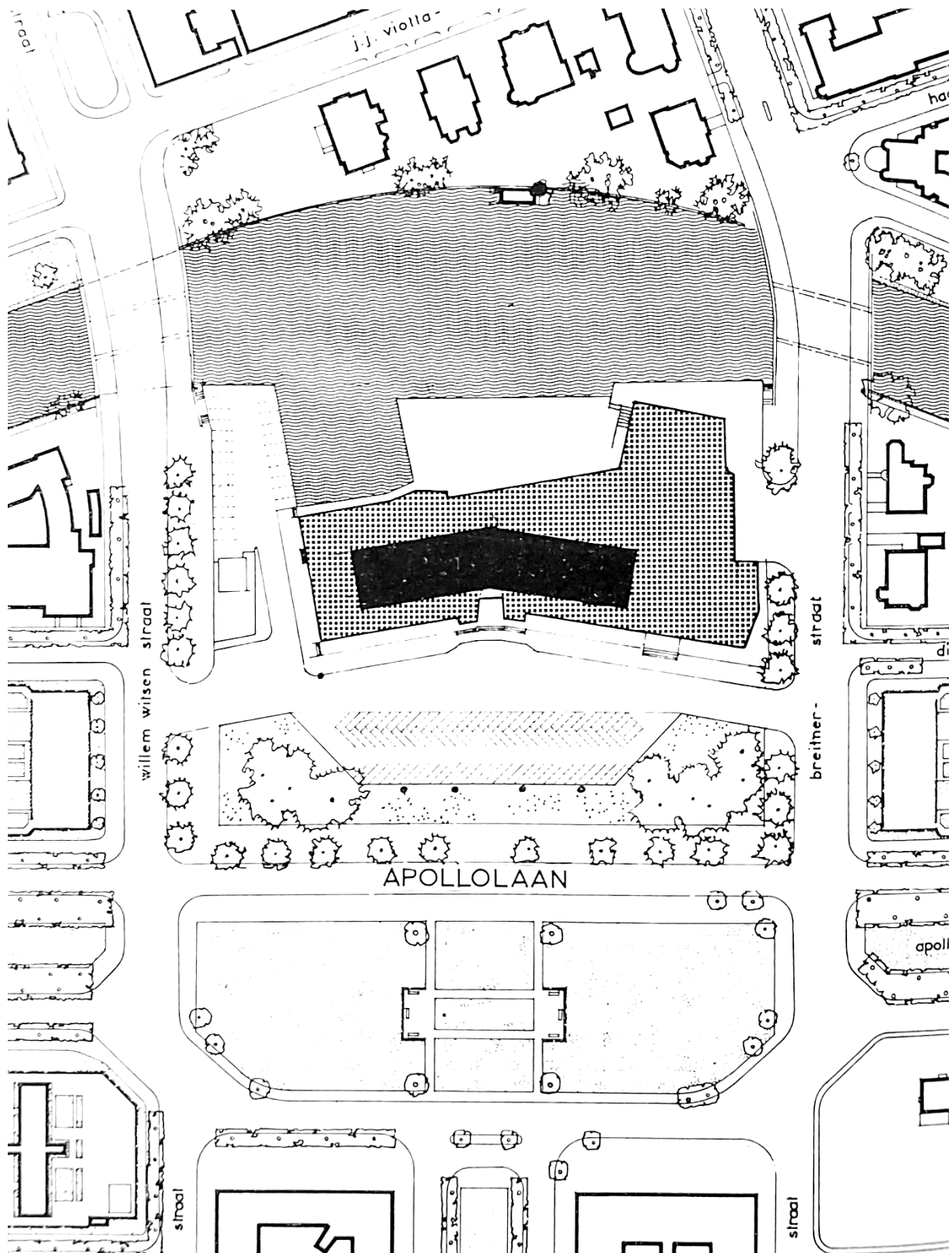
2.2. Hilton Hotel

Het hotel bestaat conform de standaard van het Hilton-concern uit twee bouwdelen: een onderbouw met publieke functies en een schijfvormige opbouw met de kamers (zie paragraaf 4.3.1). Omdat het hotel op een zeer ruime, rechthoekige kavel is gebouwd, heeft met name de opbouw stedenbouwkundig betekenis. Dit zogenaamde beddenhuis is negen bouwlagen hoog en volledig generiek van opzet. Om het hotel in te passen in de stedenbouwkundige context weken de architecten af van de rechte schijf als meest efficiënte vorm om hotelkamers te ordenen. Dankzij een knik halverwege de schijf volgt het beddenhuis aan de noordzijde de bocht in het Noorder Amstelkanaal, terwijl het aan de zuidzijde een uitnodigend gebaar maakt richting het voorplein.^{2,3} De knik bevindt zich bovendien exact in de as van de Minervalaan, waardoor het gebouw de symmetrische opzet van de Apollobuurt benadrukt. Door de liftschacht asymmetrisch te plaatsen, gaven de architecten het verder symmetrische bouwvolume een wat spannender gevelbeeld.

In tegenstelling tot het generiek vormgegeven beddenhuis, heeft de eenlaagse onderbouw een wat grillige plattegrond met verschillende plafond-/dakhoogten. De plattegrondvorm wordt bepaald door de grotere functies die erin zijn opgenomen. Aan de oostzijde, langs de Breitnerstraat, waaiert de onderbouw wat verder uit onder het beddenhuis. Hier bevonden zich oorspronkelijk een balzaal, de keuken van het hotel, de expeditie en diverse facilitaire ruimten. Door het asymmetrische karakter van de onderbouw ontstond ten westen van het hotel ruimte voor een groot parkeerterrein. Gelijktijdig met de bouw van het Hilton Hotel verrees naast dit parkeerterrein, langs de Willem Witsenstraat, een tankstation van Shell. Ook aan de voorzijde van het hotel kwam een parkeerterrein. Doordat dit met bomen en bosschages omzoomd was, sloot het aan op het plantsoen voor het hotel. De parkeerterreinen waren vanaf de Willem Witsenstraat en Breitnerstraat bereikbaar. Aan de noordzijde had het hotel een afgeschermd tuin met een terras en haven. Rondvaartboten konden hier aanmeren. Ook was er een bootverbinding met het stadscentrum en met luchthaven Schiphol. De beide houten bruggen over het Noorder Amstelkanaal zijn gelijktijdig met de bouw van het hotel vervangen door betonnen exemplaren. Het ontwerp werd geleverd door Architectenbureau De Vlaming en Salm in samenwerking met de Dienst der Publieke Werken.

De knik in het beddenhuis en de entree van het hotel bevinden zich exact in de as van de Minervalaan. Foto omstreeks 1965 (Stadsarchief Amsterdam, AANA03902000001).

Situatietekening Hilton Hotel. Het hotel ligt op een vrijwel rechthoekige kavel. Aan de noordzijde wordt het hotel begrensd door het Noorder Amstelkanaal. Hier heeft het hotel een tuin met terras en een eigen haven. Aan de zuidzijde sluit het hotel middels een met groen omzoomd parkeerterrein aan op een plantsoen. De knik van het beddenhuis en de entree van het hotel bevinden zich exact in de as van de Minervalaan (Bouw 1962).

Luchtfoto's van het Hilton Hotel vanuit het zuiden vlak na de opening (1962). Het Shell-tankstation ten westen van het hotel is nog in aanbouw en het parkeerterrein aan deze zijde wordt nog niet gebruikt. Het hotel ligt op de kruising van de assen Minervalaan en Apollolaan (Nationaal Archief, 128-1210 en 133-0144).

leon sebregts
architect
architectuurhistoricus

Luchtfoto van het Hilton Hotel vanuit het noorden (1962) en foto vanaf de brug in de Willem Witsenstraat (1962). Het hotel heeft een tuin en haven aan het Noorder Amstelkanaal (Nationaal Archief, 128-1209 en 133-0110).

De parkeerterreinen ten zuiden en westen (achter het tankstation van Shell) van het hotel waren vanaf de Willem Witsenstraat (boven) en Breitnerstraat (onder) bereikbaar. Foto's uit 1969 (Stadsarchief Amsterdam, 010122002379 en 010122002376).

2.3. Huidige stedenbouwkundige situatie

Sinds de bouw van het Hilton Hotel heeft de stedenbouwkundige situatie rondom het gebouw nauwelijks wijzigingen ondergaan. Op de rechthoekige kavel van het hotel zelf vonden wel enkele wijzigingen plaats. De grootste verandering was de sloop van het tankstation ten westen van het hotel. Het is halverwege de jaren negentig vervangen door een kantoorgebouw met een wigvormige plattegrond. Het kantoor was een ontwerp van het Amerikaanse architectenbureau Skidmore, Owings & Merrill (SOM). Dit bureau was ook verantwoordelijk voor de een deel van de verbouwing van het Hilton Hotel in datzelfde decennium (zie paragraaf 4.4.2). Met de bouw van het kantoor verdween de parkeerplaats ten westen van het hotel. Op de plek van de toegang van het parkeerterrein verscheen een hellingbaan naar een onder het kantoor gelegen parkeergarage. De kade ten westen van de haven werd ingericht als tuin/terras voor het kantoor.

Luchtfoto vanuit het westen in 1987. De stedenbouwkundige hoofdopzet rondom het Hilton Hotel is nauwelijks veranderd ten opzichte van de bouw in het begin van de jaren zestig. Ten oosten van de Breitnerstraat bouwde Hilton in het begin van de jaren zeventig een uitbreiding van het hotel (Garden Wing Hilton Hotel, architecten De Vlaming, Salm & Fennis en Maaskant, Van Drommelen, Kroos). Ten westen van de Willem Witsenstraat verrees een scholencluster met onder andere de beroemde Apolloscholen van architect Herman Hertzberger (1981-1983) (Stadsarchief Amsterdam, B00000037602).

Tijdens verbouwingen in de jaren tachtig, negentig en 2000 kreeg het hotel aan de voorzijde twee extra entreeuifels, een voor het restaurant aan de westzijde en een voor het casino (en later conferentiecentrum) aan de oostzijde. Voor de realisatie van het casino kreeg de onderbouw langs de Breitnerstraat in de jaren tachtig een extra bouwlaag. In 2005-2006 is aan de tuinzijde een kleinschalig glazen paviljoen toegevoegd. De verbouwingen en uitbreidingen komen aan bod in paragraaf 4.4.

Inrit parkeergarage onder in de jaren negentig gerealiseerd kantoorgebouw (links) ten westen van het Hilton Hotel.

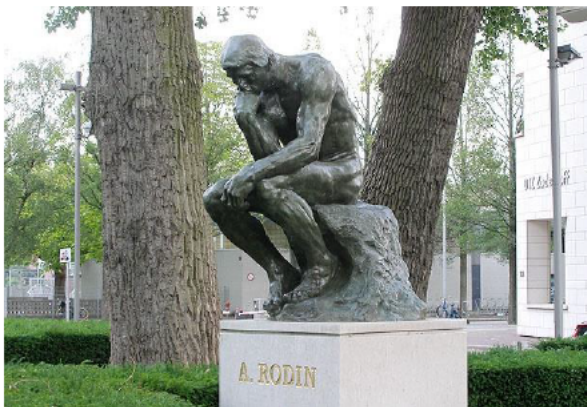

Uitbreiding ten behoeve van het casino in het midden van de jaren tachtig (links) en extra inrit van het parkeerterrein vanaf de Apollolaan (links). Foto's uit 2013 (Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

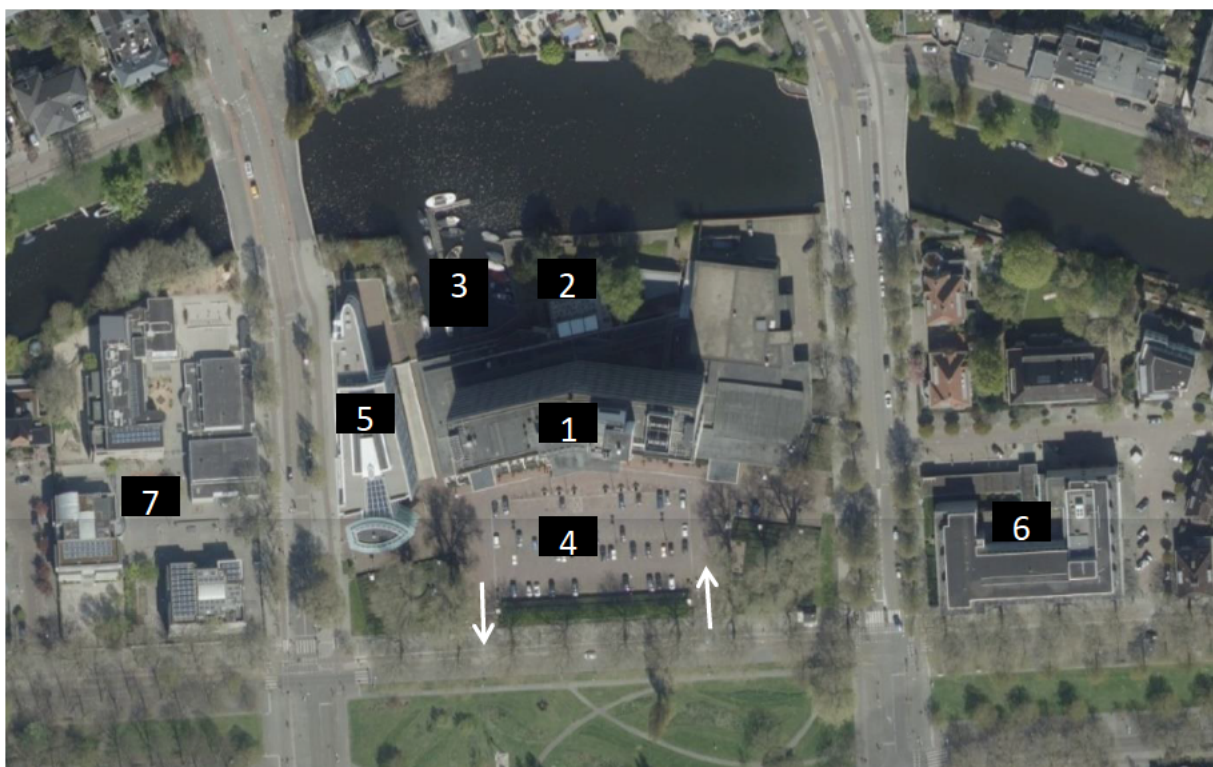

Anno 2022 is de haven niet meer in gebruik. Alle houten vlanders zijn verwijderd.

Op het parkeerterrein voor het hotel is het onder een hoek parkeren rond 1990 gewijzigd in haaks parkeren. Het parkeerterrein kreeg een extra in- en uitrit aan de Apollolaan. Anno 2022 bestaat de groene omlijsting van het parkeerterrein uit grasvelden met daarop blokken van hagen en enkele bomen. In de westelijke hoek staat een reproductie van Auguste Rodins *Le Penseur* en in het oosten het beeldhouwwerk *Enea* van Sandro Chia. Langs de Apollolaan staat een rij platanen. De haven ten noorden van het hotel is niet meer in gebruik. De houten steigers die hier lange tijd lagen, zijn weggehaald.

In het groen voor het Hilton Hotel staan de beeldhouwwerken *Le Penseur* van Auguste Rodin (links) en *Enea* van Sandro Chia (rechts) (www.buitenbeeldenbeeld.nl).

Huidige stedenbouwkundige situatie: 1. Hilton Hotel, 2. tuin/terras, 3. haven (anno 2022 niet meer in gebruik), 4. parkeerterrein, 5. kantoorgebouw, 6. Bilderberg Garden Hotel (voorheen Garden Wing Hilton Hotel), 7. scholencluster (www.topotijdreis.nl).

Tuin en terras in 2013 (Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2024 Hilton A'dam).

3.

Cultuurhistorische en
sociaal-maatschappelijke
context

3. Cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke context

3.1. Totstandkoming Hilton Hotel Amsterdam

Al in 1943, nog tijdens de Tweede Wereldoorlog, onderzocht de door de zogenaamde Club Rotterdam opgerichte Hotel Urgentie Commissie de mogelijkheid van de bouw van een groot, op Amerikaanse leest geschoeid hotel in Rotterdam.⁴ Het toekomstbeeld van de commissie was geïnspireerd op de geëmancipeerde, liberale Amerikaanse maatschappij en dat weerspiegelde zich in het plan tot 'de bouw van een groot hotel, dat voldoet aan alle eisen, welke Amerikaanse zakenlieden aan hotels plegen te stellen. Het moet Amerikaans ingericht zijn met een lobby, een bar e.d. en beschikken over ruime vergaderzalen en voorzien zijn van een eerste klasse keuken.'⁵

De optimistische kijk op de toekomst bleek niet onterecht, want al snel na de oorlog nam het bezoek van toeristen en zakenmensen aan Nederland explosief toe.⁶ De realisatie van de plannen bleef echter achter, omdat de nadruk tijdens de wederopbouw lag op het herstel van de haven en de bouw van woningen. In 1954 signaleerde de Rotterdamse Kamer van Koophandel dat het aanbod van hotelfaciliteiten sterk achterbleef bij de vraag.⁷ Door de uitbreiding van de haven moesten 'reders, industriëlen en handelslieden' in een goed hotel kunnen overnachten. Om tot concrete plannen te komen, richtte de Kamer van Koophandel een Hotelcommissie op en in 1957 de Studiestichting Hotelbouw Weena.⁸ In Amsterdam waarschuwde de in 1956 opgerichte Holland Promotion Society dat de stad de snel groeiende stroom toeristen zou mislopen als er niet snel voldoende hotelcapaciteit bij zou komen. Luchtvaartmaatschappijen waarschuwden voor een tekort aan bedden en reisorganisaties ontraadden toeristen om Amsterdam te bezoeken vanwege het gebrek aan goede hotelaccommodaties.⁹ Om hun doelen te bereiken gingen de Rotterdamse Studiestichting Hotelbouw Weena en de Amsterdamse Holland Promotion Society in 1958 samenwerken. Hilton was de gedroomde hotellier om hun plannen te verwezenlijken. Het Amerikaanse bedrijf was een van de ketens die gestuwd door de toename van welvaart, vrije tijd en goedkopere vliegvluchten en de trend om internationale congressen te houden een wereldwijd netwerk van hotels uitrolde. Het Hilton-concern bouwde echter zelf geen hotels, het exploiteerde ze slechts. Hilton ging uiteindelijk akkoord op voorwaarde dat er tegelijk in Amsterdam en Rotterdam nieuwe hotels zouden verrijzen. Het hotel in Amsterdam lag aan de rand van de stad en fungeerde als toeristenhotel. Het hotel in Rotterdam lag midden in de stad en richtte zich meer op de zakelijke markt. De hotels werden de eerste bouwinvestering van de hotelketen. Ook KLM en de Holland-Amerika Lijn investeerden, terwijl de overheid garant stond voor het project. Het in 1962 geopende hotel in Amsterdam was na Istanbul de tweede Hilton-vestiging in Europa. De vestiging aan het Rotterdamse Weena volgde een jaar later.

3.2. De Hilton-standaard: droomwereld en machine

De hotels van Hilton kenmerkten zich als 'American-style luxury hotels', als een stukje 'Amerika in het buitenland'. Ze werden ontworpen als een stad in een stad, waar alle mogelijke voorzieningen aanwezig waren. Gasten hoefden in principe het hotel niet uit. De kamers waren relatief klein, de publieke voorzieningen ruim, luxueus en gevarieerd in vormgeving en uitstraling. Alles was gericht op een perfecte service en het creëren van een droomwereld. De machine die het hotel moest zijn om de droomwereld in stand te houden, bleef voor gasten zorgvuldig verborgen. De filosofie van oprichter Conrad Hilton (1887-1979) luidde: 'Alles, maar dan ook alles voor de gasten.'¹⁰

De hotels waren een combinatie van volledig gestandaardiseerde en volstrekt unieke elementen. Over de gehele wereld koos men voor dezelfde gebouwpopzet en dezelfde hotelkamers (zie paragraaf 4.3.2), overal stonden Amerikaanse gerechten op het menu en was Engelsprekend personeel

Oprichter van het Hilton-concern Conrad Hilton aan de noordzijde van het Amsterdamse Hilton bij de opening van het hotel in 1962 (links) en een deel van het personeel aan de zuidzijde van het hotel vlak voor de opening (rechts) (Nationaal Archief, NL-HaNA_2.24.01.05_0_914-1160 en De Telegraaf 16-06-1962).

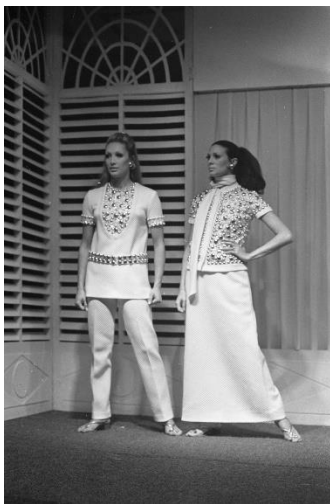
aanwezig, zodat de Amerikaanse toerist of zakenman zich thuis zou voelen. Met de incorporatie van elementen uit de geschiedenis en cultuur van het betreffende land wilde Hilton de gast laten kennismaken met de buitenwereld zonder dat deze daadwerkelijk naar buiten hoefde. De unieke en contextuele elementen moesten er bovendien voor zorgen dat het hotel in het geheugen van de gast gegrift bleef. In Amsterdam had de bar een nautisch thema, hadden de gordijnen prints met taferelen uit de zeventiende eeuw en droegen de kamermeisjes Volendammer kapjes. Ieder hotel had een op de lokale context geïnspireerde *eyecatcher*. Het hotel in Rome had een fontein in de lobby, het hotel in Istanbul een vliegend tapijt als luifel boven de entree. In Amsterdam was er in de lobby een grote open haard, als het universele symbool van thuis zijn.

De eyecatcher in het Amsterdamse Hilton: een koperen open haard op een groot, rond kled (Bouwkundig Weekblad 1962).

3.3. Gebruiksgeschiedenis / beroemde en beruchte gasten

Na de opening van het Amsterdamse Hilton Hotel in 1962 ging het het hotel anderhalf decennium voor de wind. Het hotel was in zijn eerste jaren uniek in zijn soort. Pas in het begin van de jaren zeventig kreeg het concurrentie van andere high-end hotels als Okura en Marriott. Het hotel was in de jaren zestig en zeventig eveneens het toneel van modeshows, autoshow, fotoshoots, presentaties, persconferenties, optredens en recepties. Het Hilton ontving nationale en internationale gasten van statuur. Prinses Beatrix en haar man Claus vierden er hun huwelijk in 1966, maar vooral de *bed-in-for-peace* van John Lennon en Yoko Ono in 1969 had veel impact. Het pas getrouwde stel lag een week in het bed van kamer 902 (nu suite 702) om interviews te geven over de wereldvrede. Het Amsterdamse Hilton was een week lang wereldnieuws.

In het eerste anderhalve decennium van zijn bestaan vierde het Hilton Amsterdam gouden tijden. Het hotel ontving belangrijke gasten zoals John Lennon en Yoko Ono (rechtsboven) en was het toneel van auto- en modeshows (Nationaal Archief, NL-HaNA_2.24.01.05_0_922-2893, Stadsarchief Amsterdam, JARA00163000005_001, Nationaal Archief NL-HaNA_2.24.01.05_0_921-4448 en Misset Horeca 2012).

Eind jaren zeventig ging het bergafwaarts met het hotel. Het Hilton vertrouwde te veel op het succes uit het verleden en vergat te vernieuwen. De komst van een casino halverwege de jaren tachtig trok bovendien een 'bepaald soort publiek' aan. Het casino en de bar van het hotel ('barretje Hilton') werden de huiskamer van de Amsterdamse onderwereld. Het dieptepunt was de liquidatie van de

crimineel Klaas Bruinsma voor de deur van de toenmalige club Juliana's (nu Toomler) aan de Breitnerstraat in 1991. Bankiersblad *Euromoney* noemde Hilton Amsterdam in datzelfde jaar het 'slechtste hotel ter wereld'.¹¹

Twee dieptepunten in de historie van Hilton Amsterdam: de liquidatie van Klaas Bruinsma in 1991 (links) en de zelfmoord van Herman Brood in 2001 (rechts, herdenkingsplek) (Misset Horeca 2012 en Stadsarchief Amsterdam, 010122050017).

Om het tij te keren werd Roberto Payer in 1991 aangesteld als general manager. Met 'operatie schone handen' ontdeed hij het hotel van criminele invloeden. De modeshows en evenementen kwamen terug en de jaarlijkse haringparty werd een begrip. Ook het gebouw zelf kreeg een opknabbeurt. De tuin en het water werden herontwikkeld. Eigenaren Chris en Harro Dijkhuis lieten in 1996 de lobby en entree renoveren. Een door Hilton International ontwikkeld masterplan leidde tot een totale renovatie in 1998-1999. Vlak na de oplevering van de renovatie beleefde het hotel een tweede dieptepunt. In 2001 pleegde zanger en kunstenaar Herman Brood zelfmoord door van het dak van het hotel te springen. Brood was een vaste gast van het hotel.

Onder general manager Roberto Payer onderging Hilton Amsterdam een transformatie. De evenementen kwamen terug, waaronder de jaarlijkse haringparty (foto uit 1976). De kamer waar John Lennon en Yoko Ono in 1969 verbleven, werd ingericht als John en Yoko suite. Roberto Payer staat rechts op de foto (Nationaal Archief, NL-HaNA_2.24.01.05_0_928-5945 en Stadsarchief Amsterdam, OSIM00010005307).

Anno 2022 heeft het Hilton Amsterdam 271 kamers, waarvan 61 executive rooms, een presidentiële suite en drie superior suites: Neptunus, Mercurius en de John en Yoko suite.

4.

Architectuurhistorische
context

4. Architectuurhistorische context

4.1. Opdracht en bouw

Al voordat het Hilton-concern verbonden was aan de realisatie van de twee high-end hotels in Rotterdam en Amsterdam (zie paragraaf 3.1), was architect Hugh Maaskant betrokken bij de planvorming voor het hotel in zijn eigen geboortestad en woonplaats Rotterdam. In 1956 had Maaskant op eigen initiatief een hotel ontworpen op de hoek van het Weena en de Coolsingel. Maaskant was bij de eerste vergadering van de Stadiestichting Hotelbouw Weena aanwezig en kon meteen schetsen inclusief begroting tonen. Nog voor Hilton in het spel was, legde Maaskant de architectonische uitgangspunten voor het Rotterdamse hotel vast. Hij maakte zich bovendien onmisbaar en garandeerde zo zijn eigen positie.¹²

Een door Maaskant op eigen initiatief ontworpen hotel leidde uiteindelijk tot het Rotterdamse Hilton (1963). Foto's vanaf de Kruiskade (links) en het Hofplein (rechts) (Provoost 2003).

Voor het ontwerp van het Rotterdamse Hilton Hotel kon men niet om Maaskant heen. Voor de Amsterdamse vestiging werden beroemde architecten genoemd als Marius Duintjer, Auke Komter en Cornelis Wegener Sleswijk. De opdracht ging uiteindelijk naar het veel minder bekende bureau van Frederik Willem de Vlaming en Harry Salm. De twee architecten hadden tot dan toe vooral villa's en enkele kleinere bedrijfsgebouwen gerealiseerd.

De precieze gang van zaken rondom de toewijzing van de opdracht voor het Amsterdamse Hilton is niet duidelijk. In een toelichting bij het ontwerp in zowel *Bouw* als *Bouwkundig Weekblad* verklaarde Maaskant in 1962: 'Men vond het om begrijpelijke redenen wel verstandig, wanneer er een binding zou zijn tussen de architecten van het Amsterdamse en het Rotterdamse hotel, in verband waarmee men ons gevraagd heeft samen te werken met De Vlaming en Salm. Wij kenden elkaar niet en gezien de ingewikkelde verhoudingen was het verstandig één van de architecten hoofdarchitect te maken, wat geen andere betekenis had dan dat deze hoofdarchitect bij een verschil van inzicht het beslissende woord zou hebben. Gezien het feit, dat ik het twijfelachtige voorrecht had de oudste te zijn, is toen de keuze voor hoofdarchitect op mij gevallen.'¹³

Architectuurhistoricus Vincent van Rossem gaat er vanuit dat een samenwerking met een architect met een vergelijkbaar statuut voor Maaskant problematisch zou zijn en men daarom in zee ging met

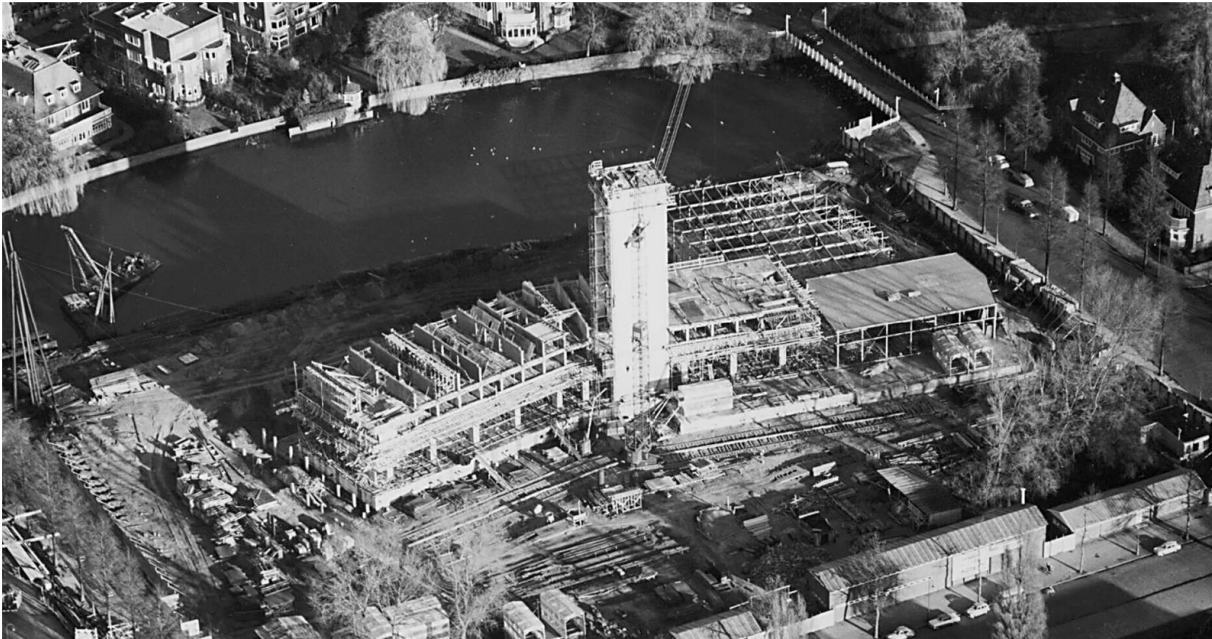

enkele minder gerenommeerde architecten. In de twee publicaties gaf Maaskant aan dat zijn bijdrage aan het Amsterdamse Hilton zich beperkt had tot enkele besprekingen in Amerika, het mede beslissen over de hoofdpopzet en het leiding geven aan de realisatie. Architectonisch was het Amsterdamse hotel volgens hem een werk van De Vlaming en Salm.¹⁴ Over deze bewering verschillen de kenners van mening. In een vroege biografie over Maaskant onder redactie van Umberto Barbieri uit 1983 is het Amsterdamse Hilton niet eens als project van Maaskant opgenomen.¹⁵ Maaskants latere biografie Michelle Provoost stelt dat het Amsterdamse Hilton door De Vlaming en Salm is ontworpen, onder supervisie van Maaskant.¹⁶ Volgens Van Rossem kan het Amsterdamse hotel in grote lijnen alleen maar door Maaskant ontworpen zijn. Gezien de verhoudingen in de toenmalige Nederlandse architectuurwereld, moet Maaskant naar zijn mening in de werkrelatie de dominante partij zijn geweest.¹⁷ Feit is dat het dossier van het project onderdeel is van het archief van Maaskant in Het Nieuwe Instituut in Rotterdam. In het archief van De Vlaming en Salm is geen enkele tekening of geen enkel document betreffende het project aanwezig.

Maaskant, De Vlaming en Salm waren de eerste niet-Amerikaanse architecten waarmee het Hilton-concern samenwerkte. Ook de overzeese vestigingen werden tot dan toe door Amerikaanse architecten ontworpen. Om de Amerikaanse sfeer en de Hilton-standaard (zie paragraaf 3.2) te waarborgen, vertrouwde men het interieurontwerp van de kamers, zalen en restaurants nog altijd toe aan de ontwerpers van de eigen Hilton Organization. Maaskant, De Vlaming en Salm kregen wel de opdracht de lobby, gangen en lifthallen te ontwerpen. Hoewel Maaskant en De Vlaming, die als verantwoordelijk architect optrad namens architectenbureau De Vlaming en Salm, elkaar van te voren niet kenden, konden zij het naar eigen zeggen goed met elkaar vinden. Maaskant karakteriseerde De Vlaming op de volgende wijze: 'Het is een aristocratische architect, die komt er wel.'¹⁸ Samen reisden ze in 1958 naar New York om met Hilton te overleggen over de ontwerpen van de hotels in Rotterdam en Amsterdam. Ook bezochten ze verschillende vestigingen van Hilton, onder andere in Puerto Rico en Havana.

De Hilton-directie eiste enkele grote veranderingen aan Maaskants principeontwerp voor Rotterdam. Zo ging men niet akkoord met de plaatsing van de personeelsruimten op de bovenste verdieping, zoals Maaskant ook bij zijn fabrieksgebouwen de personeelsruimten en kantines op de bovenste laag plaatste. De ruimten met het mooiste uitzicht moesten volgens Hilton voor de beter betalende gasten worden bestemd. Het personeel verhuisde naar de kelder, zoals gebruikelijk was in de hotelbranche. Hoewel niet altijd van harte, voegde Maaskant zich uiteindelijk naar de wensen van de opdrachtgever en gebruikte hij Hiltons *knowhow*. Als ervaren ontwerper van bedrijfs- en fabrieksgebouwen was Maaskant onder de indruk van de wijze waarop de firma werkte met een beproefd ruimtelijk systeem en uiterst efficiënte bedrijfsvoering. Daarnaast voegde hij zich maar al te graag naar Hiltons uitgangspunten van grootsheid, overdaad en luxe. In de Nederlandse wederopbouwpraktijk was Maaskant deze immers niet gewend.¹⁹ De inleidingen bij de projectbespreking van het Amsterdamse Hilton Hotel in *Bouw* en *Bouwkundig Weekblad* sloot Maaskant af met de woorden: 'Een Hilton Hotel is een hotel in fluweel.'²⁰

Het Amsterdamse Hilton werd gebouwd door het Ingenieursbureau voor Bouwnijverheid uit Oegstgeest. Hoewel in Nederland een speciale, op de hotelbouw gespecialiseerde bouwindustrie ontbrak, had Hilton de wens voor de realisatie van de Nederlandse hotels zoveel mogelijk van lokale leveranciers gebruik te maken. Deze wens was zowel financieel als ideëel ingegeven. Om de onderdelen te ontwikkelen die niet in de handel verkrijgbaar waren, werd op het bouwterrein een één-op-één model van een kamer met een stuk gang gebouwd. Verlichting, sloten, sanitair, afwerkingen en meubilair werden in het model uitgetest en op elkaar afgestemd.²¹

Luchtfoto vanuit het zuidwesten van Hilton Amsterdam in aanbouw (1961) (Nationaal Archief, 2.24.10.02_133-0135).

De bouw van Hilton Amsterdam startte in het najaar van 1959. In het voorjaar van 1960 verrees de betonnen liftschacht, die in tien dagen middels een schuifbekisting elf verdiepingen hoog werd opgetrokken. Het duurde daarna nog twee jaar, voordat het hotel was voltooid. Op 9 juli 1962 is het Amsterdamse Hilton officieel geopend door Conrad Hilton en prins Bernhard.

Bouwinspectie door een team van Hilton International in 1961 (links) en opening door prins Bernhard en Conrad Hilton in 1962 (rechts) (Misset Horeca 2012 en Nationaal Archief, 2.24.01.05_914-1186).

4.2. Architecten Maaskant, De Vlaming en Salm

Hugh Maaskant

Hugh Maaskant (1907-1977) is een van de belangrijkste, tweede generatie moderne architecten van Nederland. Met name in zijn geboorteplaats Rotterdam, maar ook daarbuiten, heeft Maaskant met zijn ontwerpen een stempel op Nederland gedrukt.

Hugh Maaskant voor het door hem ontworpen scholencomplex Technikon in Rotterdam in 1970 (Stadsarchief Rotterdam, 21985-6-1).

Maaskants werkzame leven is in twee fases op te delen. Van 1935 tot 1955 werkte hij samen met Willem van Tijen, een van de grondleggers van het Nieuwe Bouwen in Nederland. De vooroorlogse strokenbouw en hoogbouwexperimenten van het tweetal kregen internationaal veel aandacht.²² Na de Tweede Wereldoorlog werkten ze samen aan de wederopbouw van Nederland. Deze periode kenmerkte zich door schaarste en geldgebrek, maar ook door optimisme en vertrouwen. Architectenbureau Maaskant en Van Tijen realiseerde duizenden standaardscholen en -woningen die ook nu nog in veel wijken zijn terug te vinden. Al vrij snel hadden Van Tijen en Maaskant binnen het bureau hun eigen praktijk. Van Tijen was bevlogen, maar niet zakelijk. Hij richtte zich met name op de sociale woningbouw. Maaskant was veel zakelijker en nam de meer utilitaire projecten voor zijn rekening. Van Tijen was een man van de theorie, Maaskant wilde vooral bouwen. En het liefst op een zo groot mogelijke schaal. Maaskant had in tegenstelling tot Van Tijen geen maatschappij-kritische, maar een maatschappij-dienende houding. In het gehavende Rotterdam kreeg hij de kans met zijn zakelijke en tegelijk monumentale ontwerpen mee te bouwen aan de nieuwe stad. Zijn ontwerpen voor de Lijnbaanflats (1955) en diverse bedrijfsverzamelgebouwen, waarvan het Groothandelsgebouw (1953) het bekendst is, waren hiervan het belangrijkste resultaat. De grote lijn was naar eigen zeggen zijn sterkste punt: 'Ontwerpen doe ik in bed, met mijn ogen dicht. Ik geef graag grote lijnen aan, dat gaat me gemakkelijk af. Het kleine werk ligt me niet. Ik houd van forse, zakelijke en realistische architectuur.'²³ Maaskant noemde zichzelf ooit de 'grootste architect van Nederland' en daarmee verwees hij niet alleen naar zijn lengte van meer dan twee meter.

Groothandelsgebouw (1953), exterieur en binnenhof (Nationaal Archief, 2.24.10.02_130-1397 en 2.24.05.02_073-0897).

In 1955 begon Maaskant voor zichzelf en verkende hij in zijn ontwerpen de onbegrensd lijkende mogelijkheden van een welvaartsstaat in opbouw. Zijn contacten in het bedrijfsleven leverden hem een lange reeks opdrachten op voor kantoor-, bedrijfs- en fabrieksgebouwen. In deze bouwwerken kon de pragmatische Maaskant zijn voorliefde voor de zo efficiënt mogelijke ruimte- en bedrijfsorganisatie kwijt. De Tomadofabriek in Etten-Leur (1955) en de fabriek met boemerangvormig kantoor van Johnson Wax in Mijdrecht (1966) zijn de meest sprekende voorbeelden. Met de toenemende welvaart nam ook de vrijetijdsbesteding explosief toe. In deze sector was Maaskant onder andere verantwoordelijk voor de ontwerpen van de Euromast in Rotterdam (1960), de Pier in Scheveningen (1961) en de Hilton Hotels in Amsterdam (1962) en Rotterdam (1963). Maaskant voelde zich thuis bij de luxe van Hilton en de belofte van 'The American Dream'. Dankzij de vele bedrijfsgebouwen die hij had gerealiseerd, wist hij bovendien precies hoe hij functionele werkruimten, een efficiënte routing en verkeerscircuits van voldoende capaciteit moest ontwerpen.

Tomadofabriek in Etten-Leur (1955) en kantoor Johnson Wax in Mijdrecht (1966) (Nationaal Archief, 2.24.01.09_907-3657 en www.archello.com).

In 1960 associeerde Maaskant zich met Piet van Dommelen, Han Kroos en Herman Senf. Het bureau groeide uit tot een van de grootste van Nederland. Aan het eind van zijn carrière maakte Maaskant een van zijn bekendste ontwerpen: het provinciehuis van Noord-Brabant in Den Bosch (1971).

Provinciehuis Den Bosch (1971), exterieur en interieur zittingszaal (Nationaal Archief, 2.24.10.02_138-0389 en 2.24.10.02_138-0394).

Ondanks zijn afkeer van 'kletscolleges' zat Maaskant in een groot aantal commissies en besturen. Kort voor zijn overlijden richtte hij de Stichting Rotterdam-Maaskant op. De Stichting wijst elke twee jaar een prijs toe aan een persoon of instelling die in bijzondere mate heeft bijgedragen aan het manifesteren van de bouwkunst als sociaal-cultureel gebeuren. Het sociaal-culturele aspect van de prijs sluit aan bij Maaskants opvatting dat architectuur niet beperkt moet blijven tot termen als 'mooi' of 'lelijk'. Architectuur dient naar zijn mening te worden geplaatst in de context van de maatschappelijke ontwikkeling.

Frederik Willem de Vlaming en Harry Salm

De Amsterdamse architecten Frederik Willem de Vlaming en Harry Salm hadden veel minder naam en faam dan Maaskant.

Frederik Willem de Vlaming (1919-2000) rondde in 1949 zijn bouwkundestudie af aan de Technische Hogeschool in Delft. De Vlaming werkte enige tijd als adviseur voor Rijkswaterstaat en bij een architectenbureau in Zwitserland. In 1952 begon hij zijn eigen bureau in Amsterdam. Naast zijn ontwerppraktijk had De Vlaming zitting in diverse besturen en commissies, waaronder de vereniging Hendrick de Keyser, de Bond van Nederlandse Architecten (BNA), de Amsterdamse Academie van Bouwkunst en diverse welstandscommissies.

Harry Salm (1922-2011) studeerde twee jaar later dan De Vlaming af in Delft. Hij vertrok vervolgens naar de Verenigde Staten, waar hij in 1953 zijn graad haalde aan de Columbia University in New York. Tot 1954 was hij werkzaam bij diverse architectenbureaus in New York en Los Angeles. In 1954 keerde hij terug naar Nederland en kwam hij te werken bij architectenbureau De Vlaming. In 1957 werd Salm partner binnen het bureau. Net als De Vlaming was Salm zeer actief in allerlei nevenfuncties.

Voor hun betrokkenheid bij Hilton Amsterdam ontwierp het bureau van De Vlaming en Salm vooral villa's en kleinere bedrijfsgebouwen. Het ontwerp van het Hilton Hotel bracht meer grote opdrachten. Het bureau was verantwoordelijk voor een districtscentrale voor de PTT op de Zuidas in

Amsterdam (1966), een kantoorgebouw voor een verzekeringsmaatschappij aan het Rembrandtpark in Amsterdam (1967), Sportcentrum Papendal in Arnhem (1971) en het Garden Wing Hilton Hotel in Amsterdam (1972, met Maaskant, Van Drommelen, Kroos). Al deze gebouwen en complexen kenmerken zich door een strakke, zakelijke stijl.

Districtscentrale PTT op de Zuidas (1966) en kantoorgebouw aan het Rembrandtpark (1967), beide in Amsterdam (Stadsarchief Amsterdam, B00000013934 en 010122007144).

Garden Wing Hilton Hotel (1972), gelegen direct ten oosten van het oorspronkelijke Hilton Amsterdam (Bouw 1974).

4.3. Architectonisch ontwerp Hilton Amsterdam

4.3.1. Voorstudie

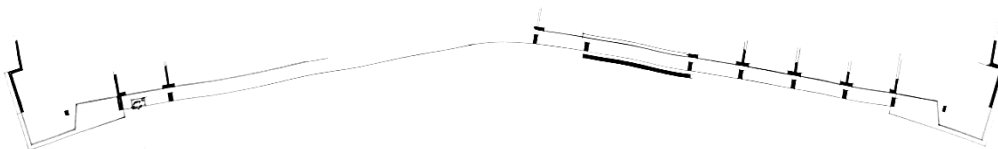
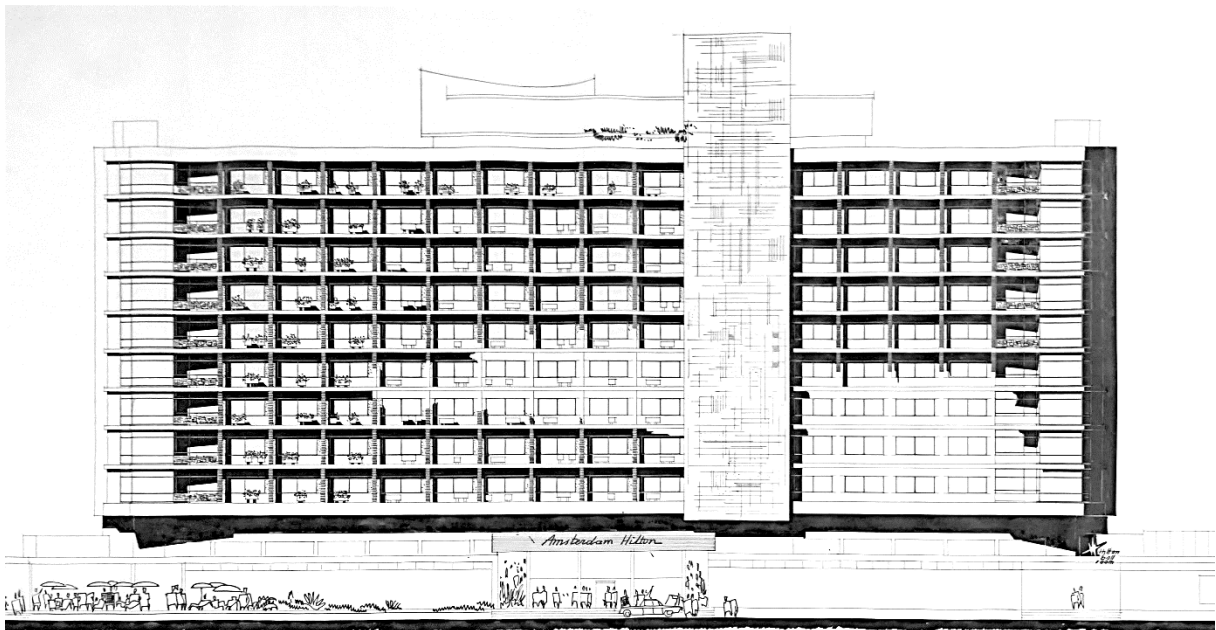
In het archief van Maaskant in Het Nieuwe Instituut in Rotterdam is een ongedateerde voorstudie aanwezig van de zuidgevel van het hotel. De tekening is waarschijnlijk medio 1958 gemaakt. Hoewel de hoofdopzet van dit schetsontwerp overeenkomt met het uiteindelijk gebouwde hotel, wijkt het ontwerp op enkele punten af.

Ten opzichte van de uitgevoerde zuidgevel, die vrij 'glad' is, vertoont de gevel in de voorstudie meer plasticiteit. De draagconstructie van het beddenhuis (kolommen) bevindt zich vrij voor de gevel,

waardoor over de gehele lengte van het beddenhuis ruimte is voor niet-toegankelijke balkons met plantenbakken. Op de beide uiteinden van het beddenhuis zijn de balkons wel toegankelijk. De architectonische nadruk van de uiteindelijke balkons, die uit de gevel steken en afwisselend in de voor- en de zijgevel zijn geplaatst, is nog niet aanwezig.

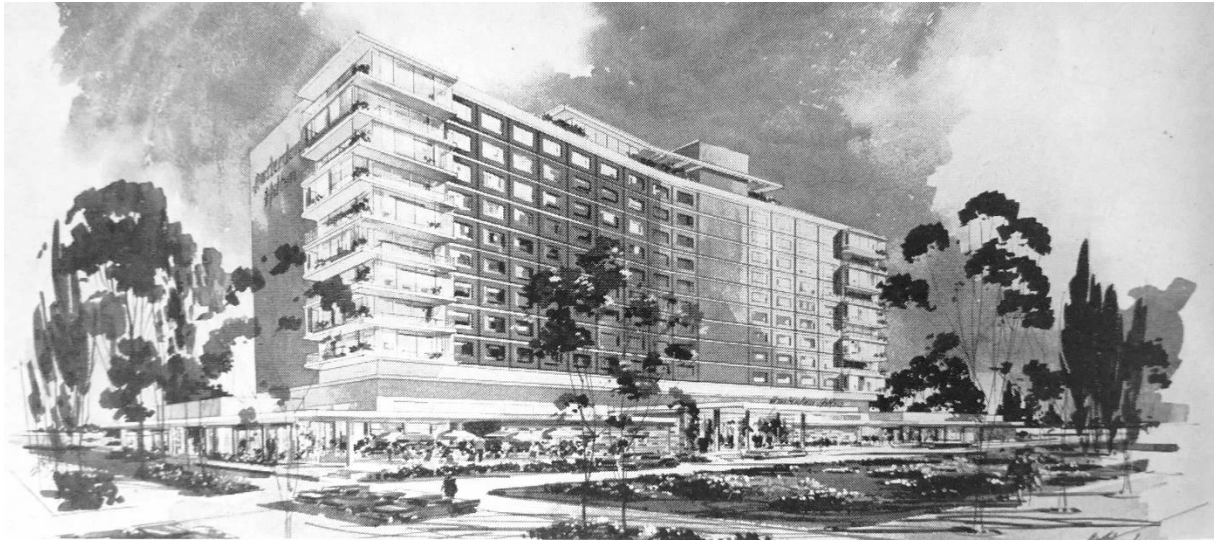
In de voorstudie heeft de liftschacht als verticaal element ten opzichte van de uiteindelijke uitvoering nog meer nadruk. Het (schoon) metselwerk van de liftschacht bevindt zich voor de vloerranden van het beddenhuis en niet ertussen, zoals daadwerkelijk is gerealiseerd.

Een derde verschil met het uiteindelijke ontwerp is de vorm van de dakopbouw. De dakopbouw is iets opgetild ten opzichte van het dakvlak van het beddenhuis en aan beide zijden van de liftkern iets groter getekend dan uitgevoerd. De summier ingetekende dakopbouw suggereert bovendien een wat meer sculpturale vorm dan uiteindelijk is gerealiseerd.

Voorstudie voor Hilton Amsterdam, vermoedelijk uit medio 1958. De knik in het beddenhuis is reeds aanwezig, maar de uitwerking verschilt op enkele punten van het daadwerkelijk uitgevoerde hotel (Het Nieuwe Instituut Rotterdam, Archief Maaskant).

Tijdens een persconferentie op 03 december 1958 presenteerden Maaskant en Hilton hun plannen voor Hilton Amsterdam en werd het contract getekend met de Amsterdam-Hilton Mij. N.V. De afbeeldingen die bij de persconferentie werden getoond, laten de opzet van het gebouw zien zoals dat uiteindelijk is uitgevoerd.²⁴

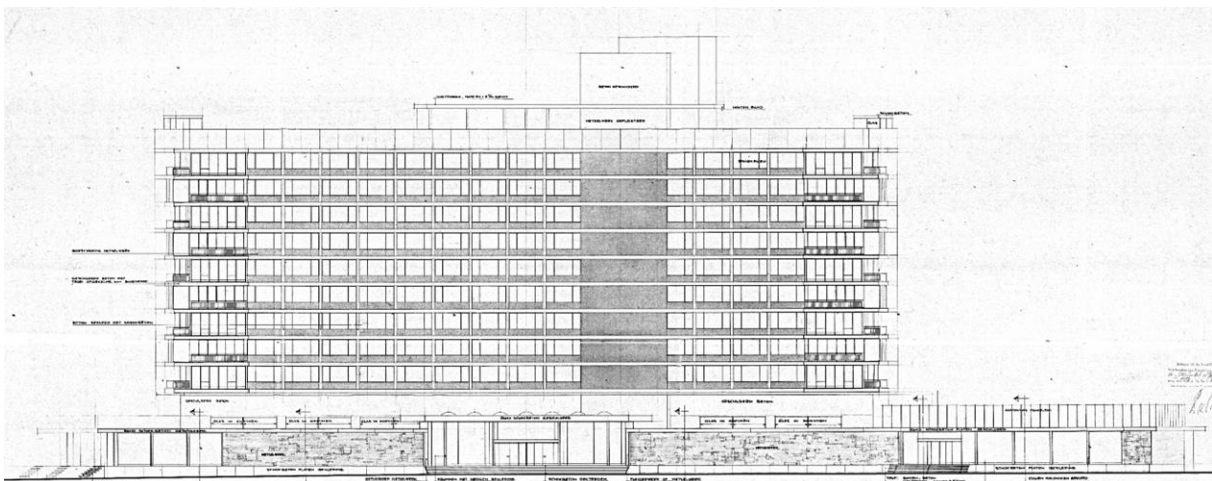
Schetsen van Hilton Amsterdam, zoals getoond op de persconferentie van 03-12-1958. Ze laten de opzet van het hotel zien zoals dat uiteindelijk is uitgevoerd. De schetsen zijn in 1959 ook gepubliceerd in een artikel in *Bouw* (*Bouw* 1959).

4.3.2. Typologie en oorspronkelijke organisatie

Om aan de Hilton-standaard (zie paragraaf 3.2) te kunnen voldoen, hadden wereldwijd alle hotels een zelfde basisopzet. De Amsterdamse vestiging viel volgens een beschrijving in *Bouwkundig Weekblad* tussen het toeristen-, luxe- en kleinere congrestype.²⁵ De aanwezigheid van vergader- en congresfaciliteiten was begin jaren zestig een noviteit in Nederland.

Onderbouw

Het hotel bestaat net als alle andere Hilton Hotels wereldwijd uit twee duidelijk te onderscheiden bouwdelen: een onderkelderde onderbouw (ook wel 'de pannenkoek' genoemd) en het beddenhuis. In de eenlaagse onderbouw waren en zijn publieke functies ondergebracht, zoals lobby, restaurants / bars en congresfaciliteiten. Deze voorzieningen vereisten grotere ruimten en dus grotere (kolomvrije) overspanningen. De plattegrondvorm van de onderbouw is zowel bepaald door de te huisvesten voorzieningen als de stedenbouwkundige context (zie paragraaf 2.2). Omdat het hotel zich buiten de binnenstad bevindt, is de onderbouw niet als schakel opgevat tussen het straatleven en het hotel, zoals dat bij bijvoorbeeld het Rotterdamse Hilton wel het geval is. De setting is eerder landschappelijk dan grootstedelijk. Een grote glaswand in de lobby geeft bezoekers uitzicht op het terras en de tuin aan het water.

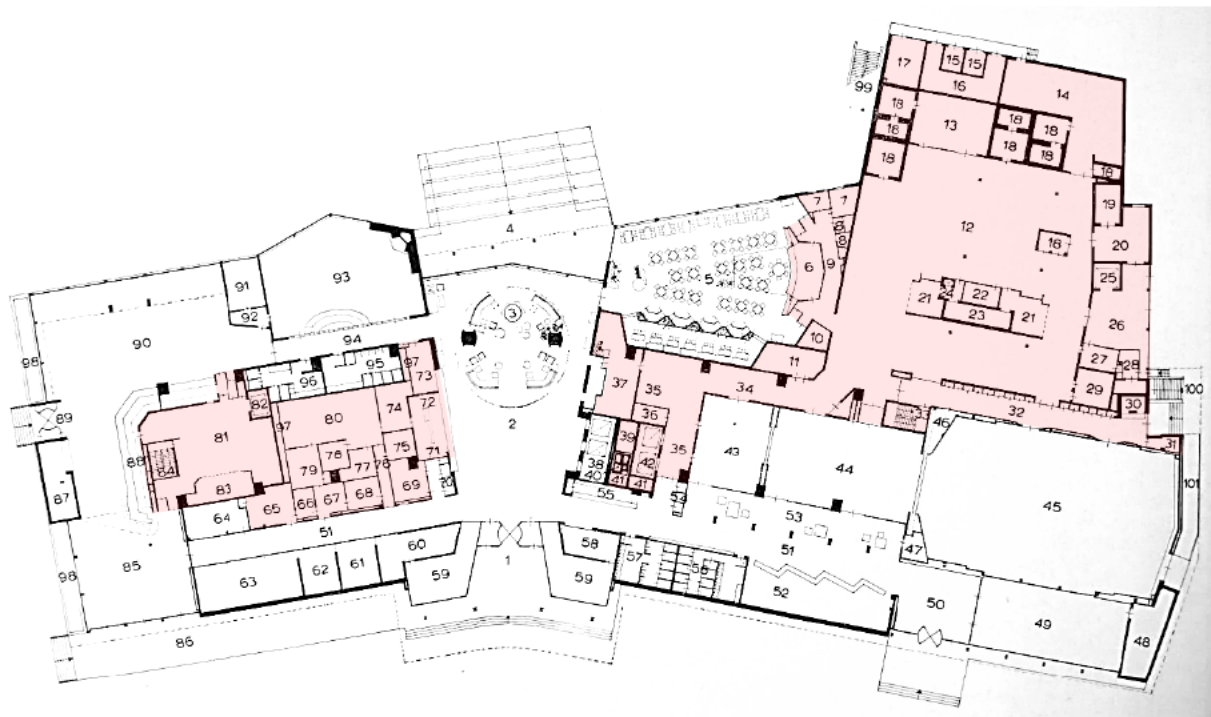

Bouwaanvraagtekening van de zuidgevel uit december 1959. Het hotel bestaat conform de standaard van Hilton uit een specifiek ingerichte onderbouw met daarbovenop een generiek opgezet beddenhuis (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

De hoofdentree bevindt zich centraal in het gebouw, direct onder de knik in het beddenhuis, en wordt geaccentueerd door een grote luifel. Aan weerszijden van de hoofdentree bevonden zich oorspronkelijk twee plantenkassen. In de wigvormige lobby bevindt zich links de receptiebalie en rechts de liftkern met twee personenliften. Voor een derde lift is in de schacht ruimte gereserveerd. De oorspronkelijke opzet van de plattegrond kenmerkte zich door kleinere ruimten onder het beddenhuis en grotere ruimten daar omheen. Links van de lobby waren aan de zuidgevel enkele winkeltjes en een patisserie geplaatst. De patisserie had langs de voorgevel een terras. Aan de noordzijde bevonden zich een bar ('De Halve Maen') en een grillroom ('New Amsterdam Grill'). De grillroom had een eigen entree in de westgevel. Centraal, onder het beddenhuis lagen kantoren, toiletten, telefooncellen en een keuken voor de patisserie en de grillroom. Rechts van de lobby waren aan de zuidzijde twee dinerzalen en een balzaal met foyer en garderobe gesitueerd. Deze vleugel had een eigen entree. Aan de noordzijde grensde aan de tuin een restaurant met podium ('The Diamond'). De noordoosthoek van de onderbouw werd geheel in beslag genomen door de hoofdkeuken, een eigen slagerij, bakkerij en expeditieruimten. Door de twee gangen direct grenzend aan de hoofdentree een verlaagd dak te geven, konden bovenlichten gerealiseerd worden in de inpandige ruimten onder het beddenhuis (onder andere kantoren en dinerzalen). De gangen zelf kregen daglicht middels daklichten.

Aan weerszijden van de hoofdentree bevonden zich oorspronkelijk plantenkassen. Foto's uit de jaren zestig (Provoost 2003 en Nationaal Archief, NL-HaNA_2.24.01.05_0_920-7166).

Plattegrond van de begane grond. In rood zijn de ruimten achter de schermen ('de machine' van het hotel) aangegeven (Bouw 1962).

Enkele belangrijke ruimten: 1. entree, 2. lobby, 3. open haard, 4. terras, 5. restaurant ('The Diamond'), 12. hoofdkeuken, 35. diensthal, 43-44. dinerzalen, 45. balzaal, 49. foyer, 50. entree balzaal, 59. plantenkassen, 60-64. winkels, 81. keuken, 85. patisserie, 86. terras patisserie, 90. grillroom ('New Amsterdam Grill'), 93. bar ('De Halve Maen').

In de lobby bevinden zich tegenover elkaar de receptiebalie en de liften. De rechter liftdeur was en is niet in gebruik. Foto's uit de jaren zestig (Misset Horeca 2012 en Bouw 1962).

Beddenhuis en dakopbouw

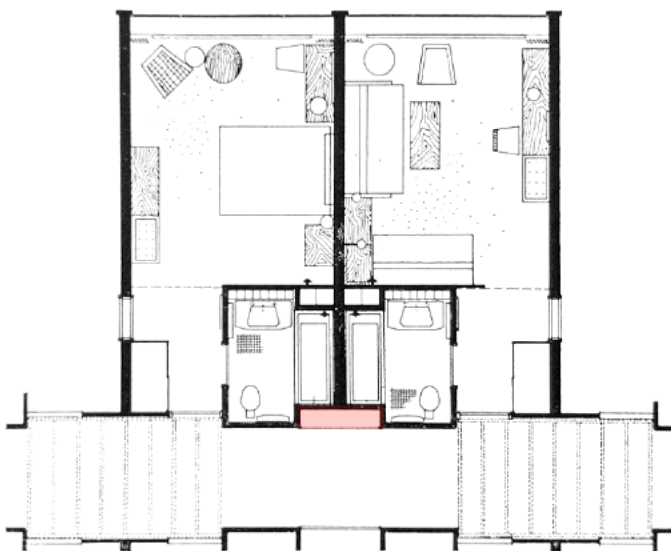
Op de onderbouw staat een functioneel opgezet, negen verdiepingen hoog beddenhuis. De indeling van de geknikte schijf is generiek met hotelkamers aan beide zijden van een middengang. Het aantal kamers per verdieping (31) werd bepaald door het aantal dat één kamermeisje maximaal kon behandelen (vijftien).

De in totaal 271 kamers waren verdeeld in verschillende typen. Met tussendeuren waren ze te combineren. De kamers centraal op de verdiepingen waren identiek, twee-aan-twee gespiegeld rondom een badkamer met ligbad en toilet. Tegenover de badkamer hadden alle kamers een kledingkast en een speciaal schoenenkastje, dat aan de gangzijde door het personeel geopend kon worden. De kamers waren ingericht als standaard kamer met dubbel bed, studio-kamer met slaapbank of éénpersoonskamer. Op de vier hoeken van iedere verdieping lagen afwijkende kamers. Aan de noordzijde zogenaamde alcove-kamers (met een tweepersoonsbed in een nis die met een gordijn was af te scheiden van het zitgedeelte). Aan de zuidzijde lagen suites, bestaande uit een zitkamer met aangrenzende slaapkamer. Deze suites hadden een balkon aan de zuid- of oost-/westzijde (afwisselend per bouwlaag). Op de tiende (bovenste) verdieping bevonden zich op de uiteinden aan de zuidzijde twee luxe suites, bestaande uit een zitkamer, keuken en twee slaapkamers. De presidentiële suite (zuidwest hoek) had een extra ruime zitkamer. In het hart van het hotel waren twee suites ingericht als honeymoon suites.

Ter plaatse van de gekoppelde toegangsdeuren van de kamers was de corridor verbreed om de lengte van de gang te doorbreken en meer breedte te suggereren. Leidingkokers grensden aan de badkamers en waren via dubbele deuren in de gang te bereiken. Hierdoor konden reparatiewerkzaamheden worden uitgevoerd zonder de gasten te hoeven storen. Op de gangen waren bovendien speciale postkokers aanwezig, die post naar beneden voerden. De noodtrappenhuizen op de beide uiteinden van het beddenhuis kwamen uit op het platte dak van de onderbouw.

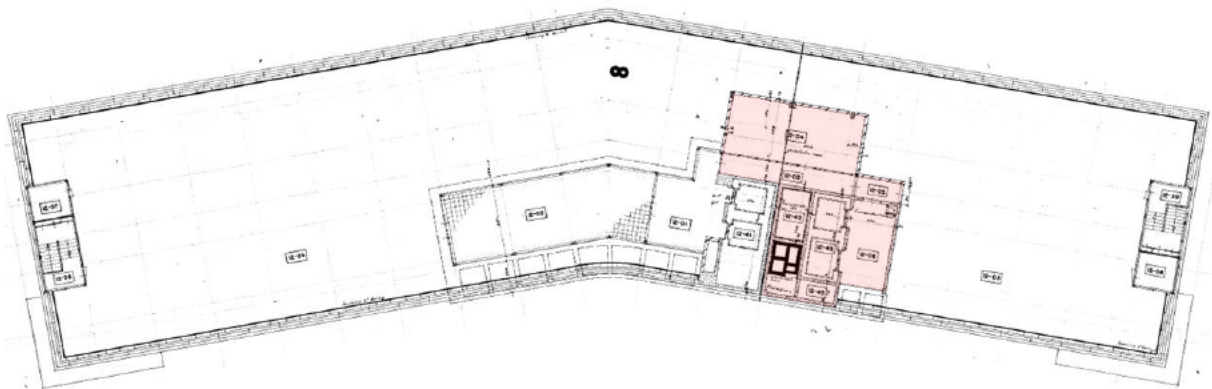

Plattegronden van de tweede tot en met negende verdieping (boven) en de tiende verdieping (onder). Op de zuidelijke hoeken van de tiende verdieping bevinden zich twee luxe suites (presidentiële suite en directeurssuite, in blauw). In rood zijn de ruimten achter de schermen ('de machine' van het hotel) aangegeven (Bouw dossier gemeente Amsterdam).

Plattegrond van twee gespiegelde kamers en foto entree. De standaardkamers vormen de bouwsteen van het generiek ingerichte beddenhuis. De kamer links is een tweepersoonskamer, de kamer rechts een studio. Met tussendeuren kunnen naast elkaar gelegen kamers aan elkaar gekoppeld worden. Ter plaatse van de entrees van de kamers is de gang verbreed. Grenzend aan de badkamers is vanaf de gang een leidingkoker bereikbaar (Bouwkundig Weekblad 1962).

Op het beddenhuis bevindt zich een dakopbouw van drie verdiepingen. Hierin waren liftmachinekamers, schoorstenen en installatieruimten opgenomen. In een toelichting in *Bouw en Bouwkundig Weekblad* verklaren de architecten de hoge uitvoering van de dakopbouw: 'Deze is daarom zo hoog, omdat op een toekomstige twee verdiepingen hoge dakopbouw, een rooflounge moest worden gerekend. Er is dus bij het dak een liftstop en een dienstliftstop, maar ook nog een dienstliftstop een verdieping hoger.'²⁶ Van een mogelijke, twee verdiepingen hoge rooflounge zijn in de verschillende archieven geen tekeningen aangetroffen. Wel is er in het dak een constructief verzwaarde zone opgenomen (zie ook paragraaf 4.3.3). Uiteindelijk is op het dak aan de zuidzijde een bescheiden paviljoen gerealiseerd van één bouwlaag, dat duidelijk terug ligt ten opzichte van de gevels van het beddenhuis. De zichtbaarheid vanuit de omgeving wordt vooral bepaald door de aanwezigheid van een sculpturale luifel met rechthoekige gaten. Sinds de zelfmoord van Herman Brood wordt het dakterras rondom het paviljoen niet meer gebruikt.

Plattegrond van het paviljoen op het dak van het beddenhuis (elfde verdieping). In rood zijn de ruimten achter de schermen ('de machine' van het hotel) aangegeven (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

De liftschacht steekt drie verdiepingen boven het dak van het beddenhuis uit. Op het dak van het beddenhuis bevindt zich een eenlaags paviljoen met aan de zuidzijde een luifel met rechthoekige gaten. Exterieurfoto uit 1962 en interieurfoto uit waarschijnlijk de jaren tachtig (Nationaal Archief, NL-HaNA_2.24.10.02_0_133-0123_1 en Misset Horeca 2012).

Kelder en installatieverdieping

De onderbouw is vrijwel geheel onderkelderd. Aan weerszijden van een geknikte centrale gang, gelegen direct ten noorden van de kolomconstructie van het beddenhuis, lagen personeelsruimten, werkplaatsen, opslagruimten en installatieruimten. Onder de liftschacht, in een verdiept gedeelte van de kelder bevinden zich de Cv-ketels van het hotel. Doordat de begane grond verhoogd ligt ten opzichte van het maaiveld (peil begane grond is 2,60 meter + NAP) was het mogelijk de kelderruimten aan de noordzijde bovenramen te geven ten behoeve van daglichttoetreding.

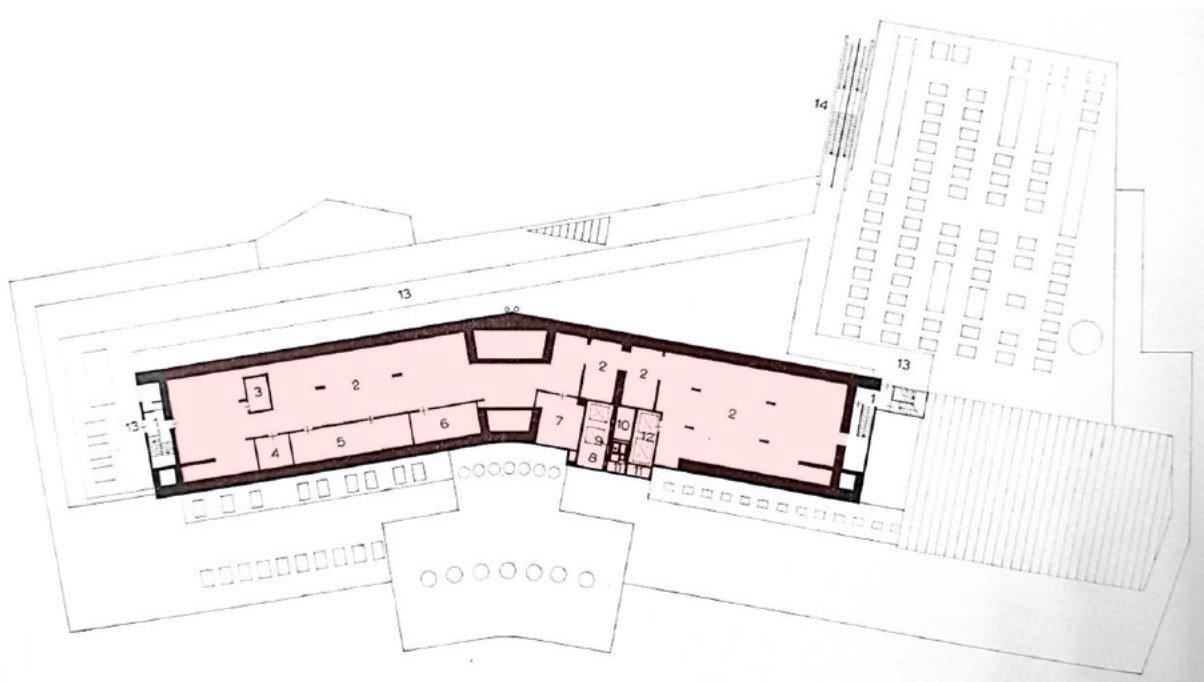

Plattegrond van de kelder. De kelder functioneert samen met de installatieverdieping tussen onderbouw en beddenhuis als de motor van 'de machine'. Langs een middengang bevonden en bevinden zich personeelsruimten, werkplaatsen, opslagruimten en installatieruimten (Bouw 1962).

Middengang in de kelder anno 2022 (links), linnenstorkoker op een van de verdiepingen van het beddenhuis (midden) en in de kelder (rechts).

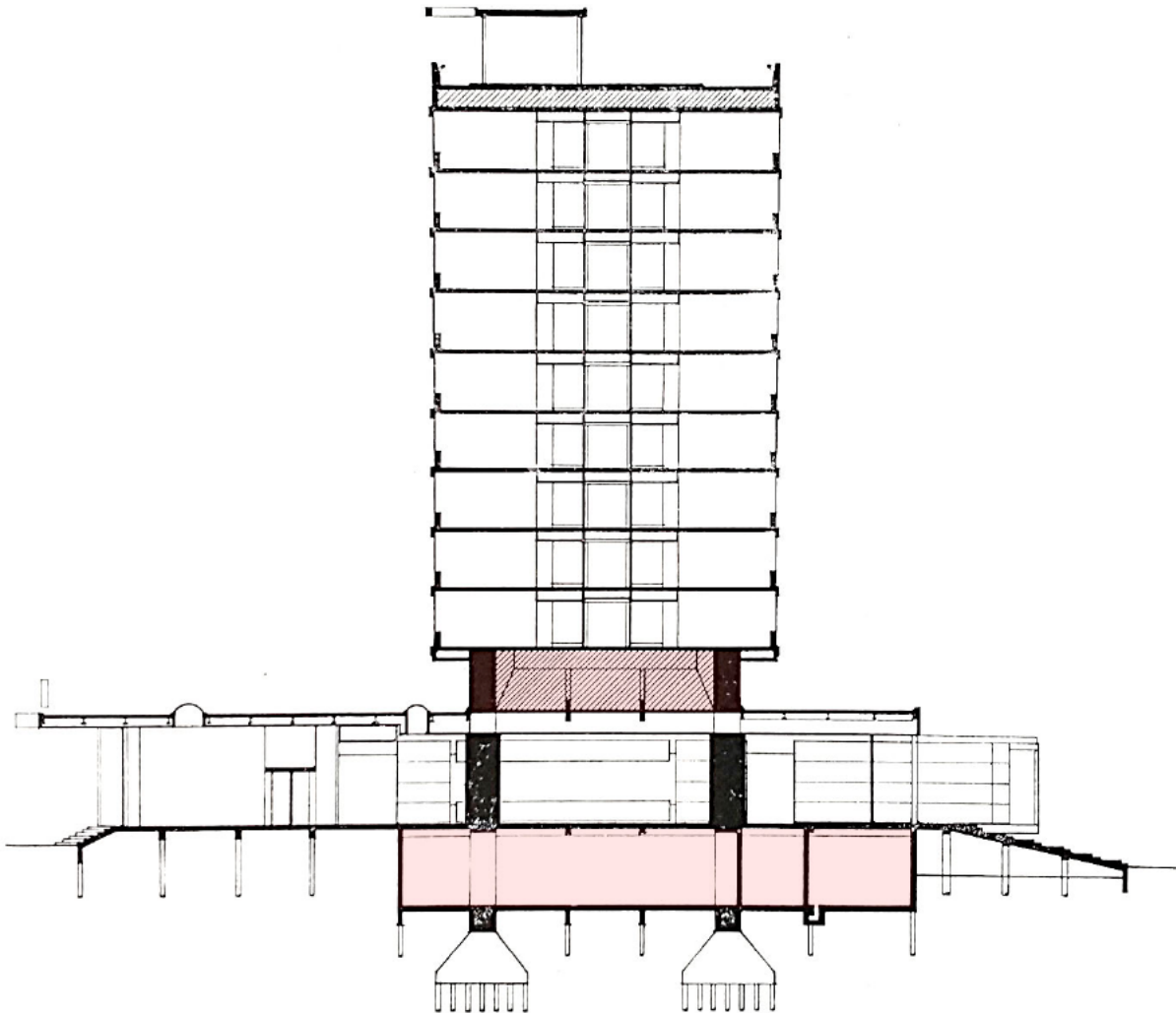
De scheiding van de twee werelden in het hotel (droomwereld en machine) bepaalden in belangrijke mate de opzet van de plattegronden. Naast de centrale lobby (begane grond) en lifthallen (verdiepingen) ligt een aparte diensthal met dienstliften en een linnenstorkoker die in de kelder uitkomt. Twee extra goederenliften, aan beide uiteinden van het complex, vormen extra verbindingen tussen de kelder en de begane grond. Tussen de onderbouw en het beddenhuis bevindt zich een terugliggende, 2,5 meter hoge leidingverdieping zonder ramen. Hier bevonden zich oorspronkelijk de riolering, waterleiding, airco, telefooncentrale en een accuimte. De installatieverdieping is een belangrijke schakel tussen droomwereld en machine.

Plattegrond van de installatieverdieping tussen onderbouw en beddenhuis (eerste verdieping). De installatieverdieping functioneert samen met de kelder als de motor van 'de machine'. De noodtrappenhuizen op de koppen van het beddenhuis komen op deze verdieping uit op het platte dak van de onderbouw. Een vluchttrap aan de noordzijde leidt naar het maaiveld (Bouw 1962).

De installatieverdieping anno 2022.

De dwarsdoorsnede over de knik in het hotel geeft de bouwdelen waaruit Hilton Amsterdam is opgebouwd goed weer: kelder, onderbouw, installatieverdieping, beddenhuis en dakpaviljoen (Bouwkundig Weekblad 1962).

4.3.3. Architectonische uitwerking

Deze paragraaf behandelt in eerste instantie de oorspronkelijke architectonische uitwerking van Hilton Amsterdam. Uitbreidingen, aanpassingen en renovaties die in de loop der tijd hebben plaatsgevonden, komen aan het eind van ieder onderdeel kort aan de orde. Ze worden uitgebreid besproken in paragraaf 4.4.

Gevels

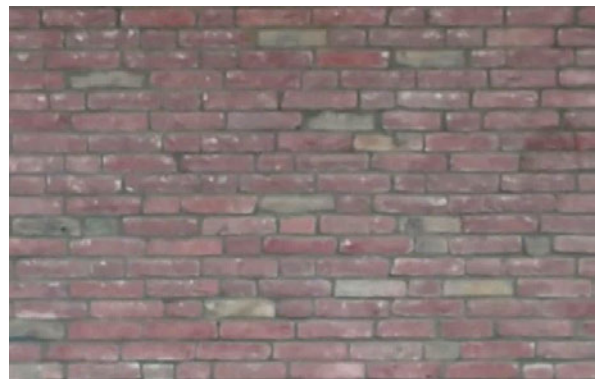
Onderbouw

De onderbouw van Hilton Amsterdam is gebouwd als een afwisseling van gesloten metselwerkvlakken en puin met grote glasvlakken van vloer tot plafond. Het metselwerk is in de zuid-, west- en het zuidelijke deel van de oostgevel uitgevoerd in een sierverband met verschillende formaten bakstenen in verschillende kleuren (paars, rood, bruinrood). In de meer utilitaire noordoost

hoek van het gebouw is het metselwerk toegepast in een onregelmatig verband van paarsgekleurde strekken en koppen. De puien van de entreeportalen waren oorspronkelijk waarschijnlijk (volgens de bouwaanvraagtekeningen) bekleed met geanodiseerd aluminium in champagnekleur, evenals de H-vormige staalkolommen die de entree luifel dragen. De overige puien waren uitgevoerd in zwart/antraciet staal. Voor plinten en traptreden was schokbeton gebruikt. Dakranden en entree luifel waren gemaakt van witgeschilderd schokbeton en voorzien van een aluminium daktrim. De dakopbouw ter plaatse van de balzaal werd bekleed met een geprofileerde aluminium beplating in een verticale geleiding.

Zuidoost hoek van Hilton Amsterdam in de vroege jaren zestig. Het representatieve siermetselwerk van de zuidgevel loopt om de hoek nog ongeveer tien meter door. Daarna gaat het over in een eenvoudiger verband. De dakopbouw ter plaatse van de balzaal was bekleed met geprofileerd aluminium (Bouw 1962 en Misset Horeca 2012).

Het siermetselwerk bestaat uit een vrij verband van verschillende formaten bakstenen in verschillende kleuren. Het 'standaard' metselwerk bestaat uit een onregelmatig verband van paarsgekleurde strekken en koppen.

Ter plaatse van de patisserie bevond zich een terras. Foto uit 1963 (Stadsarchief Amsterdam, B0000008685).

Westgevel van Hilton Amsterdam. De patisserie had een grotendeels glazen gevel (Bouwkundig Weekblad 1962).

Ook aan de noordzijde (tuinzijde) is de gevel van de onderbouw een afwisseling van gesloten en transparante delen. De gesloten delen zijn hier echter niet in metselwerk uitgevoerd, maar in beige natuursteen. De opstaande dakrand is bekleed met platen van schokbeton. De gevel van de kelderverdieping, die hier deels boven het maaiveld uitkomt, bestaat uit geschilderd beton.

De Noordgevel bestaat grotendeels uit glas. De enkele gesloten geveldelen zijn bekleed met beige natuursteen. Foto uit 1969 (Stadsarchief Amsterdam, 010122002378).

De gevelindeling van de onderbouw is in de loop der tijd in hoofdlijnen niet veranderd. Ter plaatse van de entree naar het conferentiecentrum is in twee fasen een luifel toegevoegd (zie paragraaf 4.4.1 en 4.4.2) en bij het restaurant (voormalige patisserie) is een voormalig raam omgevormd tot een entree met luifel (4.4.3). De nieuwe luifels zijn in vormgeving 'familie' van de luifel boven de hooftree. Bij de hoofdentree is de oorspronkelijke pui vervangen door een pui met meer horizontaal gelede kozijnen in een witte kleur en door twee met beige natuursteen beklede wanddelen direct links en rechts van de toegangsdeuren. De kolommen onder de entreeluifel zijn omkleed met witte cilinders van metaal. Met natuursteen beklede halfhoge wanddelen begeleiden trappen en hellingbanen. De oorspronkelijke cursieve belettering 'Amsterdam Hilton' op de entreeluifel is verdwenen. De puien in de onderbouw zijn, met uitzondering van een enkel raam in de achtergevel na, in de loop der tijd vervangen door antracietkleurige aluminium puien. De grote ramen kregen hierbij een extra verticale naad in het midden.

Aan de oostzijde is de voormalige fietsenstalling in de kelder verbouwd tot club (nu Toomler). De hellingbaan voor fietsen is hiertoe vervangen door een nieuwe entree met trap. De ophoging van de onderbouw in de noordoost hoek van het complex komt aan de orde in 4.4.1.

Hooftree enkele jaren na de bouw in 1962 (links) en na een ingrijpende verbouwing in de tweede helft van de jaren tachtig (Stadsarchief Amsterdam, 010122002375 en Beeldbank Rijkdienst voor het Cultureel Erfgoed, 1986 Hilton Amsterdam).

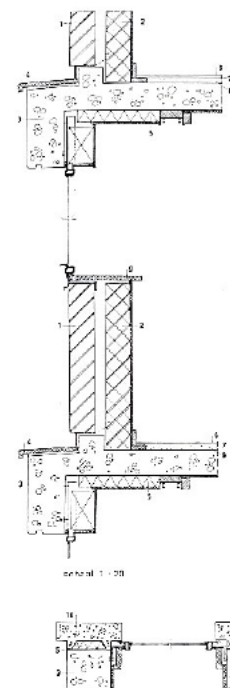

De puien van de onderbouw zijn in de loop der tijd vervangen, waarbij de ramen een extra verticale naad hebben gekregen. Ook de kozijnen van de kelder verdieping (links) zijn niet origineel.

De terugliggende installatie verdieping tussen onderbouw en beddenhuis heeft een blinde, betonnen gevel. Deze was ooit donker geschilderd, waardoor deze nadruk kreeg. Anno 2022 heeft de tussenverdieping een lichtbeige kleur, waardoor deze meer wegvalt.

Beddenhuis

Het negen verdiepingen hoge beddenhuis bepaalt door zijn hoogte en kenmerkende knik in belangrijke mate het karakter van het hotel. Dankzij in de gevel zichtbare en ononderbroken witte betonnen vloerbanden hebben de noord- en zuidgevel een horizontale geleiding. De verticale penanten tussen de kamers zijn bekleed met donkergrijs schokbeton en vallen enigszins weg tegen de gevel. De vensters hadden oorspronkelijk stalen kozijnen in een lichtgrijze kleur. Deze zijn in de loop der tijd vervangen door iets minder ranke exemplaren van aluminium in dezelfde kleur (zie paragraaf 4.4.1). In de zuidgevel vormt de liftschacht een sterk verticaal element, met name omdat deze drie verdiepingen boven het dak van het beddenhuis uittorent. Bovenaan de liftschacht zijn de kenmerkende letters 'HILTON' bevestigd. Door de decentrale plaatsing van de liftschacht wordt de strenge symmetrie van de zuidgevel doorbroken. De vloerbanden lopen ook voor de blinde liftschacht door. De travee van de liftschacht is net als de borstweringen onder de vensters van de hotelkamers bekleed met grijs geglaazuurde bakstenen. De bakstenen zijn speciaal geproduceerd in een afwijkende maat (10 x 30 centimeter) door keramiekbedrijf Russel-Tiglia uit Tegelen. De dakrand van het beddenhuis bestaat uit opstaande platen van schokbeton. De hoekkamers hebben glaspuien over de volledige verdiepingshoogte en hebben om-en-om uitkragende balkons aan de voor- en zijgevel. De balkons zijn voorzien van witte, stalen spijlenhekken. Op de vloeren van de balkons lagen oorspronkelijk drainagetegels in een zwart-wit dambordpatroon (zie foto pagina 23), maar deze zijn niet meer aanwezig. De kolommen op de balkons en de zijwanden van de balkons waren bekleed met mozaïektegels (2 x 2 centimeter in de kleuren wit, lichtgrijs/blauw, lichtroze/oranje). Deze zijn in de loop der tijd op enkele plaatsen vervangen door mozaïektegels die trachten de originele te imiteren, maar in kleur duidelijk afwijken. Als afdekking van de uitstekende vloerranden zijn beige afdektegels toegepast. Deze laten op veel plaatsen los (met name ter plaatse van de balkons) waardoor er veel in de loop der tijd zijn vervangen. Hierdoor is een mix ontstaan van verschillende soorten afdektegels.

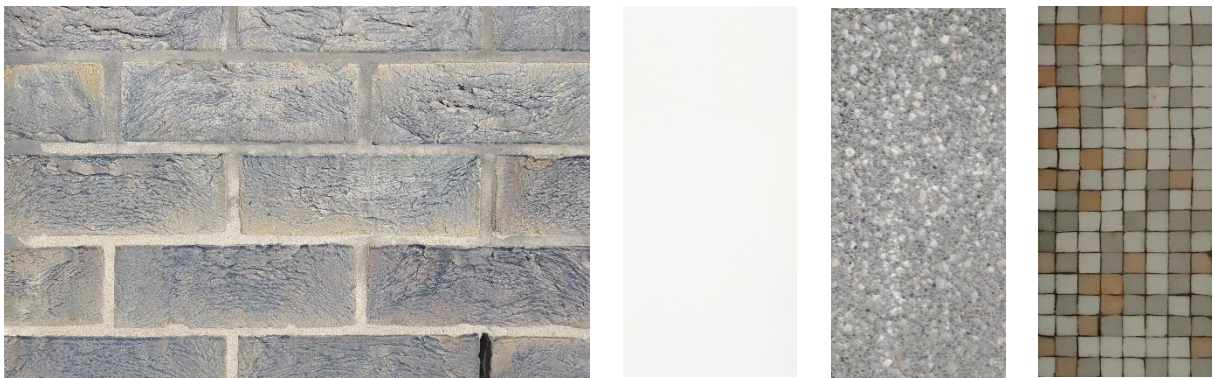

Foto's van de zuidgevel (boven) en zuidwest hoek van het hotel in 1962. In de zuidgevel wordt de symmetrie doorbroken door de decentraal geplaatste liftschacht. De installatieverdieping tussen onderbouw en beddenhuis had oorspronkelijk een donkere kleur. Op de zuidelijke hoeken zorgen uitkragende balkons voor plasticiteit in de gevel van het beddenhuis (Bouwkundig Weekblad 1962 en Bouw 1962).

Rechtsonder: verticaal (boven) en horizontaal detail (onder) van de oorspronkelijke gevel. Enkele toegepaste materialen: 1. geglazuurde baksteen, 3. gewapend beton, 4. geglazuurde afdektegel, 10. schokbeton/sierbeton. De stalen puien zijn inmiddels vervangen door aluminium exemplaren (Bouw 1962).

Dankzij in de gevel zichtbare en ononderbroken witte betonnen vloerbanden heeft de zuidgevel een horizontale geleding.

Toegepaste materialen, van links naar rechts: geglaazuurde baksteen (10 x 30 centimeter) (borstweringen en liftschacht), witgeschilderd beton (vloerbanden), schokbeton (verticale penanten tussen kamers) en mozaïektegels (2 x 2 centimeter) (kolommen en zijgevels balkons).

Aan de noordzijde speelt de liftschacht een minder prominente rol omdat deze zich niet in de gevel manifesteert. Hier vormt exact op de knik in de gevel een ovale, antracietgekleurde schoorsteen een verticaal element. De gevel lijkt de schoorsteen als knippunt te gebruiken. De gevel is wat 'vlakker' dan de zuidgevel, omdat er geen balkons aanwezig zijn. De vensters van de hoekkamers liggen slechts iets verdiept in de gevel. Ze zijn net als in de zuidgevel voorzien van verdiepingshoge puien.

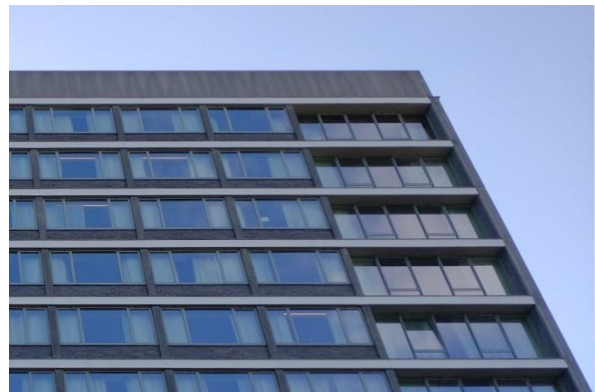
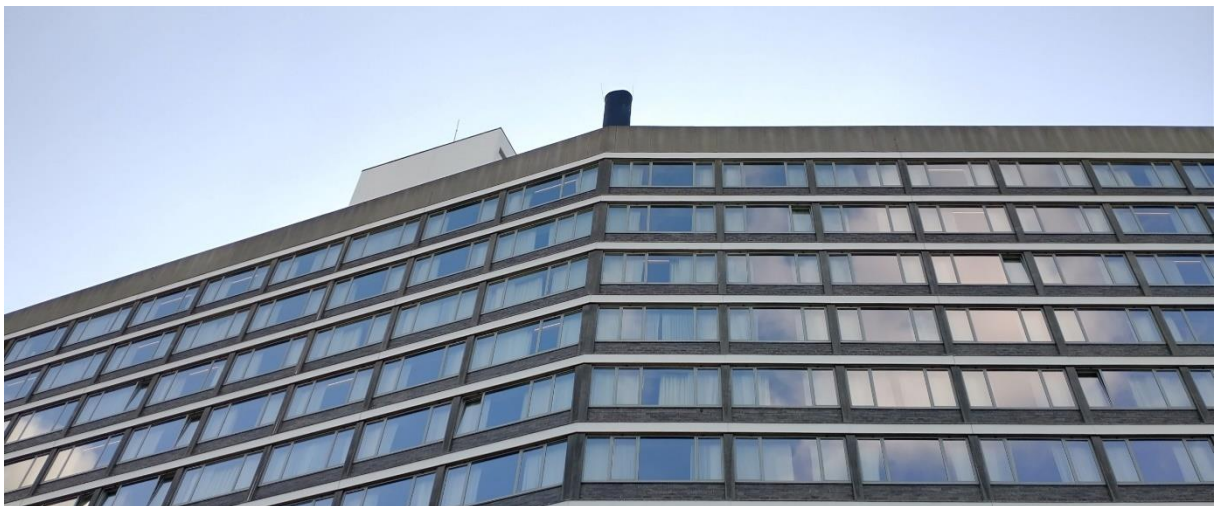
De zijgevels (kopgevels) van het beddenhuis zijn bekleed met lichtgekleurde platen van schokbeton. Het verticale patroon van de platen is doorbroken door horizontale lijnen ter plaatse van de vloeren.

leon sebregts
architect
architectuurhistoricus

De noordgevel is 'gladder' dan de zuidgevel. Hier bevinden zich geen balkons, maar zijn de puien van de hoekkamers slechts iets verdiept in de gevel gepositioneerd. De liftkern is aan deze zijde niet in de gevel zichtbaar (Nationaal Archief, 133-0110).

De noordgevel knikt zich rondom een ovale, antracietgekleurde schoorsteen. De gevelinvulling is in grote lijnen gelijk met die in de zuidgevel. De puien zijn in de loop der tijd vervangen. Op de hoeken zijn de verdiepingshoge puien van de kamers iets verdiept in de gevel gepositioneerd.

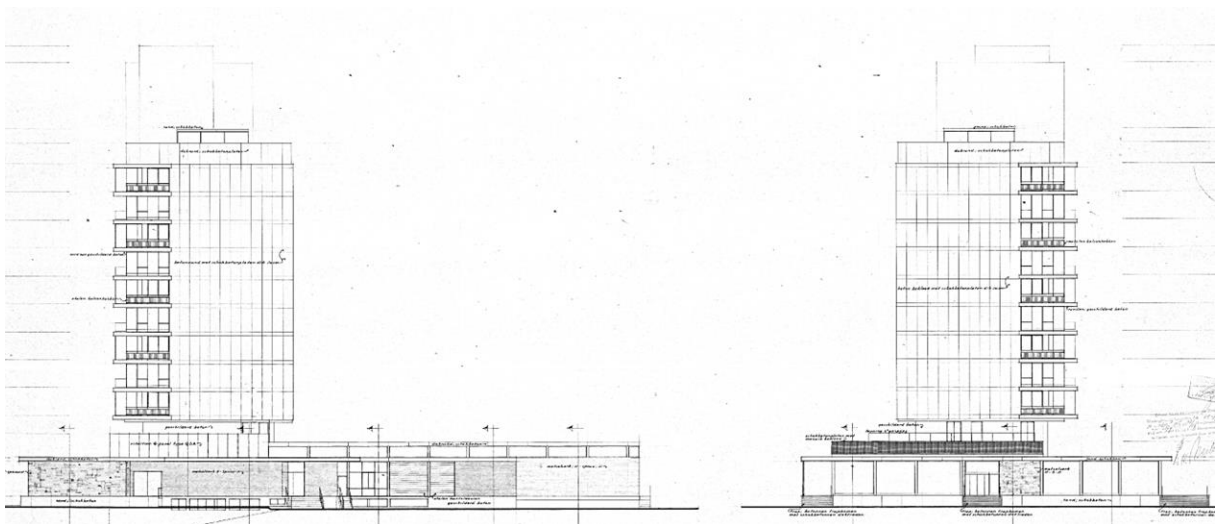
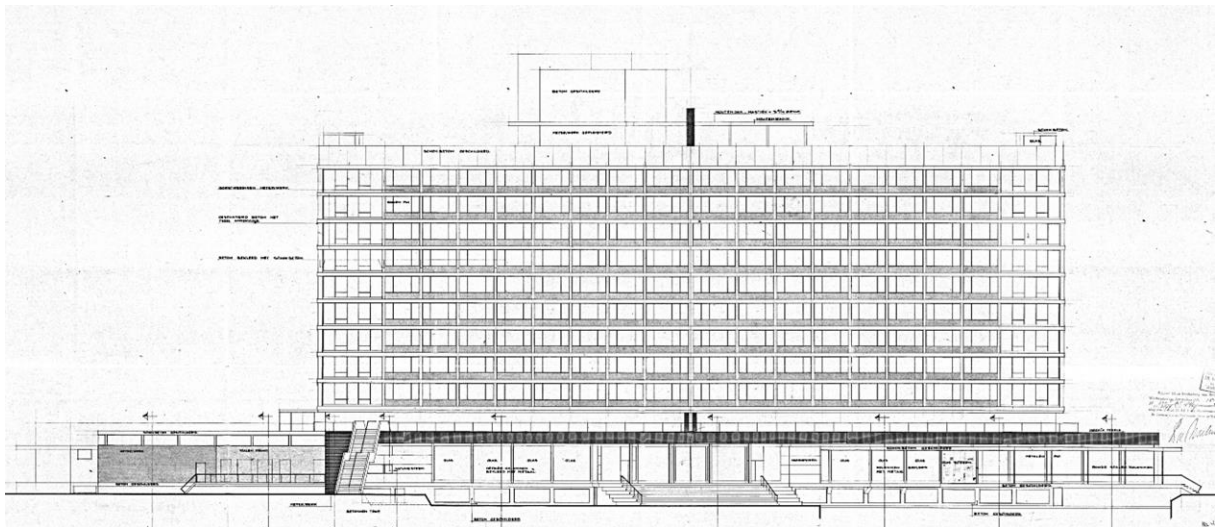
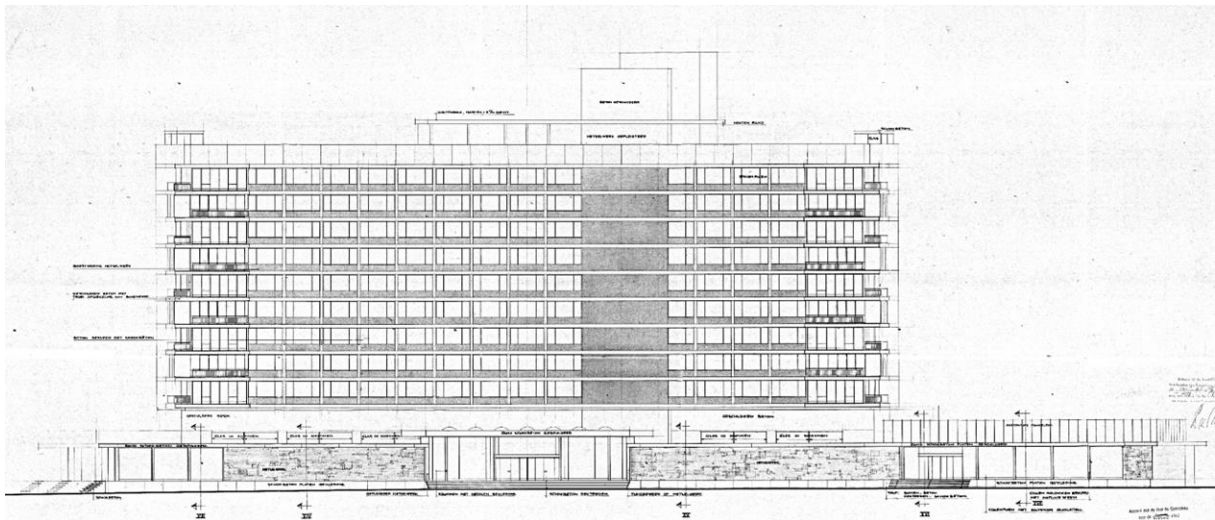
De blinde gevel van de terugliggende installatieverdieping tussen onderbouw en beddenhuis is lichtbeige geschilderd. Oorspronkelijk was deze donker van kleur.

Aanzicht van de westgevel vanaf het platte dak van de onderbouw. Het verticale patroon van de schokbetonnen gevelbekleding wordt doorbroken door horizontale lijnen ter plaatse van de vloeren.

In de loop der tijd zijn de mozaïektegels rondom de kolommen op de balkons en diverse afdektegels op de betonnen vloerbanden vervangen. Op het balkon is de mozaïekafwerking van de zijwand (links) origineel, op de kolom is het vervangen. Op de foto van de afdektegels zijn de rechter tegels origineel. De andere typen zijn later aangebracht.

Bouwaanvraagtekeningen van de zuid-, noord- en zijgevels van het hotel (1959) (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

Daken

Dak onderbouw

Het dak van de onderbouw bestaat uit een aantal verschillende dakvlakken die in hoogte van elkaar verschillen. De dakhoogte is bij de bouw afgestemd op de functie die eronder gehuisvest werd. Aan de zuidzijde zijn ten opzichte van het grootste dakvlak de daken van de lobby/luifel en de balzaal hoger uitgevoerd. De dakopbouw ter plaatse van de balzaal werd bekleed met een geprofileerde aluminium beplating in een verticale geleiding. De gangzones die vlak voor het beddenhuis lopen, hebben een verlaagd dak, waardoor daglicht via bovenlichten in de zone onder het beddenhuis kan vallen. Dit daglicht wordt anno 2022 deels tegengehouden doordat op de verlaagde zone installaties zijn geplaatst. Verschillende dakvlakken zijn voorzien van daklichten: ronde daklichten in de luifel en boven de lobby, rechthoekige boven de voormalige winkels aan de westzijde en boven de gangzones. Al deze daklichten zijn in de loop der tijd dichtgezet. Alle dakvlakken zijn bekleed met bitumen.

Dakvlakken van de onderbouw anno 2022. Daklichten zijn dichtgezet en het daglicht richting de inpannige ruimten onder het beddenhuis (linksonder) wordt geblokkeerd door installaties.

leon sebrechts
architect
architectuurhistoricus

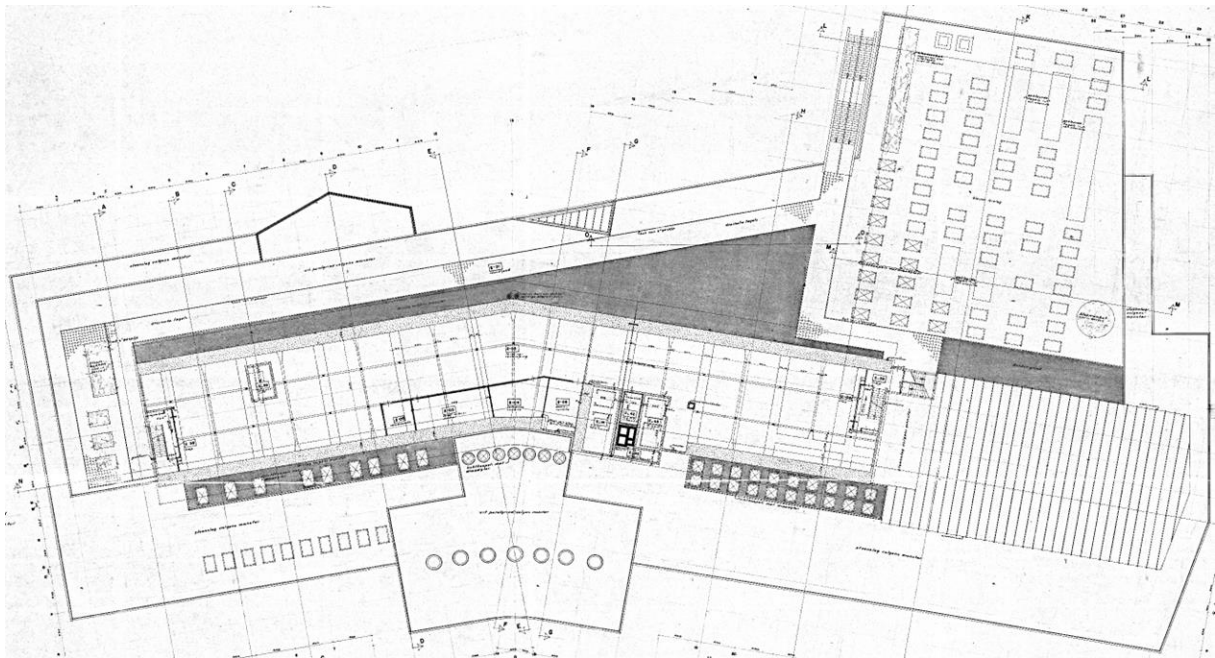
Het dak aan de noordzijde was vrijwel geheel iets opgetild ten opzichte van dat aan de zuidzijde. Slechts een strook langs de haven en een strook langs de Breitnerstraat volgde de hoogte van de zuidzijde. Boven het terras is een driehoekig dakdeel opengewerkt. Het dak van de keuken en omliggende ruimten was voorzien van rijen rechthoekige dakramen. Deze zijn verdwenen met de opbouw van een verdieping in de jaren tachtig (4.4.1).

Luchtfoto van het Hilton Hotel vanuit het noorden in 1962. Vluchtroutes leiden vanuit de noodtrappenhuizen op de beide koppen van het beddenhuis over het dak van de onderbouw via een trap aan de noordzijde naar het maaiveld (Nationaal Archief, 128-1209).

Het dakvlak langs de haven volgt de hoogte van het dak aan de zuidzijde en is daarmee lager dan het dakvlak rondom het beddenhuis. De afrastering rechts begeleidt de vluchtroute vanuit het westelijke noodtrappenhuis in het beddenhuis.

Bouwaanvraagtekening (1959) van de installatieverdieping tussen onderbouw en beddenhuis en van het dak van de onderbouw. De verschillende dakvlakken zijn duidelijk zichtbaar, evenals de dakramen (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

Dak beddenhuis

Het dak van het beddenhuis heeft rondom een opstaande, iets terugwijkende balustrade/dakrand van schokbetonnen platen met een ronde, stalen reling. Achter de dakrand bevindt zich het rondlopende railsysteem van de glazenwasinstallatie. Op de knik in de gevel staat aan de noordzijde een ovale schoorsteen. Het antraciet geschilderde stucwerk rondom de schoorsteen verkeert in slechte staat.

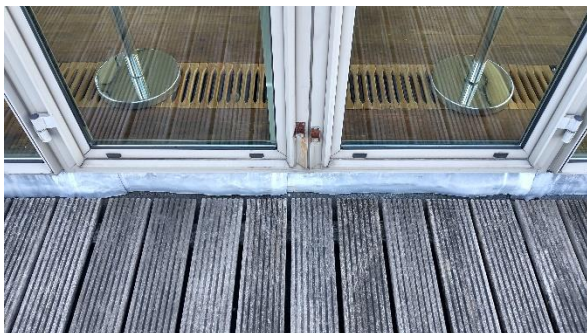
Rondom het dak van het beddenhuis loopt een iets terugwijkende balustrade/dakrand van schokbeton met een ronde reling. Achter de dakrand bevindt zich het railsysteem van de glazenwasinstallatie.

Het railsysteem loopt op de uiteinden van het beddenhuis rondom de opbouwen van de noodtrappenhuizen, die zich hier bevinden. De opbouwen bevatten ieder ook een installatieruimte. De trappenhuizen hebben aan de zijde richting het dak stalen puien van vloer tot plafond. Aan de overige zijden hebben ze stalen ramen boven een borstwering. De puien zijn origineel. Ter plaatse van de installatieruimte zijn hier roosters in aangebracht. De dakrand van de trappenhuizen bestaat uit schokbeton. De deur van het trappenhuis is rood, terwijl de wanden in het interieur okergeel zijn geschilderd. Op lagere verdiepingen zijn in de trappenhuizen ook oranje- en roodtinten gebruikt. Waarschijnlijk zijn dit de oorspronkelijke kleuren. De bovenzijde van de reling langs de trap is afgewerkt met crème-witte tegels, terwijl de vloeren en traptreden met beige kleurig granito zijn bekleed. De trappenhuizen verkeren anno 2022 bouwkundig in een slechte staat.

Boven het dak uitstekende trappenhuizen op de beide koppen van het beddenhuis, exterieur en interieur.

De hoog boven het dak uitstekende, betonnen liftschacht is wit geschilderd. In de kern zijn ook diverse installatieruimten opgenomen. Zowel aan de zuidzijde (bovenin) als aan de noordzijde (onderin) is de kern voorzien van enkele zwarte roosters. Ten westen van de liftschacht bevindt zich een eenlaags paviljoen. Het is rondom voorzien van verdiepingshoge puien met helder glas. De oorspronkelijke stalen puien zijn in de loop der tijd vervangen door aluminium exemplaren in een lichtgrijze kleur. In de gevel staan op het stramien van het beddenhuis (4,0 meter) omtimmerde stalen kolommen. Ook de dakrand/luifel met rechthoekige gaten is met hout omtimmerd. De vloer van het paviljoen is iets verhoogd, zodat gasten eenvoudig over de dakrand kunnen kijken. De interieurafwerking van het paviljoen is in de loop der tijd vernieuwd.

Aan de betonnen liftschacht grenst een glazen paviljoen met sculpturale luifel. Onder: details van de gevel buiten (links) en binnen (rechts). De puien zijn niet origineel.

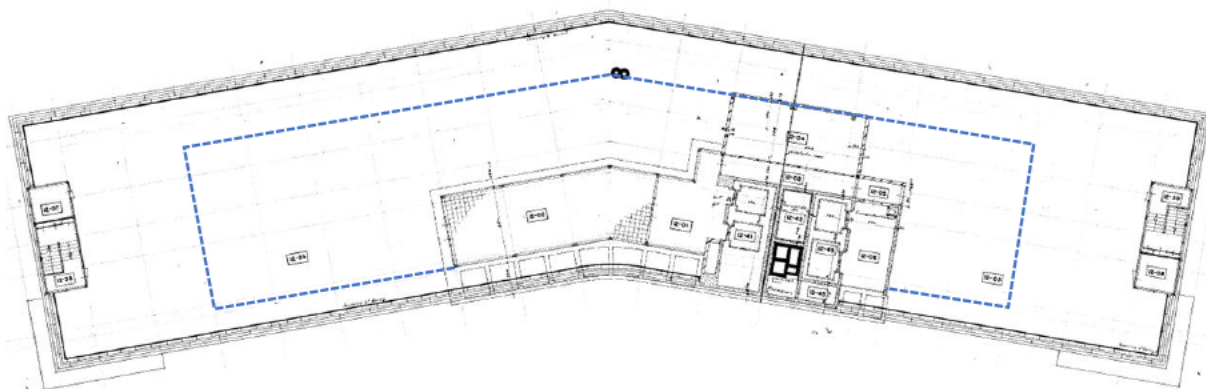
De luifel is voorzien van rechthoekige gaten en loopt voor de liftschacht langs.

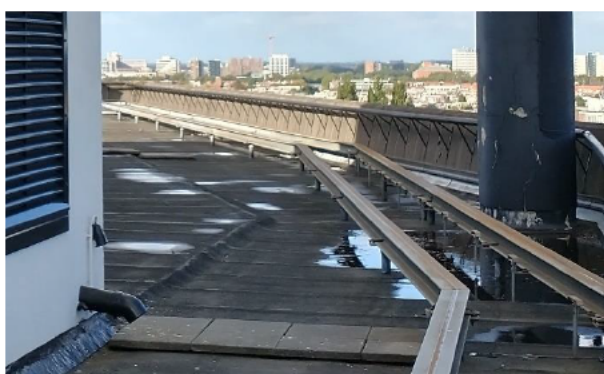
De interieurfwerking van het dakpaviljoen is in de loop der tijd aangepast. De vloer is opgehoogd.

In diverse publicaties gaven de architecten van Hilton Amsterdam aan dat de dakverdieping voorbereid is op een twee verdiepingen hoge rooflounge (zie paragraaf 4.3.2). Van deze mogelijke uitbreiding zijn geen tekeningen. Een opvallend detail in de uitvoering van het dak van het beddenhuis biedt wellicht een aanknopingspunt voor de intenties van destijds. In lijn met het uitgevoerde paviljoen (zuidzijde) en de liftschacht (noordzijde) is een constructief verzwaarde zone in het dak opgenomen. Deze is in de huidige bitumineuze dakbedekking zichtbaar als een iets hoger gelegen vlak. De verzwaarde zone ligt aan alle zijden terug ten opzichte van de dakrand.

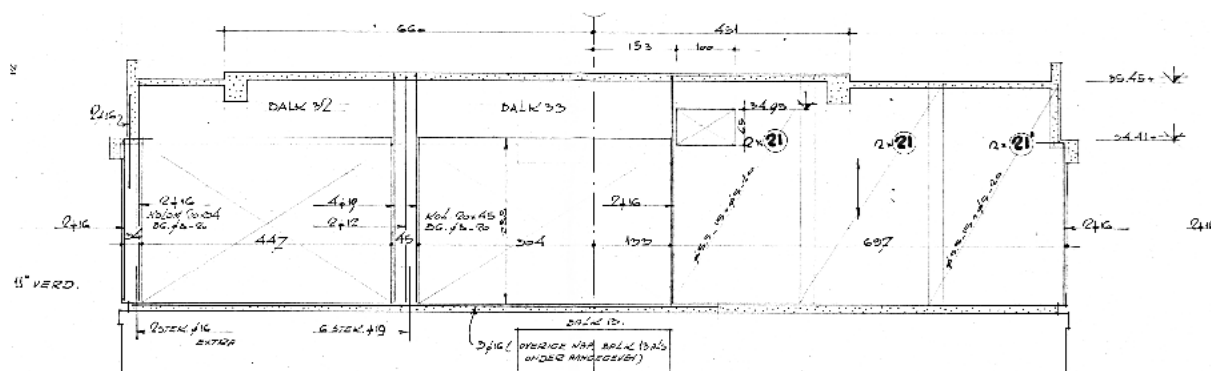
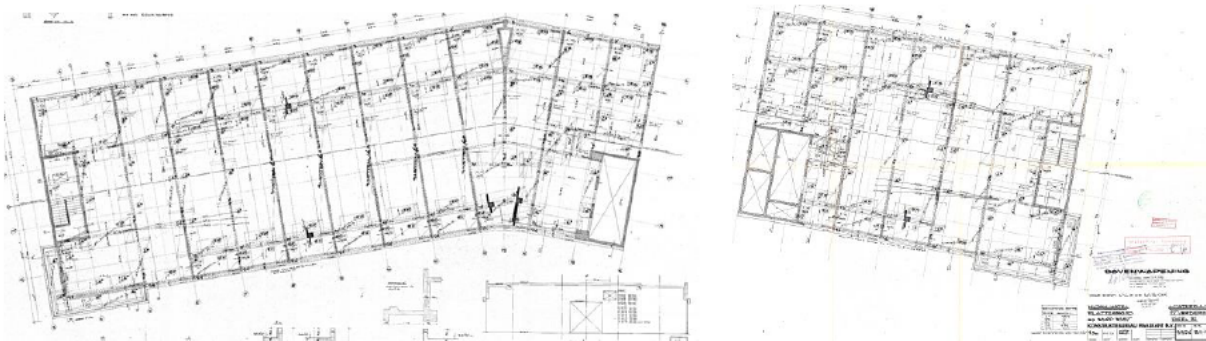
Ten oosten van de lift is bij de grootschalige renovatie en herinrichting in de jaren negentig een dakopbouw met installaties toegevoegd. De opbouw is rondom omgeven door lichtgrijze roosters.

Plattegrond van het paviljoen op het dak van het beddenhuis (elfde verdieping). De blauwe stippellijn toont de constructief verzwaarde zone in het dak (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

De constructief verzwaarde zone in het dak is zichtbaar als een iets hoger gelegen vlak in de bitumineuze dakbedekking.

Constructietekeningen uit de bouwaanvraag (1959), met verzwaarde zone ingetekend (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

Constructie

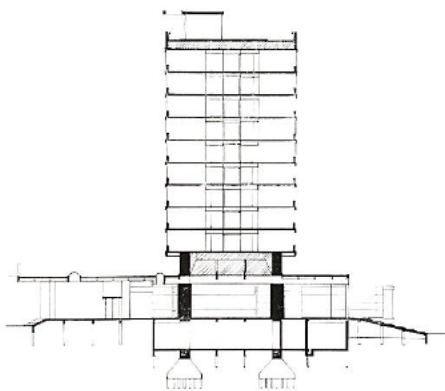
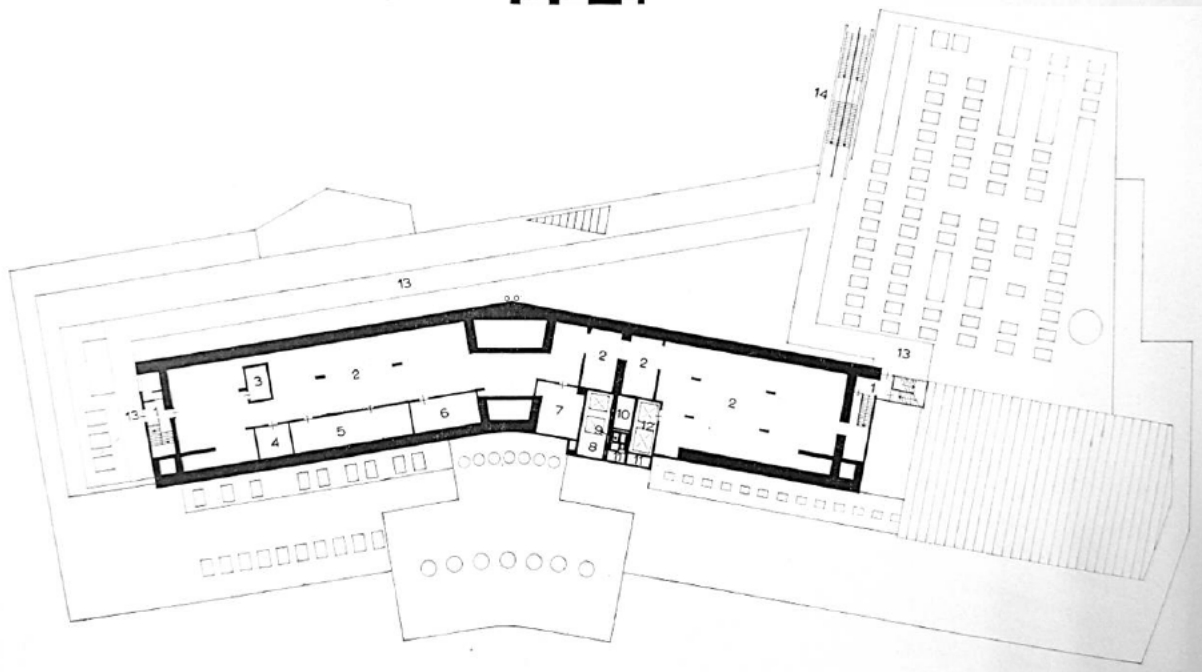
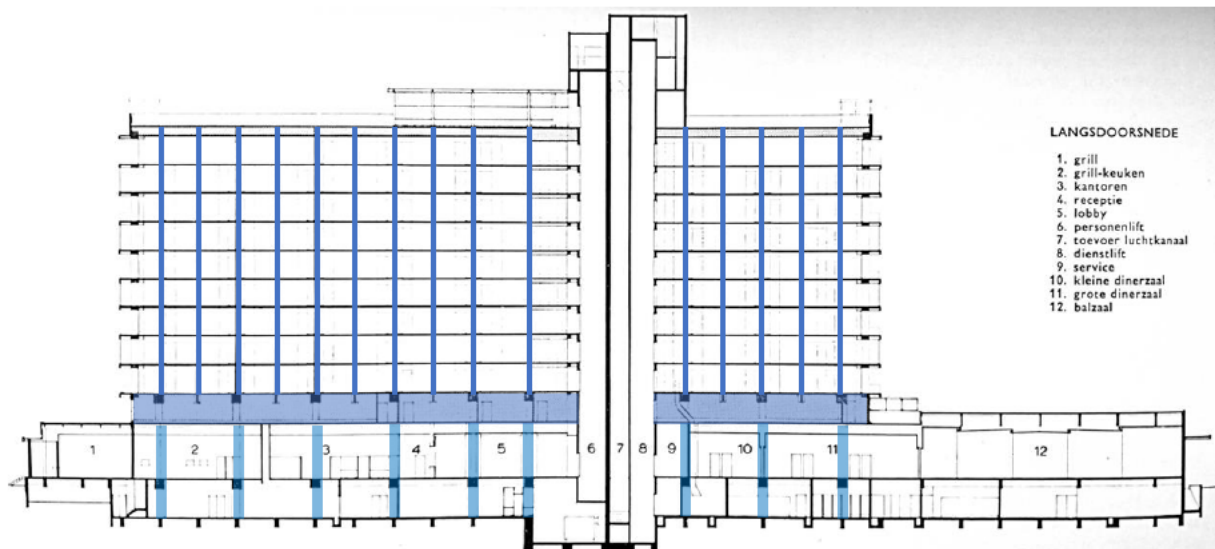
Het Hilton Hotel is op palen gefundeerd, zoals gebruikelijk in het op veen gebouwde Amsterdam. In totaal zijn er zeventhonderd gewapende betonpalen gebruikt, tussen zestien en 25 meter. Niet alleen ruimtelijk, maar ook constructief zijn de onderbouw en het beddenhuis verschillend. Het beddenhuis is geheel in beton opgetrokken. De onderbouw is een staalconstructie die onder het beddenhuis is geschoven.

In het beddenhuis vormen vloeren en wanden een constructieve eenheid. In dit zogenaamde boxframe-principe zijn geen balken toegepast. Dit leverde hoogtewinst op. Binnen een gelijke gebouwhoogte kon één verdieping extra worden gerealiseerd. Wand en vloeren zijn ter plaatse gestort in stalen bekistingen en daarna rechtstreeks met spuitpleister afgewerkt. Iedere veertien dagen werd een gehele verdieping gestort. Voordat men met de verdiepingen begon, was de liftschacht al helemaal gereed. Deze was met behulp van een glijbekisting in tien dagen gerealiseerd. De constructie van de schacht en verdiepingen werd losgetrokken om de verdiepingen eenvoudiger en sneller te kunnen realiseren.

De 1,33 meter dikke betonwanden van de terugliggende installatieverdieping tussen onderbouw en beddenhuis dragen de wanden van het beddenhuis (hart op hart 4,0 meter) en brengen het gewicht over naar grote betonkolommen van 1,0 x 1,3 meter die onder het beddenhuis staan.²⁷ Deze 'pilotis' zijn slechts in de lobby zichtbaar. Hier waren de kolommen zeshoekig in plaats van rechthoekig uitgevoerd. Oorspronkelijk waren ze aan vier zijden omkleed door metselwerk. In de jaren negentig is de zeshoekige vorm verdwenen achter een gladde, ovale afwerking.

Nadat de liftkern middels een glijbekisting was gerealiseerd (links), werden de verdiepingen van het beddenhuis middels de boxframe-methode gebouwd (rechts). Foto's uit 1960 en 1961 (Stadsarchief Amsterdam, 911-5886 en Nationaal Archief, NL-HaNA_2.24.01.03_0_912-7647).

De tussenverdieping vormt de constructieve overbrugging tussen het stramien van het beddenhuis (4,0 meter) en dat van de onderbouw (8,0 meter). Oorspronkelijk waren de kolommen in de lobby zeshoekig en deels omkleed met metselwerk (midden). Tegenwoordig is rondom deze kolommen een ovale afwerking aanwezig (Bouw 1962 en Misset Horeca, 2012).

De onderbouw is onder het beddenhuis geschoven en heeft een eenvoudige staalconstructie. Foto's uit 1961 (Stadsarchief Amsterdam, OSIM00005002636 en OSIM00005002626).

Interieur

Van het oorspronkelijke interieur werden de lobby, lifthallen en gangen door Maaskant, De Vlaming en Salm ontworpen. Ze gebruikten met name luxe en hoogwaardige materialen zoals marmer, bijzondere houtsoorten, aluminium en glas. De afgesloten ruimten, zoals zalen, restaurants en kamers werden door het Hilton-concern zelf ontworpen. Deze ruimten werden voorzien van lokale en Oudhollandse accenten, tot afgrijzen van diverse architectuurcritici.²⁸ Zo kreeg restaurant The Diamond in vorm, aankleding en glasdecoraties verwijzingen naar de diamantindustrie, kreeg bar De Halve Maen motieven van schepen en halve manen, had de balzaal een kleurenschema gebaseerd op de bevrijding en waren de gordijnen in de kamers bedrukt met taferelen uit de zeventiende eeuw.

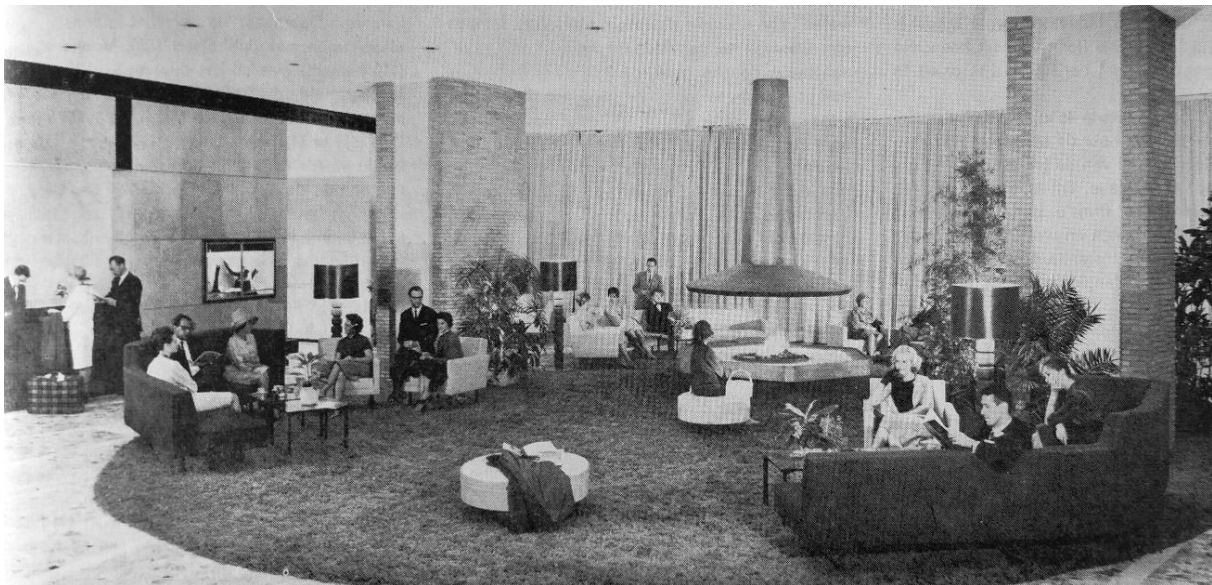
Achter de strikte demarcatie zat volgens Provoost een duidelijk idee over de levensduur van de verschillende delen. Het interieur moest eenvoudig te vervangen en aan te passen zijn aan de heersende trends en modes, terwijl de permanente ruimten juist niet modieus moesten zijn, maar degelijk en tijdloos. De gethematiseerde inrichting van een hotel is in die zin op te vatten als een tijdelijk decor.²⁹ Provoost haalt in dit kader Herbert Weisskamp aan. In zijn boek *Hotels. An international survey* uit 1968 beschrijft hij de discrepantie tussen de doelen van de modernistische architect en die van de hotelmanager die klanten wil werven.

Het verschil in waarde van een hotelinterieur ten opzichte van de architectuur heeft ook bij Hilton Amsterdam tot gevolg dat het oorspronkelijke interieur uit de bouwtijd vrijwel geheel verloren is gegaan. De enige nog echt originele afwerking is de mozaïekvloer in de middengang in de kelder. Door enkele grootschalige verbouwingen is ook de indeling van de onderbouw in de loop der tijd rigoureus gewijzigd (zie paragrafen 4.4.1 en 4.4.2). De bar aan de noordzijde wordt in sommige waarderingen als enigszins oorspronkelijk beschouwd. Aan deze bewering kleven twijfels en in het licht van het bovenstaande moet ook dit interieur bovendien als niets meer dan decor worden beschouwd.

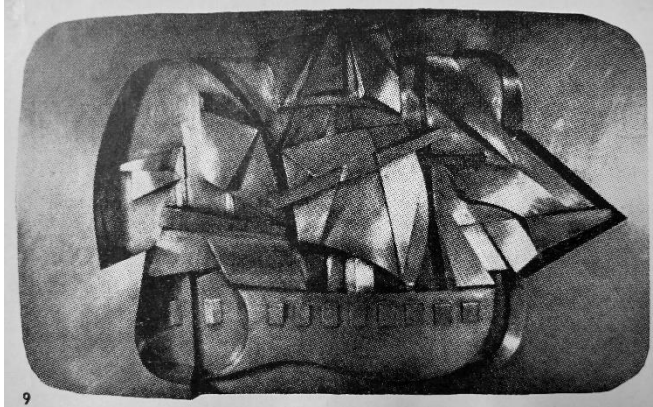
Twee kunstwerken uit de bouwtijd zijn het vermelden waard: in de bar hing het koperen reliëf 'De Halve Maen' van Jan Bons (huidige verblijfplaats onbekend), in de voormalige patisserie hing het door Ben Nadorp ontworpen en door de Porceleyne Flesch vervaardigd tegeltableau 'De Stad Amsterdam'. Dit kunstwerk bevindt zich volgens meerdere bronnen achter een voorzetwand in het huidige restaurant Roberto's, maar dit is tijdens het onderzoek niet geverifieerd.

Originele mozaïekvloer in de kelder en wellicht deels origineel 'decor' in bar De Halve Maen (Misset Horeca, 2012).

De lobby in 1962 en in 2013 (Bouwkundig Weekblad 1962 en Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2061 Hilton A'dam).

De kunstwerken 'De Halve Maen' van Jan Bons en 'De Stad Amsterdam' van Ben Nadorp. De werken hingen respectievelijk boven de bar van De Halve Maen en de bar van de patisserie (Bouw 1962).

4.4. Uitbreidingen en wijzigingen

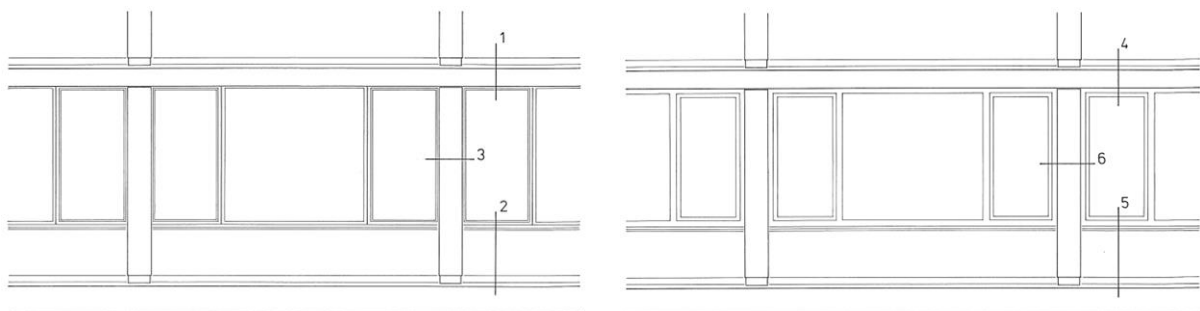
Na de oorspronkelijke bouw tussen 1959 en 1962 is het Hilton Hotel talloze malen aangepast. Vooral het interieur is gedurende de jaren een aantal keer gewijzigd (zie paragraaf 4.3.3). In drie fasen heeft het hotel daarnaast meer grootschalige aanpassingen ondergaan. Deze renovaties en uitbreidingen komen in deze paragraaf aan de orde.

4.4.1. Renovatie en uitbreiding jaren tachtig

In de tweede helft van de jaren tachtig onderging Hilton Amsterdam een eerste grote renovatie. Hierbij werden vrijwel alle puien in het gebouw vervangen en kreeg de Diamond Room zijn huidige opzet. De grootste aanpassing betrof de bouw van een extra verdieping op de onderbouw in de noordoost hoek van het complex.

Renovatie

De renovatie betrof de vervanging van vrijwel alle puien van de onderbouw en het beddenhuis. De bestaande stalen kozijnen met enkelglas werden vervangen door aluminium exemplaren met dubbelglas. De indeling van de puien bleef behouden, evenals de oorspronkelijke kleur. Wel kregen de grote glasvlakken in de onderbouw een extra verticale naad (zie foto's pagina 47). De aluminium profielen van de kozijnen zijn ten opzichte van de oorspronkelijke stalen profielen wat minder rank.

Aanzichten pui kamers in beddenhuis: links met origineel stalen kozijn, rechts met aluminium kozijn. De aluminium kozijnen zijn wat minder rank. Bouwaanvraagtekening uit 1986 (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

Oorspronkelijke stalen pui ter plaatse van het balkon aan de zuidwest zijde (boven, jaren zestig) en de huidige aluminium pui op dezelfde plek (onder). Bij de vernieuwing kregen de verdiepingshoge kozijnen aan de buitenzijde een verjonging. Bij alle vervangen puien is de kozijnindeling gehandhaafd (Stadsarchief Amsterdam, AANB0592800001).

Uitbreiding

Ten behoeve van de vestiging van een casino in het hotel werd het gebouw in de noordoost hoek uitgebreid. De onderbouw kreeg hier een extra verdieping naar ontwerp van ZZOP Architecten. Deze is vormgegeven als een eenvoudig doosvormig staalskelet met een abstracte, rastervormige gevel van zwarte aluminium kozijnen en zwart/blauw spiegelglas. Aan de noord- en oostzijde kraagt de nieuwe verdieping iets uit ten opzichte van de onderbouw. Langs de Breitnerstraat biedt een lift-/trappenkern met eenzelfde gevel toegang tot het bouwdeel.

De uitbreiding bood plaats aan diverse personeelsruimten waaronder een kantine, kantoren en kleedruimten. In de kelder van het hotel kwam hierdoor ruimte vrij, waardoor de oorspronkelijk in de onderbouw gevestigde keuken hier naartoe kon verhuizen. De gehele begane grond van de noordoost hoek van de onderbouw kwam zo vrij voor het casino. Nadat eerst ZZOP een ontwerp voor de inrichting had gemaakt, werd dit in de loop van 1986 overgenomen door EGM Architecten. Wellicht dat dit bureau op voorspraak van Holland Casino bij de opgave betrokken raakte. Het

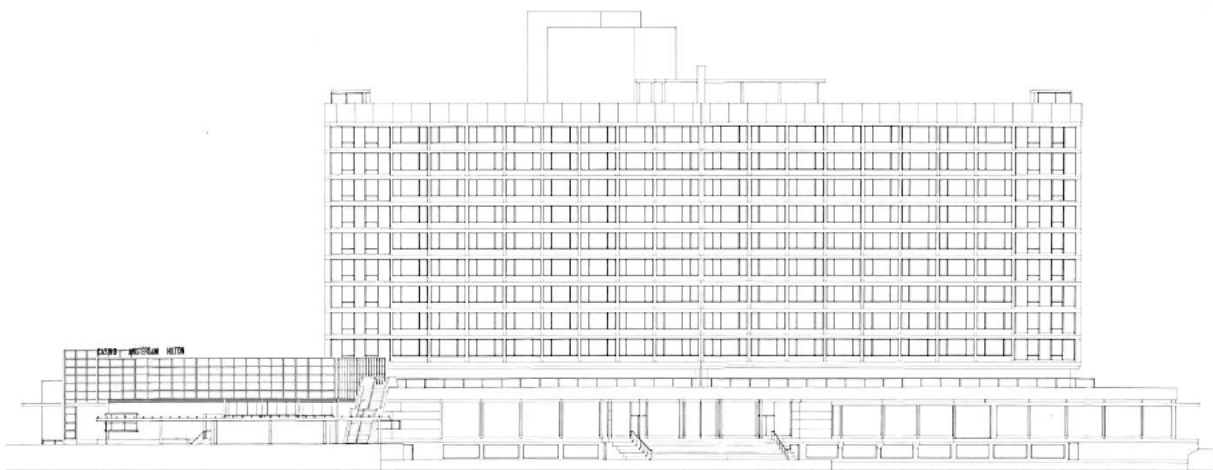
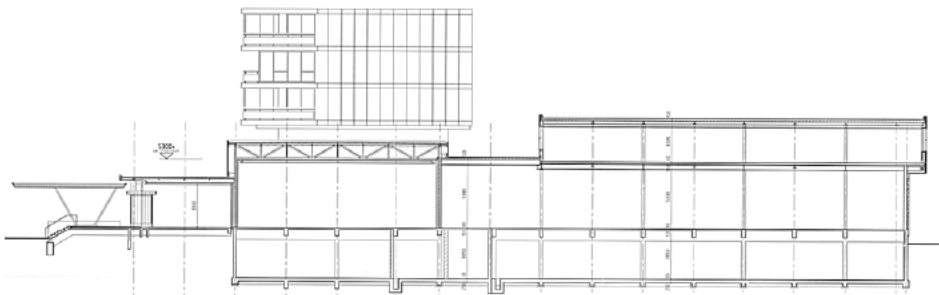
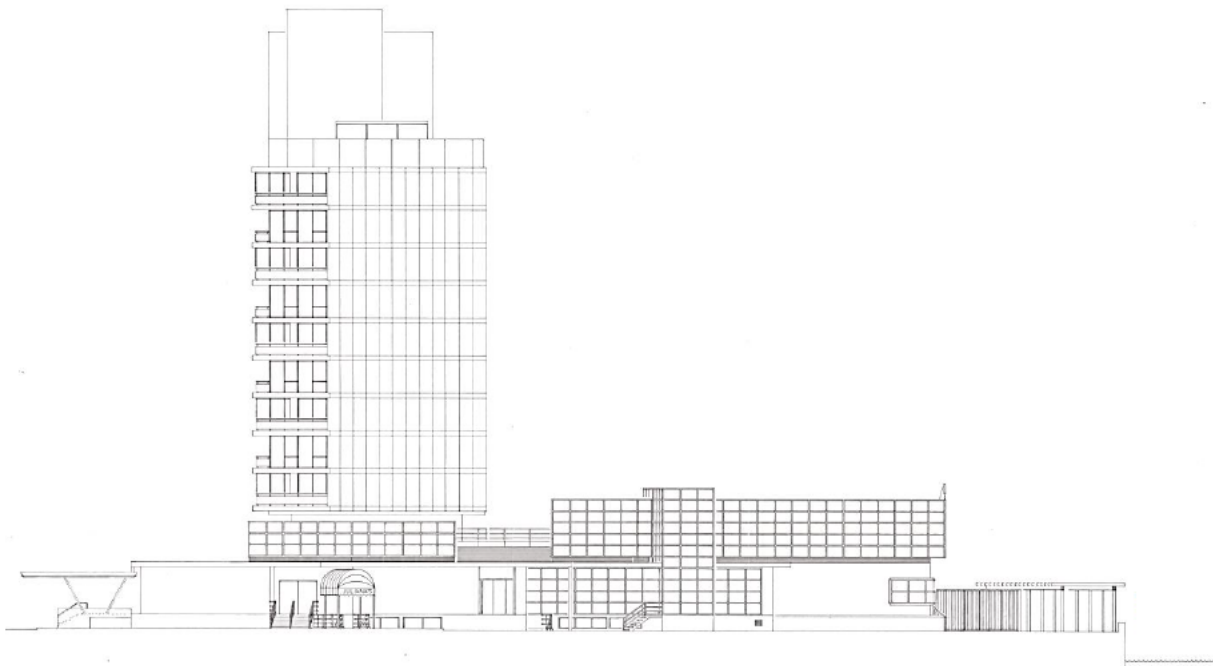

leon sebregts
architect
architectuurhistoricus

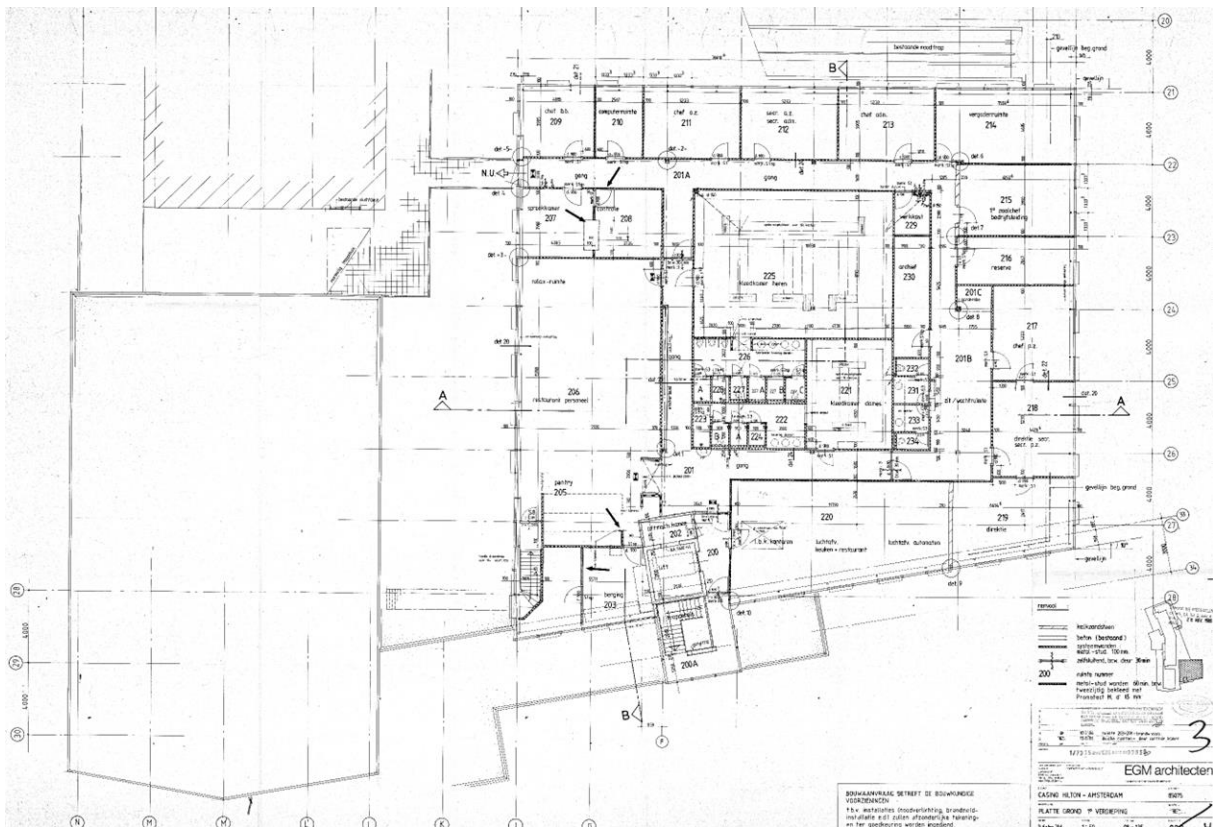
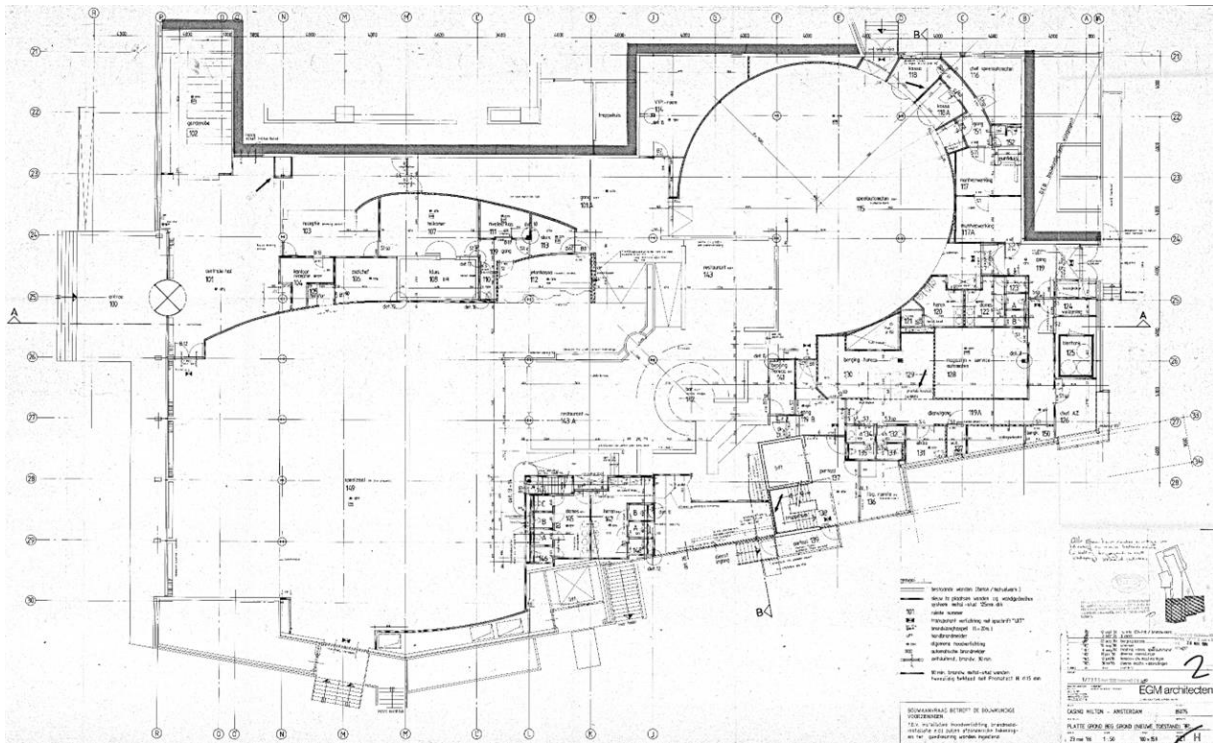
ontwerp van EGM bestond uit twee grote speelzalen, gescheiden door een bar. De zaal met speelautomaten had een ronde plattegrond en ook de andere zaal had enigszins gebogen wanden. Het casino maakte gebruik van de oorspronkelijke entree van de balzaal aan de zuidzijde van het gebouw. De entree kreeg extra nadruk door deze van een zwartgekleurde luifel te voorzien (ontwerp EGM). Het casino werd in december 1986 geopend.

In 1986 kreeg de onderbouw op de hoek van de Breitnerstraat en het Noorder Amstelkanaal een extra verdieping.

Aanzichten van de oostgevel (boven) en noordgevel (onder) na de uitbreiding en doorsnede evenwijdig aan de oostgevel (midden). Aan de zuidzijde kreeg de bestaande entree een luifel met V-vormige ondersteuningsconstructie (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

Plattegronden van de begane grond (casino) en verdieping (personeelsruimten) na de uitbreiding. Bouwaanvraagtekeningen uit 1986 door EGM Architecten (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

Bouw staalskelet van de uitbreiding in 1986 (links) en entree van het casino met luifel (rechts) (Misset Horeca 2012).

4.4.2. Renovatie jaren negentig

Een tweede grote renovatie vond plaats in de tweede helft van de jaren negentig. In 1996 werden de entree en lobby gerenoveerd. Een door Hilton International ontwikkeld masterplan leidde tot een totale interne renovatie van het hotel in 1998-1999.

De aanpassingen aan de hoofdentree en de lobby waren een ontwerp van het Amerikaanse architectenbureau Skidmore Owings & Merrill (SOM). Dit bureau was gelijktijdig verantwoordelijk voor het ontwerp van het ten westen van het hotel gelegen kantoorpand (Apollolaan 150) (zie paragraaf 2.3). De entree van het hotel werd verruimd door de schuine wanden van de voormalige plantenkassen recht te trekken. De nieuwe puien van de entree kregen een uitgesproken horizontale geleding. De kolommen onder de entreeluiifel werden omkleed met witte cilinders van metaal. Aan beide zijden van de versmalde toegangstrap kwamen hellingbanen die het niveauverschil tussen maaiveld en begane grond overbruggden. Aan de organisatorische layout van de lobby veranderde weinig. De lobby kreeg echter wel een compleet nieuwe uitstraling. De vloer en de wanden werden bekleed met beige natuursteen. Als accent kregen beide zijwanden een iets uitstekend vlak van groen/zwart Italiaans marmer. De vier kenmerkende, zeshoekige kolommen werden ovaalvormig afgewerkt.

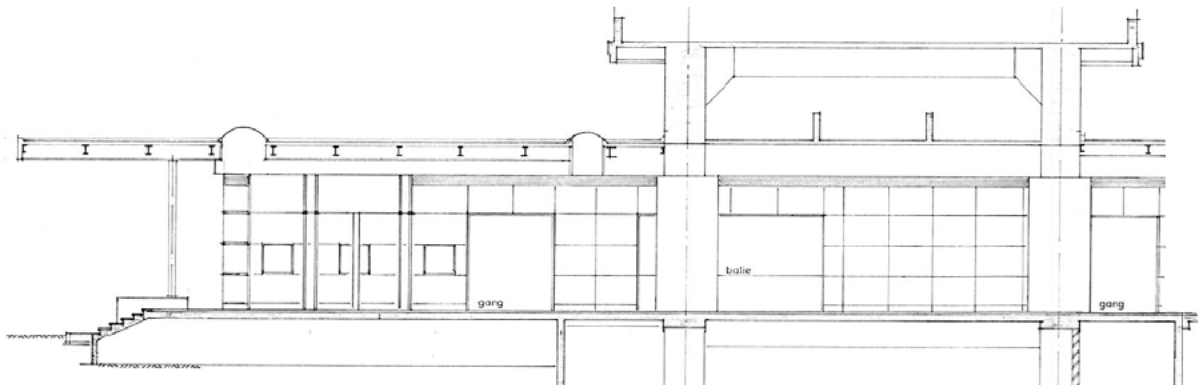
De entree werd verruimd en kreeg puien met een uitgesproken horizontale geleding.

Vloer en wanden van de lobby kregen een afwerking in natuursteen. De kolommen zijn ovaal afgewerkt.

Plattegronden van de bestaande situatie (links) en de nieuwe situatie (rechts) van de entree en lobby. Bouwaanvraagtekeningen uit 1995 (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

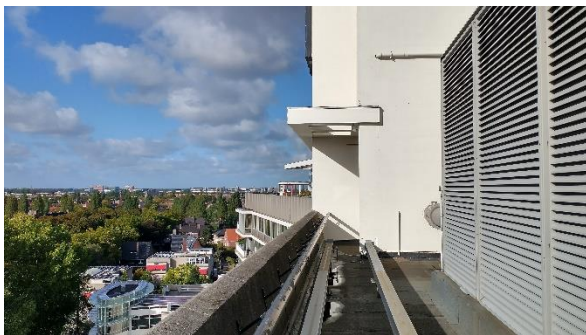
Doorsnede over de entree en lobby in de nieuwe situatie. De daklichten in de luifel en boven de lobby zijn dichtgezet. Bouwaanvraagtekening uit 1995 (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

Tijdens een grootschalige renovatie in 1998-1999 is het gebouw op een aantal punten aangepast naar ontwerp van ZZ+P Architecten (de opvolger van ZZOP). In het exterieur vallen vooral de aanpassing van de luifel bij het huidige conferentiecentrum en een dakopbouw op het beddenhuis (oostzijde) op. De luifel die ruim tien jaar eerder ten behoeve van het casino was gerealiseerd, werd vervangen door een exemplaar dat in vormgeving familie is van de luifel van de hoofdentree. Ook het natuursteen op en rondom de trap werd gekopieerd van de hoofdentree.

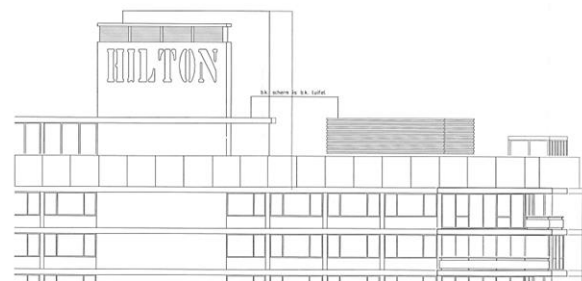
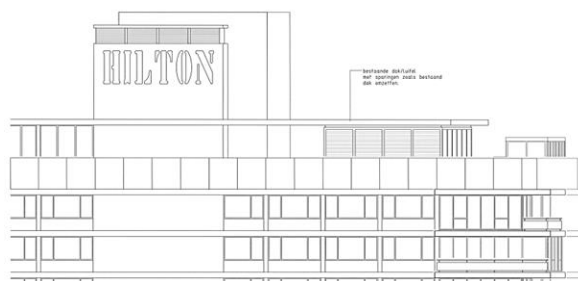

De luifel boven de entree van het conferentiecentrum is qua vormgeving familie van de luifel boven de hoofdentree. In eerste instantie was de luifel nog voorzien van zes rechthoekige sparingen met glas. Deze zijn in de jaren 2000 dichtgezet (Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Het beddenhuis kreeg aan de oostzijde een dakopbouw. In een doosvormig volume, dat rondom bekleed is met lichtgrijze roosters, staan twee koelmachines. Van de opbouw bestaan twee ontwerpvarianten: een variant met een losstaande dakopbouw en een variant waarbij de dakopbouw is opgenomen onder de doorgetrokken luifel van het dakpaviljoen. De losstaande dakopbouw is uitgevoerd. Volgens een stempel op de tekening had de Commissie voor Welstand en Monumenten ook geen bezwaar tegen de optie met luifel.

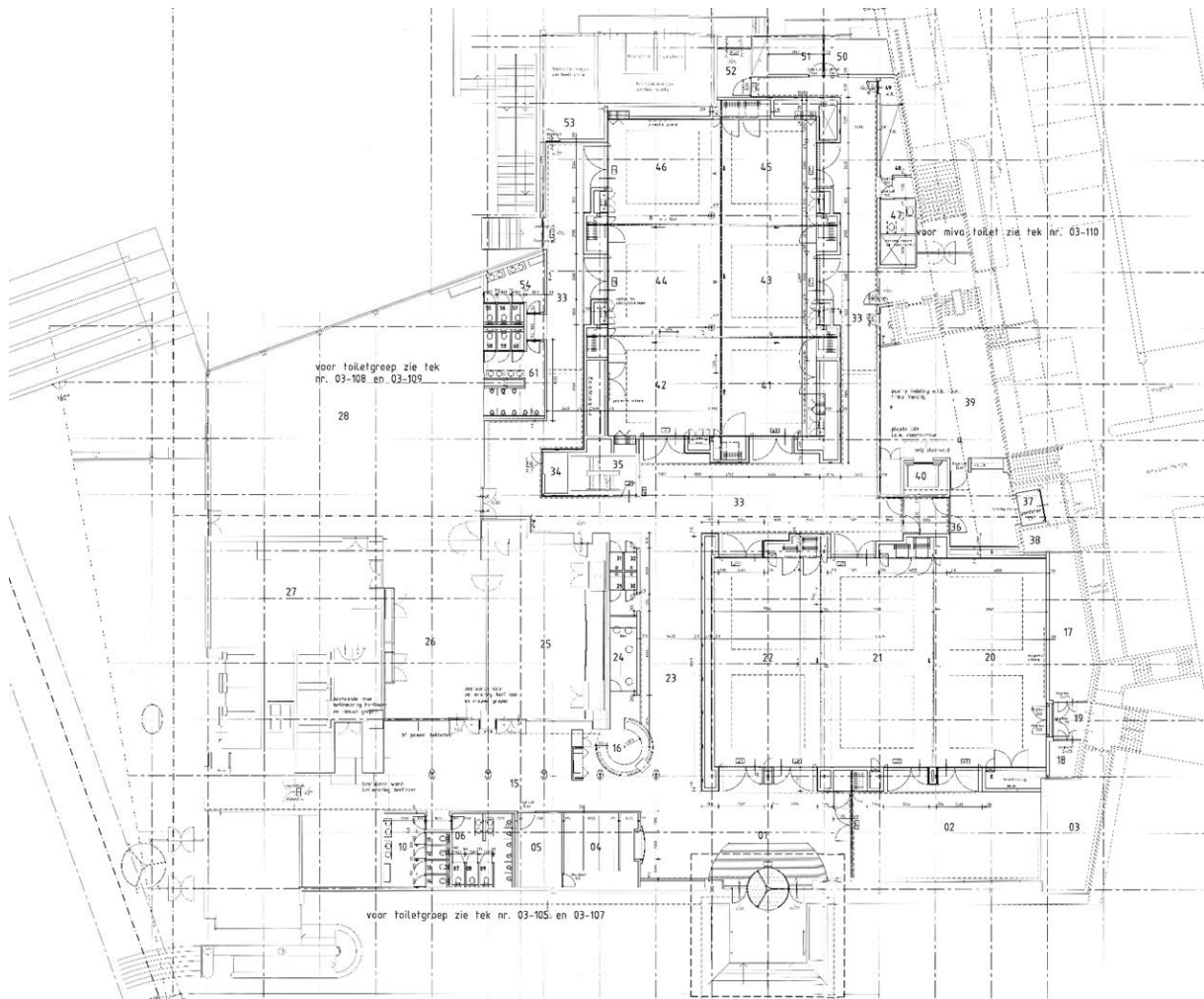
Op het dak is een doosvormig volume met koelmachines geplaatst.

In het bouwdoosier van de gemeente Amsterdam zijn twee opties aanwezig voor de dakopbouw: met en zonder het doortrekken van de luifel van het bestaande dakpaviljoen. De versie met een losstaande dakopbouw is uitgevoerd. Bouwaanvraagtekeningen uit 1998 (Bouwdoosier gemeente Amsterdam).

Intern is het Hilton Hotel tijdens de renovatie van 1998-1999 grootschalig aangepast. De kamers in het beddenhuis zijn compleet gestript en van nieuwe afwerkingen voorzien. In de onderbouw en kelder vonden ook diverse herindelingen van ruimten plaats. De belangrijkste was de ombouw van het casino tot conferentiecentrum en de transformatie van de daar boven gelegen verdieping tot fitnesscentrum.

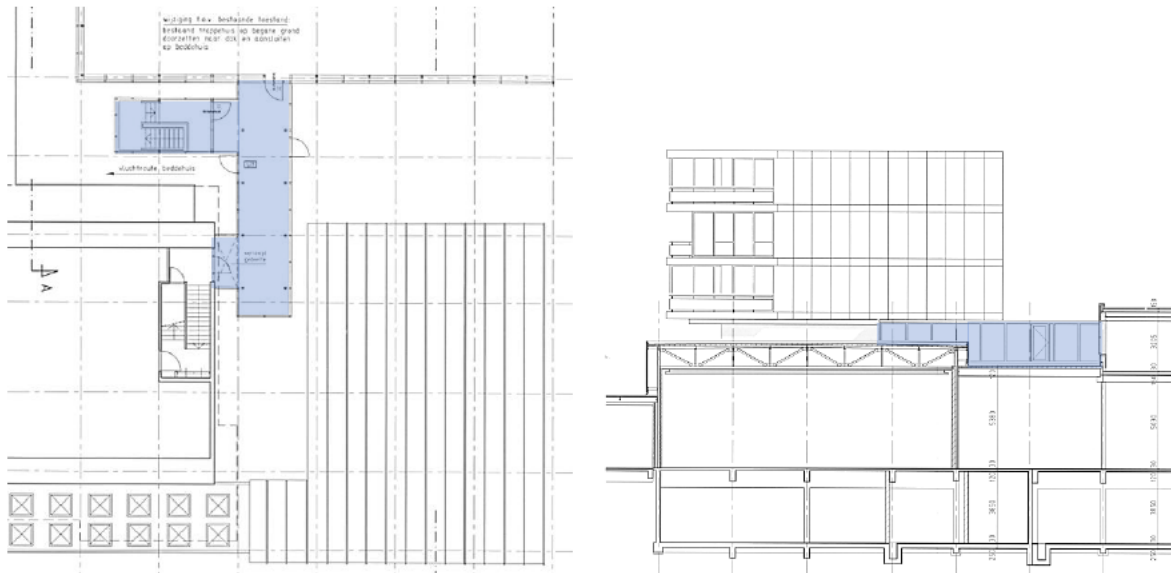
In het voormalige casino maakten de ronde vormen plaats voor een indeling met rechthoekige vormen. In twee blokken werden conferentiezalen ondergebracht. Rondom de blokken met conferentiezalen kwamen gangzones, foyers en ondersteunende functies. Het nieuwe fitnesscentrum werd via een glazen gang over het dak van de onderbouw verbonden met het beddenhuis van het hotel.

Plattegrond van het conferentiecentrum. De ronde vormen uit de plattegrond van het casino hebben plaatsgemaakt voor rechthoekige vormen. Bouwaanvraagtekening uit 1998 (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

Gangzone richting de ontvangstbalie in het conferentiecentrum.

Plattegrond (links) en aanzicht (rechts) van de verbindingsgang (in blauw) tussen het beddenhuis en het fitnesscentrum. Bouwaanvraagtekening uit 1998 (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

4.4.3. Uitbreiding jaren 2000

Halverwege het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw kreeg het restaurant op de zuidwest hoek van het hotel een eigen entree aan de voorzijde. De luifel boven de entree kreeg een gelijke vormgeving als de luifel bij het conferentiecentrum. De luifel werd uitgetekend door Bouwtechnisch Ontwerpburo Ir. H.H.M. Reintjes, dat in de jaren negentig ook al de technische uitwerking verzorgde van de ontwerpen van SOM en ZZ+P.

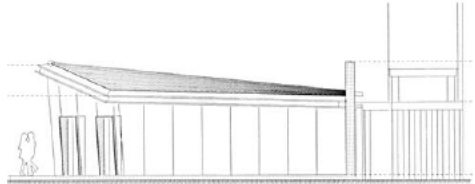
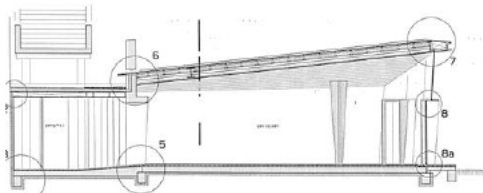
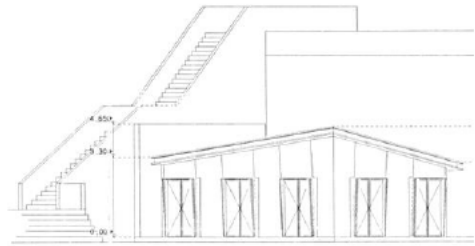
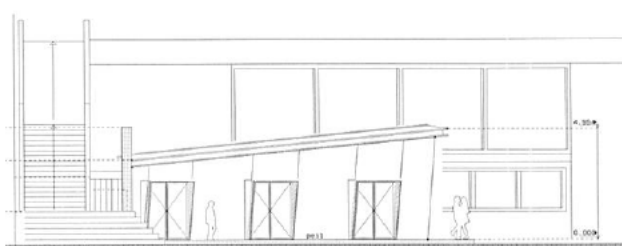
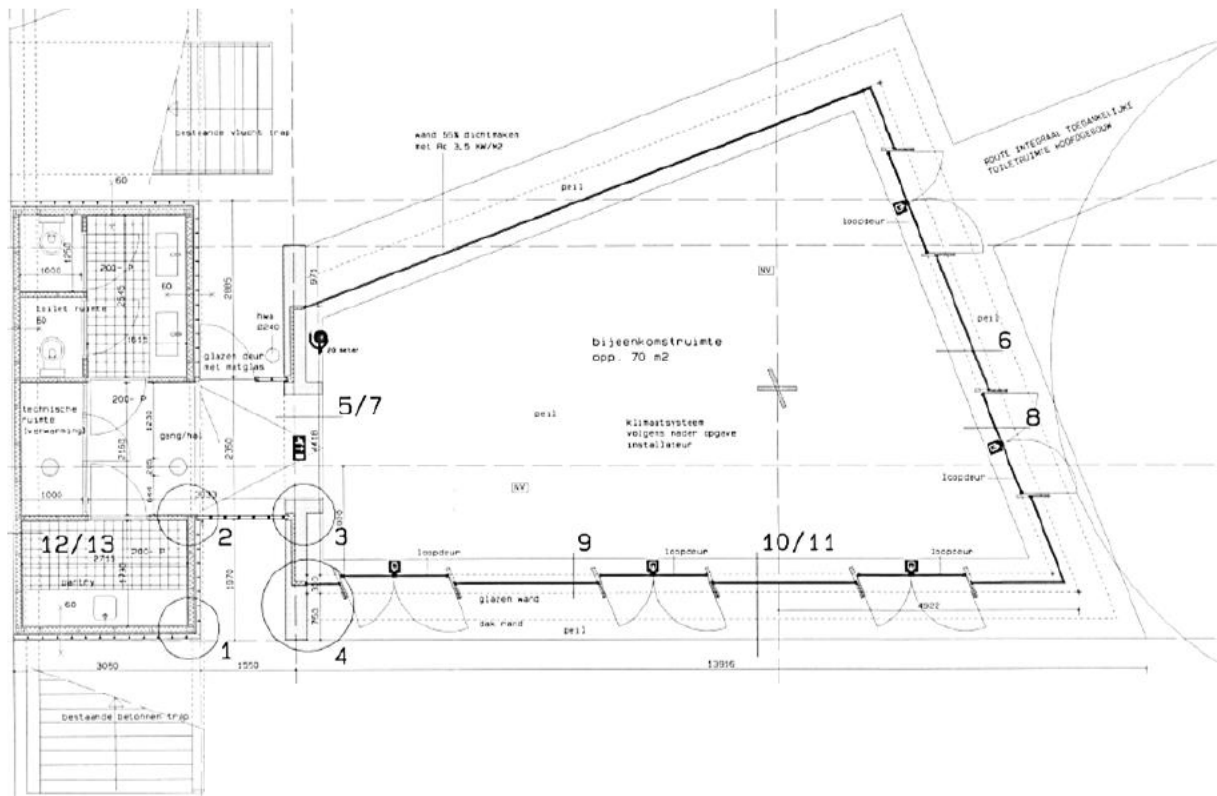

In vormgeving is de luifel bij de entree van het restaurant familie van de overige twee luifels.

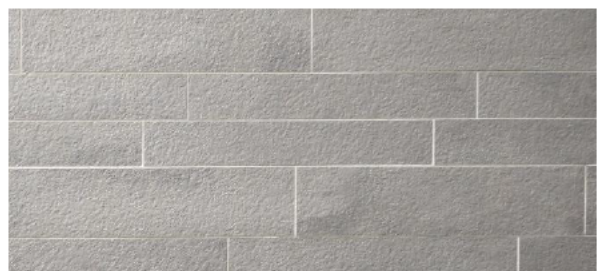
Enkele jaren later kreeg het hotel in de tuin aan de noordzijde een paviljoenachtige uitbreiding naar ontwerp van VVK Architectuur en Stedebouw. Het Japans aandoende tuinpaviljoen bestaat uit twee delen: een doosvormig volume onder de vluchtrap vanuit het beddenhuis, waarin de toiletten zijn opgenomen en een verblijfsruimte met een onregelmatige vierhoek als plattegrond. Dit bouwdeel heeft grotendeels volglazen gevels onder een richting de tuin schuin oplopend, met zink bekleed dak. Het dak heeft aan alle zijden een kleine overstek. Vijf dubbele deuren in houten kaders (twee aan de westzijde, drie aan de noordzijde) bieden toegang tot de tuin. Aan de zijde van het hotel (zuidzijde) staan in de gevel drie gesloten wanddelen. Deze zijn bekleed met donkergrijs hardsteen. Het paviljoen is omzoomd met een vloer van ditzelfde hardsteen. In het interieur is de vloer afgewerkt met hout, evenals het plafond. De staalconstructie in het dak wordt gedragen door een centrale X-vormige kolom midden in de ruimte en twee trekstaven in de hoeken. De kolom is bekleed met kersenhout. Tussen het glazen paviljoen en het gesloten blok met toiletten staat een betonnen schijf met een doorgang. Het gangetje tussen het paviljoen en het toiletblok heeft een gevel van translucet profielglas.

In de tuin van het hotel staat een opvallend vormgegeven paviljoen met volglazen gevels en schuin oplopend dak.

Plattegrond, aanzichten en doorsnede van het tuinpaviljoen. De gesloten wanddelen in de zuidgevel (rechtsonder) zijn niet ingetekend. Bouwaanvraagtekeningen uit 2005 (Bouwdossier gemeente Amsterdam).

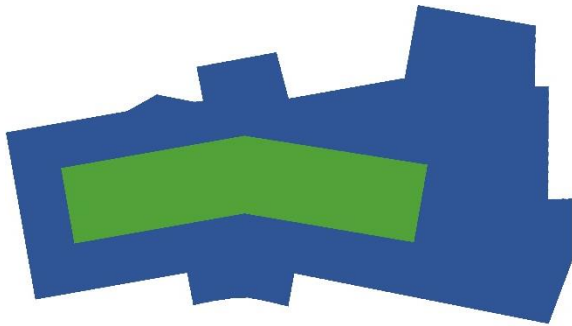
In de zuidgevel staan drie wanddelen die zijn bekleed met hardsteen. Het paviljoen is omzoomd door ditzelfde materiaal.

5.

Bouwfasering

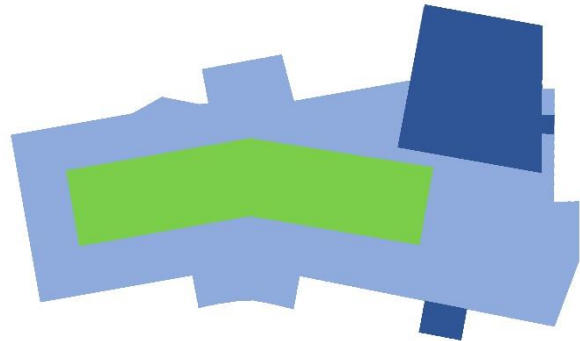
5. Bouwfasering

Onderstaande, schematische plattegronden tonen per bouwfase de aanpassingen die invloed hadden op de bouwmassa van het hotel.

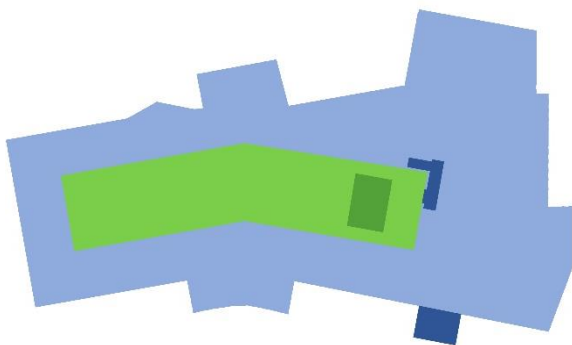
1959-1962

- Bouw oorspronkelijke hotel (Maaskant, De Vlaming en Salm)

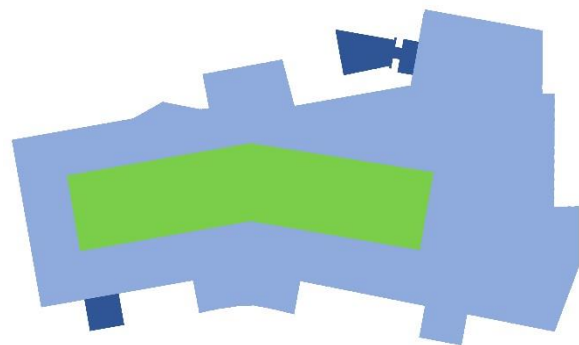
1986

- Uitbreiding met extra bouwlaag op onderbouw en luifel t.b.v. casino en personeelsruimten (ZZOP Architecten en EGM Architecten (interieur))
- Vervanging stalen puien door aluminium puien (ZZOP Architecten)

1996-1999

- Renovatie hoofdentree en lobby (Skidmore Owings & Merrill)
- Transformatie casino en personeelsruimten tot conferentiecentrum en fitnesscentrum
- Vervanging luifel conferentiecentrum
- Verbindingsgang tussen beddenhuis en fitnesscentrum
- Dakopbouw op beddenhuis t.b.v. installaties
- Renovatie hotel intern (ZZ+P Architecten)

2005-2006

- Uitbreiding met luifel / entree restaurant
- Uitbreiding met tuinpaviljoen (VVK Architectuur en Stedebouw)

Overzicht van de belangrijkste bouwfasen in Hilton Amsterdam.

6.

Waardering

6. Waardering

De waardering van gebouwd erfgoed vindt volgens de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* (2009) plaats op basis van vijf aspecten:

1. ensemblewaarden (samenhang) en stedenbouwkundige waarden
2. cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke waarden
3. architectuurhistorische waarden
4. waarden vanuit de gebruikshistorie
5. bouwhistorische waarden

Het gebouw en de verschillende onderdelen daarvan worden in deze waardestelling getoetst op hun gaafheid en zeldzaamheid. De waardering is gebaseerd op de analyse uit de hoofdstukken 2 tot en met 5.

6.1. Ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden

- Het Hilton Hotel is stedenbouwkundig van waarde als het naoorlogse sluitstuk van Plan Zuid van Berlage. Het modernistisch vormgegeven hotel is een opvallende verschijning in de verder grotendeels door architectuur van de Amsterdamse School gedomineerde Apollobuurt. Het hotel bevindt zich op een kruispunt van twee hoofdassen in Plan Zuid (Minervalaan en Apollolaan) en aan het water van het Noorder Amstelkanaal. De plek was door Berlage altijd al toebedeeld aan een voornaam gebouw. Door de oriëntatie van het beddenhuis profiteert het hotel van twee verschillende uitzichten (de oude stad en de grachten aan de noordzijde en Plan Zuid en de Zuidas aan de zuidzijde).
- Het beddenhuis van het Hilton Hotel is door zijn hoogte en kenmerkende knik beeldbepalend. De knik bevindt zich exact in de as van de Minervalaan. Dankzij de knik volgt het hotel aan de noordzijde een bocht in het Noorder Amstelkanaal, terwijl aan de zuidzijde een uitnodigend gebaar ontstaat.
- Dankzij de symmetrische opzet van het hotel en met name van het beddenhuis, versterkt het gebouw de kenmerkende symmetrie in de Apollobuurt. Een asymmetrisch geplaatste liftschacht doorbreekt de strenge symmetrie van de zuidgevel. De hoog boven het dak van het hotel uittorende liftschacht met de letters 'HILTON' is inmiddels een vertrouwd herkenningspunt in de buurt.
- Het Hilton Hotel bevindt zich op een ruime kavel. De setting van het hotel is eerder landschappelijk dan grootstedelijk. Een besloten tuin met terras en eigen insteekhaven aan de noordzijde dragen hieraan bij. Aan de zuidzijde bevindt zich een met groen omzoomd parkeerterrein. Hierdoor sluit het terrein aan op een plantsoen in de Apollolaan en de groene inrichting van de Minervalaan. In de groene omlijsting van het parkeerterrein bevinden zich de beeldhouwwerken *Le Penseur* van Auguste Rodin en *Enea* van Sandro Chia.
- Het Amsterdamse Hilton is van belang in samenhang met de vrijwel gelijktijdig in Rotterdam gerealiseerde vestiging (ensemble). Het hotel in Amsterdam ligt aan de (destijds) rand van de stad en is ontworpen als toeristenhotel. Het hotel in Rotterdam ligt midden in het centrum en richt(te) zich op de zakelijke markt.
- De naastgelegen bruggen over het Noorder Amstelkanaal zijn gelijktijdig met het hotel gerealiseerd door de architecten van het hotel, De Vlaming en Salm (in samenwerking met de Dienst Publieke Werken).

- De stedenbouwkundige setting is ten opzichte van de bouwtijd nauwelijks gewijzigd. Op de plaats van een Shell-benzinestation ten westen van het hotel kwam in de jaren negentig een kantoorgebouw.

6.2. Cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke waarden

- Het Hilton Hotel is van belang als uiting van de toeristische en economische groei in de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw. Met de Hilton Hotels in Amsterdam en Rotterdam werd de luxe van de moderne Amerikaanse hotels in Nederland geïntroduceerd ('American-style luxury hotel'). De hotels waren, nieuw voor Nederland, voorzien van vergader- en congresfaciliteiten. De Nederlandse vestigingen waren de eerste hotels van het Hilton-concern die door niet-Amerikaanse architecten werden ontworpen.
- Typologisch zetten de Amsterdamse en Rotterdamse Hilton-vestigingen de toon voor latere hotelbouw. De kenmerkende scheiding tussen 'droomwereld' en 'machine' en tussen een specifiek ontworpen onderbouw en generiek ontworpen beddenhuis kreeg veel navolging.

6.3. Architectuurhistorische waarden

- Het Hilton Amsterdam is een belangrijk gebouw in het omvangrijke oeuvre van architect Hugh Maaskant, een van de belangrijkste tweede generatie moderne architecten in Nederland. Daarnaast is het het belangrijkste gebouw in het oeuvre van de veel minder bekende architecten Frederik Willem de Vlaming en Harry Salm. De Vlaming en Salm ontwierpen het hotel onder supervisie van Maaskant. Gezien de verhoudingen in de Nederlandse architectuurwereld van destijds en de gerealiseerde architectonische kwaliteit is het aannemelijk dat Maaskant een beslissende rol had in het ontwerp.
- Zoals vrijwel alle Hilton Hotels wereldwijd bestaat ook de Amsterdamse vestiging uit een specifiek ontworpen onderbouw (de 'pannenkoek') en een generiek ontworpen beddenhuis. De vorm van de eenlaagse onderbouw werd bepaald door de te huisvesten publieke functies en de stedenbouwkundige situatie. Het beddenhuis is volledig functioneel opzet met de afzonderlijke kamer als bouwsteen. Onderbouw en beddenhuis worden gescheiden door een terugliggende, volledig blinde installatieverdieping. Tezamen met de kelder vormt deze de motor van het hotel. Alle personeelsruimten en ondersteunende ruimten zijn in de kelder georganiseerd aan weerszijden van een middengang.
- Kenmerkend voor het aangezicht van de zuidgevel van het Hilton Hotel is de tegenstelling tussen de sterke horizontaliteit en het verticale gebaar van de liftschacht. Het spel tussen horizontaal en verticaal is kracht bijgezet door de liftkern drie verdiepingen boven het dak van het beddenhuis uit te laten steken. De liftschacht met de letters 'HILTON' vormt samen met een eenlaags paviljoen met sculpturale luifel met gaten de bekroning van het gebouw. In de noordgevel vormt een ovale, zwart geschilderde schoorsteen een verticaal element. De schoorsteen bevindt zich exact in de knik van het beddenhuis.
- Een in de tweede helft van de jaren tachtig gerealiseerde verdieping op de onderbouw in de noordoost hoek van het complex doet afbreuk aan de oorspronkelijke uitstraling van het hotel. De uitbreiding bevindt zich op een zichtlocatie op de hoek van de Breitnerstraat en het Noorder Amstelkanaal en past als 'abstracte doos' van laagwaardige materialen (zwarte, aluminium kozijnen en zwart/blauw spiegelglas) niet bij de verfijnde uitstraling van de rest van het hotel. Een in de jaren negentig gerealiseerde opbouw met installaties op het dak van het beddenhuis doet eveneens afbreuk aan de oorspronkelijke uitstraling van het gebouw, omdat het concurreert met de bekroning van liftschacht en dakpaviljoen/luifel.

- In de tuin aan de noordzijde van het hotel bevindt zich een bescheiden, Japans aandoend paviljoen (ontwerp VVK Architectuur en Stedebouw). Het is vanaf de straat niet zichtbaar. Het paviljoen is zorgvuldig ontworpen. Het heeft een fijnzinnige detaillering en hoogwaardig materiaalgebruik.

6.4. Waarden vanuit de gebruikshistorie

- Het Hilton Hotel ontving vanaf zijn opening in 1962 veel beroemde en beruchte, nationale en internationale gasten. Met name de *bed-in-for-peace* van John Lennon en Yoko Ono in 1969 bracht het hotel wereldfaam. Daarnaast was het hotel het toneel voor talloze modeshows, autoshows, fotoshoots, presentaties, persconferenties, optredens en recepties. Minder positieve gebeurtenissen in de geschiedenis van het hotel waren de rol van de hotelbar en het in het hotel gevestigde casino als huiskamer van de Amsterdamse onderwereld in de jaren tachtig en begin negentig, de liquidatie van Klaas Bruinsma in 1991 en de zelfmoord van Herman Brood in 2001.

6.5. Bouwhistorische waarden

In de bouwhistorische waardestelling worden onderdelen en elementen van het gebouw gewaardeerd als hoge, positieve of indifferente monumentwaarden. Elementen met een hoge monumentwaarde zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het gebouw. Elementen met een positieve monumentwaarde zijn van belang voor de structuur en/of de betekenis van het gebouw. Elementen met een indifferente monumentwaarde zijn van relatief weinig of geen belang voor de structuur en/of de betekenis van het gebouw. In de waardestellingstekeningen aan het eind van deze paragraaf worden hoge, positieve en indifferente monumentwaarden respectievelijk met de kleuren blauw, groen en geel aangegeven. De tekstuele waardering en waardestellingstekeningen dienen altijd in samenhang te worden beschouwd.

Bouwmassa

- De opzet van het hotel in een eenlaagse onderbouw en een negen verdiepingen hoog, halverwege geknikt beddenhuis, gescheiden door een terugliggende tussenverdieping heeft een hoge monumentwaarde. De luifel boven de hoofdentree heeft een hoge monumentwaarde als 'uithangbord' van het hotel. De beide uiteinden van het beddenhuis hebben iets uitkragende balkons die zich afwisselend aan de zuidgevel en de oost-/of westgevel bevinden. Achter deze verbijzondering in de gevels bevinden zich de luxere suites van het hotel. De accentuering van de hoeken van het beddenhuis heeft een hoge monumentwaarde. Ook de kenmerkende, drie verdiepingen boven het dak van het beddenhuis uitstekende liftschacht heeft een hoge monumentwaarde. Het aangrenzende, terugliggende en eenlaagse paviljoen met sculpturale luifel met gaten heeft een positieve monumentwaarde. Tezamen vormen liftschacht en paviljoen de bekroning van het hotel.
- De in de jaren tachtig gerealiseerde extra verdieping op de onderbouw aan de noordoost zijde van het hotel doet afbreuk aan de heldere opzet van het gebouw en is enigszins gekunsteld aan het oorspronkelijke gebouw gekoppeld. De uitbreiding heeft daarom een indifferente monumentwaarde. Ditzelfde geldt voor een in de jaren negentig gerealiseerde opbouw met installaties op het dak van het beddenhuis.

- Twee later toegevoegde luifels (inclusief trappen en opstaande randen van natuursteen) aan de zuidzijde zijn qua vormgeving en materiaalgebruik familie van de oorspronkelijke entreeuilifel en hebben een positieve monumentwaarde.
- Het tuinpaviljoen uit 2005-2006 heeft vanwege zijn op zichzelf staande karakter, zorgvuldige ontwerp en verfijnde detaillering architectonische waarde. Omdat de waarde voor de structuur of de betekenis van het gebouw gering is, heeft het paviljoen een indifferente monumentwaarde.

Gevels en daken

- De gevels van de onderbouw bestaan uit een afwisseling van gesloten metselwerkvlakken en verdiepingshoge glaspuien. Aan de zuid-, west- en het zuidelijk deel van de oostzijde is siermetselwerk toegepast. In de meer utilitaire noordoost hoek van het complex is eenvoudiger metselwerk aanwezig. De huidige opzet komt in grote lijnen overeen met de oorspronkelijke gevelverdeling en heeft een hoge monumentwaarde. In de loop der tijd zijn de oorspronkelijke stalen puien vervangen door exemplaren van aluminium. Hoewel de indeling en kleur van de puien gehandhaafd bleef, kregen de grote glasvlakken in het midden een extra verticale naad. De vernieuwde puien hebben een indifferente monumentwaarde.
- De gevels van het beddenhuis hebben vrijwel geheel hun oorspronkelijke opzet. De noord- en zuidgevel bestaan uit een ritmiek die volledig bepaald wordt door de achtergelegen kamers. In de gevel zichtbare, iets uitstekende vloerbanden van witgeschilderd beton geven de gevels een uitgesproken horizontale geleiding. De verticale penanten tussen de kamers zijn bekleed met donker schokbeton, waardoor deze wegvallen tegen de gevel. Tussen de horizontale en verticale elementen zijn de gevels gevuld met een borstwering van speciaal vervaardigde, grijs geglazuurde bakstenen en lichtgrijs gekleurde aluminium puien. De blinde gevel van de liftschacht is tussen de betonbanden geheel met het geglazuurde metselwerk gevuld, waardoor in de gevel een verticaal element ontstaat. Op de hoeken van de zuidgevel bevinden zich uitkragende balkons. Deze zijn voorzien van metalen spijlenhekken en aluminium puien van vloer tot plafond. Op de hoeken van de noordgevel bevinden zich geen uitkragende balkons, maar liggen de verdiepingshoge puien iets terug in de gevel. De kopgevels zijn bekleed met licht gekleurde sierbetonplaten. Met uitzondering van de niet-originele puien hebben de gevels een hoge monumentwaarde. De vernieuwde puien hebben een indifferente monumentwaarde.
- In de gevel van het beddenhuis is de oorspronkelijke mozaïekbekleding van de kolommen op de balkons op enkele plaatsen vervangen. Ook zijn op diverse plaatsen de afdektegels van de betonnen vloerbanden vervangen. Deze aanpassingen hebben een indifferente monumentwaarde.
- De terugliggende installatieverdieping tussen onderbouw en beddenhuis is gebroken wit geschilderd. Oorspronkelijk had deze verdieping een donkere kleur. De lichte afwerking heeft een indifferente monumentwaarde.
- In de daken van de onderbouw zijn in de loop der tijd diverse dakramen dichtgezet. Op de verlaagde daken boven de gangzones zijn installaties geplaatst, waardoor er minder/geen daglicht valt in de middenzone onder het beddenhuis. Deze aanpassingen hebben een indifferente monumentwaarde.
- De hoog boven het dak van het beddenhuis uitstekende betonnen liftschacht is gebroken wit geschilderd. Bovenaan zijn de letters 'HILTON' bevestigd. De liftschacht heeft een hoge monumentwaarde als bekroning van het hotel. Het aangrenzende, terugliggende en

eenlaagse paviljoen met luifel versterkt de plasticiteit van de opbouw. De in de loop der tijd vervangen puien van het dakpaviljoen hebben een indifferente monumentwaarde.

Constructie

- De draagconstructie van het beddenhuis van het Hilton Hotel is geheel in beton opgetrokken. Vloeren en wanden vormen een constructieve eenheid volgens het boxframe-principe. De liftschacht is in tien dagen middels een glijbekisting gerealiseerd. De terugliggende verdieping tussen beddenhuis en onderbouw heeft 1,33 meter dikke betonwanden. Deze dragen de wanden van het beddenhuis (hart op hart 4,0 meter) en brengen het gewicht over naar grote betonkolommen van 1,0 x 1,3 meter die onder het beddenhuis staan (hart op hart 8,0 meter). Hierdoor konden in de onderbouw grotere kolomvrije ruimten worden gemaakt. De onderbouw is een lichte staalconstructie die geheel onder het beddenhuis is geschoven. De draagconstructie van het Hilton Hotel heeft een hoge monumentwaarde. Bij de Rotterdamse vestiging is een vergelijkbare constructieve opzet toegepast.
- De enige plek waar de kolommen onder het beddenhuis zichtbaar zijn, is de lobby. In de jaren negentig zijn de kenmerkende zeshoekige kolommen afgewerkt met een ovale bekleding. Deze latere afwerking heeft een indifferente monumentwaarde.

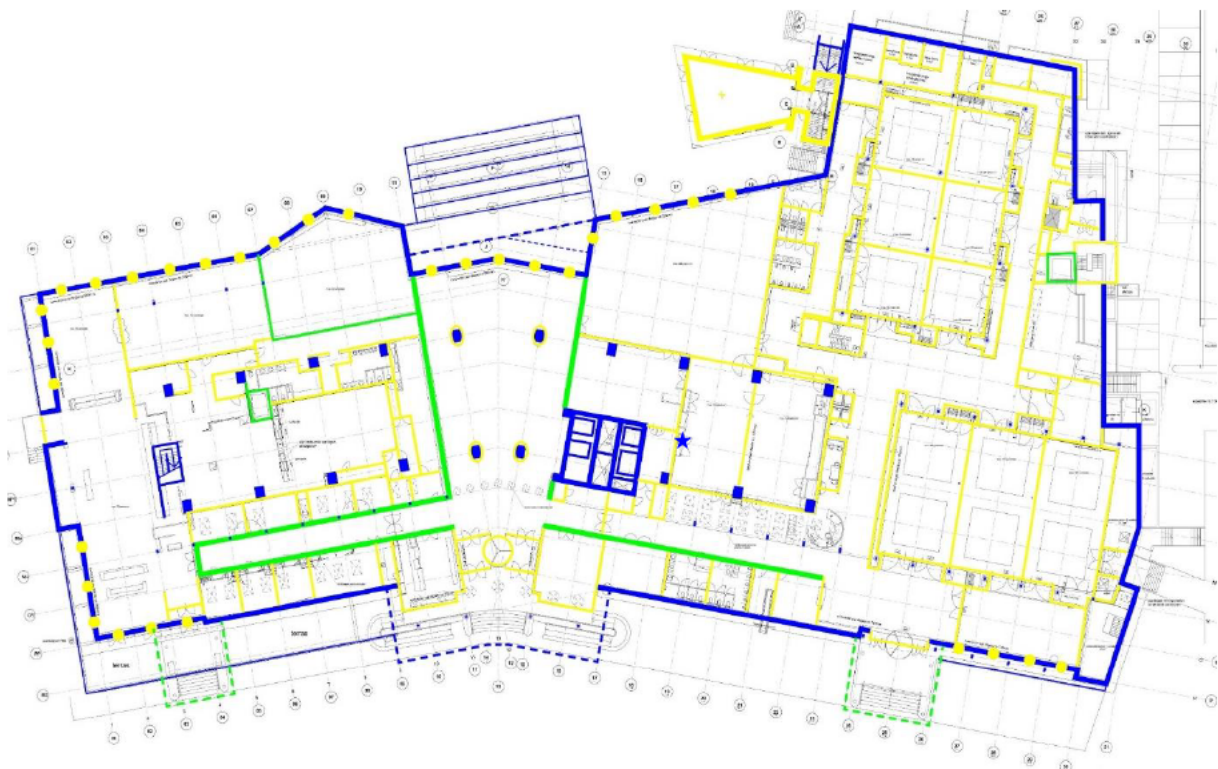
Interieur

- Het interieur van het Hilton Hotel is in de loop der tijd meerdere malen vernieuwd. Er zijn nauwelijks nog oorspronkelijke elementen of afwerkingen terug te vinden. In de hotelbranche bestaat een duidelijke scheiding tussen de architectuur van het gebouw en het interieur, met name van de representatieve ruimten. Het interieur wordt als decor beschouwd, dat om de zoveel jaar wordt aangepast aan de huidige trends en modes. Het huidige interieur heeft derhalve een indifferente monumentwaarde. Ook het historische aandoende interieur van de bar aan de noordzijde, de afweking van de liften en het interieur van de in de jaren negentig ingerichte John en Yoko suite dient in deze lijn als decor te worden beschouwd.
- Een uitzondering vormen enkele authentieke elementen die 'achter de schermen' behouden zijn gebleven. De linnenstortkoker en vloerafwerking van de middengang in de kelder met mozaïektegels staan symbool voor de logistieke machine die het hotel is. In de vluchttrappenhuizen op de koppen van het beddenhuis zijn nog de originele afwerkingen aanwezig (tegels op de reling, granito vloeren en traptreden en okergeel-, oranje- en roodgekleurde wanden). De vloer-, trap- en wandafwerkingen hebben een positieve monumentwaarde. De linnenstortkoker heeft een hoge monumentwaarde.
- Als uiting van de functionele opzet van het hotel heeft de generieke indeling van het beddenhuis monumentale waarde. De opzet met gespiegelde hotelkamers aan weerszijden van een centrale gang heeft een positieve monumentwaarde. Hierbij horen ook de verbreding van de gang ter plaatse van de entrees van twee naast elkaar gelegen kamers en de aanwezigheid van vanuit de gang toegankelijke leidingschachten ter plaatse van de badkamers van de hotelkamers.
- Van belang in het interieur is verder de aanwezigheid van twee kunstwerken. Van het koperreliëf 'De Halve Maen' van Jan Bons is onzeker waar dit zich op dit moment bevindt. Het tegeltableau 'De Stad Amsterdam' van Ben Nadorp bevindt zich waarschijnlijk achter een voorzetwand van het huidige restaurant Roberto's.

- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde
- Mozaïekvloer (positief)
- ★ Linnenstorkoker (hoog)
- Vervangen ramen / puien (indifferent)

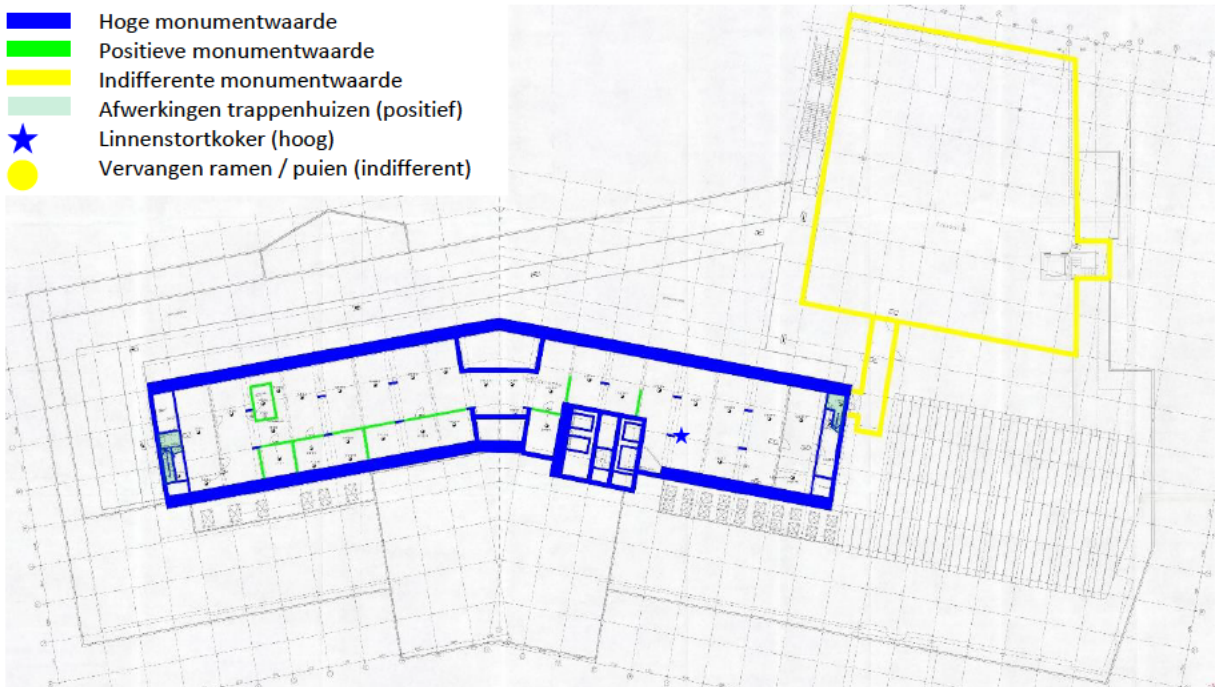

Waardestellingstekening kelder. Interieurafwerkingen hebben (m.u.v. de mozaïekvloer in de centrale gang) een indifferente monumentwaarde.

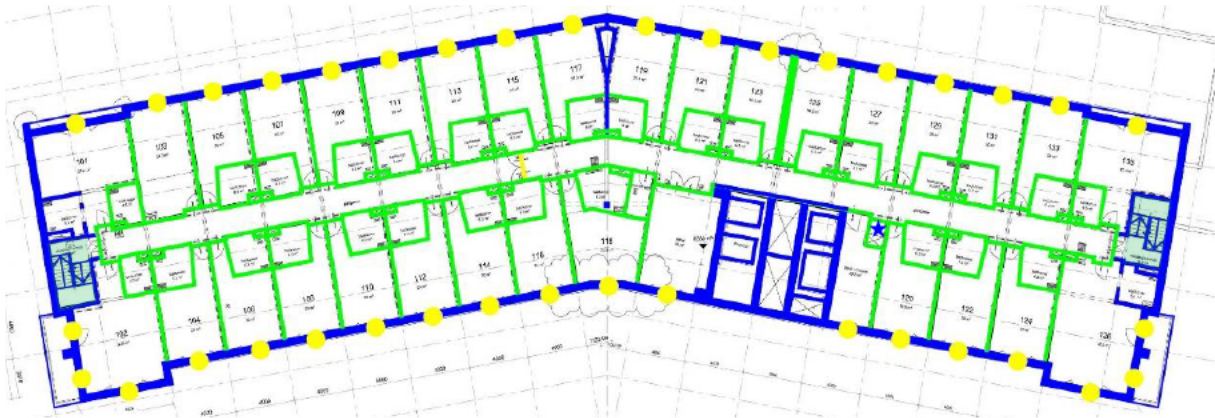

Waardestellingstekening begane grond. Interieurafwerkingen hebben een indifferente monumentwaarde.

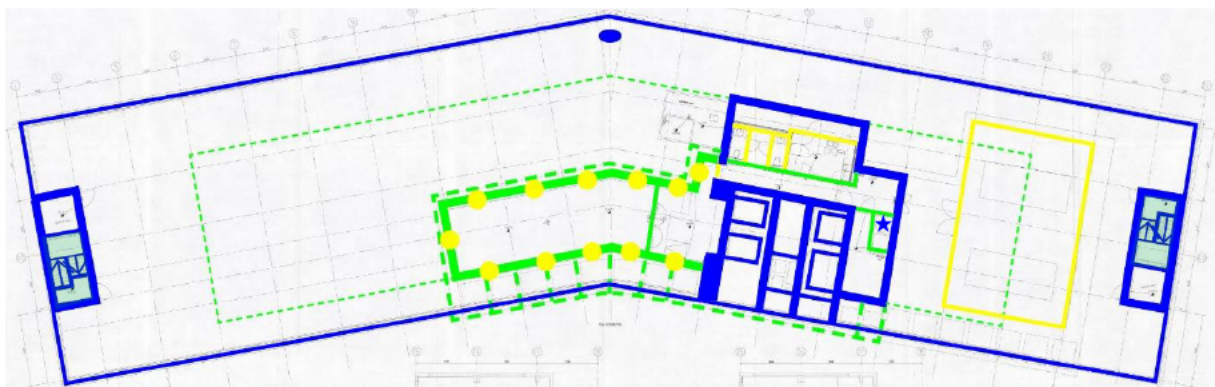
- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde
- Afwerkingen trappenhuizen (positief)
- ★ Linnenstorkoker (hoog)
- Vervangen ramen / puien (indifferent)

Waardestellingstekening eerste verdieping (installatieverdieping)

Waardestellingstekening standaardverdieping beddenhuis. Interieurafwerkingen hebben (m.u.v. de trappenhuizen) een indifferente monumentwaarde.

Waardestellingstekening elfde verdieping. Interieurafwerkingen hebben (m.u.v. de trappenhuizen) een indifferente monumentwaarde.

Noten

1. V. van Rossem, *Het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam. Geschiedenis en ontwerp*, Rotterdam / Den Haag 1993, 128.
2. Zie de toelichting door de architecten in *Bouw 17* (1962) 40, 1420 en *Bouwkundig Weekblad 79* (1962) 20, 409.
3. De geknikte vorm kwam vaker voor bij Hilton hotels, zoals bij het hotel in Athene (1963). Ook het door Maaskant ontworpen, maar nooit uitgevoerde hotel op Schiphol, had een geknikt beddenhuis (1967).
4. M. Provoost, *Maaskant. Architect van de vooruitgang*, Rotterdam 2003, 245.
5. Provoost 2003 (noot 4), 245.
6. Provoost 2003 (noot 4), 246.
7. Provoost 2003 (noot 4), 246.
8. Provoost 2003 (noot 4), 246.
9. Provoost 2003 (noot 4), 246-247.
10. Redactioneel, 'Alles, maar dan ook alles voor de gasten. Achter de schermen van het Amsterdamse Hilton', *Journal d'Hotel* (1962) 4, 14-23.
11. D. van der Reijden, 'Hoe een glamourhotel succes had, afgleed en weer opkrabbelde', *Misset Horeca* (2012) Hilton Jubileumspecial, 12.
12. Provoost 2003 (noot 4), 247. Maaskant was gewend proactief te werk te gaan. Ook het Groothandelsgebouw naast het centraal station in Rotterdam is tot stand gekomen na vroegtijdige bemoeienis van Maaskant.
13. H. A. Maaskant, 'Hilton Hotel te Amsterdam', *Bouw 17* (1962) 40, 1414 en H.A. Maaskant, 'Hilton Hotel te Amsterdam', *Bouwkundig Weekblad 79* (1962) 20, 402
14. Maaskant 1962 (noot 13), 1415 en Maaskant 1962 (noot 13), 402.
15. M. Fluks, M. Vink en S.U. Barbieri, *Architect HA Maaskant (1917-1977)*, Amsterdam 1983.
16. Provoost 2003 (noot 4), 255.
17. V. van Rossem, *Redengevende omschrijving Apollolaan 138-140*, Amsterdam 2008.
18. Provoost 2003 (noot 4), 247. Vanaf 1958 zaten Maaskant en De Vlaming samen in het bestuur van de Bond van Nederlandse Architecten (BNA).
19. Provoost 2003 (noot 4), 247 en Van Rossem 2008 (noot 17).
20. Maaskant 1962 (noot 13), 1415 en Maaskant 1962 (noot 13), 402.
21. Maaskant 1962 (noot 13), 1417.
22. Na de Bergpolderflat in Rotterdam, de eerste galerijflat van Nederland die Van Tijen samen met Brinkman en Van der Vlucht ontwierp (1934), realiseerde hij met zijn nieuwe partner Maaskant in dezelfde stad de Plaslaanflat (1938).
23. Fluks, Vink en Barbieri 1983 (noot 15), 75.
24. *Het Vrije Volk*, 04-12-1958.
25. Maaskant 1962 (noot 13), 403.
26. Maaskant 1962 (noot 13), 1424 en Maaskant 1962 (noot 13), 411.
27. In Hilton Rotterdam zijn exact dezelfde constructieve principes gebruikt.
28. Zie onder andere A. Buffinga, 'De Hiltonhotels in Amsterdam en Rotterdam', *Bouw* (1964) 4, 105.
29. Provoost 2003 (noot 4), 260.

Bronnen

Literatuur

- Buffinga, A., 'De Hiltonhotels in Amsterdam en Rotterdam', *Bouw* (1964) 4.
- Fluks, M., M. Vink en S.U. Barbieri, *Architect HA Maaskant (1917-1977)*, Amsterdam 1983.
- Maaskant, H.A., 'Hilton Hotel te Amsterdam', *Bouw* 17 (1962) 40.
- Maaskant, H.A., 'Hilton Hotel te Amsterdam', *Bouwkundig Weekblad* 79 (1962) 20.
- Misset Horeca* (2012) Hilton Jubileumspecial.
- Provoost, M., *Maaskant. Architect van de vooruitgang*, Rotterdam 2003.
- Redactioneel, 'Alles, maar dan ook alles voor de gasten. Achter de schermen van het Amsterdamse Hilton', *Journal d'Hotel* (1962) 4.
- Redactioneel, Hilton-hotels in Nederland, *Bouw* 12 (1959) 3.
- Redactioneel, Hilton Hotel te Amsterdam, *Bouw* 29 (1974) 26.
- Rossem, V. van, *Het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam. Geschiedenis en ontwerp*, Rotterdam / Den Haag 1993.
- Rossem, V. van, *Redengevende omschrijving Apollolaan 138-140*, Amsterdam 2008.
- Weisskamp, H., *Hotels. An international survey*, New York 1968.

Archieven

Archief Het Nieuwe Instituut, archief Maaskant (MAAX) en archief De Vlaming, Salm & Fennis (VLAM)
Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Bouwdossier Gemeente Amsterdam
Nationaal Archief
Stadsarchief Amsterdam
Stadsarchief Rotterdam

Websites

www.buitenbeeldinbeeld.nl
www.hilton.com
www.topotijdreis.nl

leon sebregts
architect
architectuurhistoricus

leon sebregts
architect | architectuurhistoricus
bernard de waalstraat 23
3555 bg utrecht

